

JEAN BART

(EUGENIU P. BOTEZ)

PESTE OCEAN

NOTE DINTR'O CĂLĂTORIE ÎN
AMERICA DE NORD

EDITURA I. BRĂNIȘTEANU - BUCUREȘTI
1926

Jean Bart (EUGENIU P. BOTEZ)

Peste ocean

**NOTE DINTR'O CĂLĂTORIE ÎN
AMERICA DE NORD**

**EDITURA I. BRĂNIȘTEANU —
BUCUREȘTI
1926**

În biroul Nord-Lloydului German din Brema

La o încrucișare de străzi mă opresc în fata unui palat impunător, c-un turn măreț de catedrală.

De la intrare simt un miros puternic de cauciuc. Tălpile ghetelor se îngroapă adânc în stratul elastic al unui covor de gumă gros de-o palmă, lucrat în careuri albe și negre ca fața unei mese de șah. Ușile, de asemenea capitonate în gumă, sting orice zgomot din sală. Toți vorbesc în șoaptă. Plutește o liniște solemnă și rece. Am impresia că intru într-o biserică.

E dimineață. Lume puțină.

După un fel de tejghea de lemn de mahon în forma unei imense elipse, câțiva funcționari tineri în picioare așteaptă gata să servească publicul cosmopolit.

Nemțșori blonzi, rași, spilcuiți, cu niște capete de păpuși de porțelan. Întind planuri de vapoare pe care le studiază cu mare atenție câteva Englezoaice drepte, țepene, în *Waterprufuri* subțiri și lungi ca niște tocuri de umbrele.

Aceste Miss își aleg cabine pe vasele ce trebuie să le treacă de pe continentul nostru dincolo, peste Ocean.

Arăt scrisoarea cu care eram înarmat din țară. Mi se răspunde că, fiind un caz excepțional, numai directorul de la secția B. s-ar putea pronunța.

De după un birou catedrală, directorul mă privește grav și pătrunzător, măsurându-mă printr-o păreche de ochelari rotunzi, enormi.

După ce sfârși de citit adresa Serviciului Maritim Român, în care se arăta că sunt delegat al acestui serviciu la congresul de navigație din Filadelfia, directorul își descreți fruntea și încercă să schițeze un binevoitor zâmbet pe sub mustața lui roșă, țepoasă.

— Vorzüglische Gesellschaft — excelentă companie de navigație. Avem convenție cu d-voastră pentru pacheboturile române de pe linia Constanța-Egipet. Puteți pleca peste trei zile cu „*Kaiser Wilhelm II*”. Aveți o cabină clasa întâia pe punte.

În timpul cât aștept întocmirea actelor de călătorie, îngropat într-un fotoliu monumental, observ cuprinsul biroului companiei „Norddeutscher Llyod”.

Mobilă grea de mahon îmbrăcată în piele de marochin și catifea moale. Sticlă groasă, lemn lustruit, bronz aurit — toate scilipesc de curățenie. Peste tot bogăție! Un fel de eleganță severă, rece...

Pe tăblițele de alamă, prinse în ușile ce dau în celelalte birouri, citesc nume de continente, țări, porturi și colonii depărtate: Africa, Sud-America, Bremen-Ostasian, Austral-Japan, Singapore-Neu-Guinea.

În mijlocul sălii, pe un postament masiv, este așezat un mare glob terestru, încondeiat în rețele de linii colorate, întretăindu-se ca o pânză de păianjen, țesută cu măiestrie pe toată întinderea de apă a planetei.

Din loc în loc sunt ținuite un fel de vaporase, ca niște jucării de copii. Și o sumă de bolduri cu stegulețe felurite însemnează pe glob linii de navigație și porturi de oprire. Toate liniile colorate, plecând dintr-un singur punct, ocolesc globul și se întâlnesc strângându-se ca într-un ghem tot în același punct de unde au plecat.

Brema e portul de plecare și întoarcere în traficul maritim mondial cucerit de Nord Lloydul German — inima care pompează în toată această rețea de artere ca într-un imens sistem de circulație, nutriend țesăturile organismului pământesc.

Marile porturi, cu legăturile și antrepozitele lor, atrag și înghit avuțiile de pretutindeni, ca niște monștri marini ce-și întind peste mări și oceane brațe lungi, uriașe, armate cu

ventuze lacome care sug din cele mai depărtate colțuri ale solului.

Vastele întreprinderi de trafic mondial au ceva măreț și misterios. Parcă o forță ocultă mișcă resorturile acestor alcătuiți metodice, cu părți ascunse, păstrate în afară de vederea lumii profane, asemeni organelor din corpul unei mașini pe care-o vezi lucrând fără să știi secretul mecanismului ascuns.

Aci, în biroul acesta rece, simți că lucrează creierul ce comandă, imprimând voința mișcărilor la distanțe de mii de kilometri, peste mări și țări, îmbinând eforturile minții omenești în lupta pentru cucerirea bogățiilor pământului.

Lângă mine stă un Englez, tăcut, adâncit în cercetarea unui voluminos *Lloyd's Register*, comparând coloanele cu numele construcțiilor navale germane și engleze.

*

Lupta aprigă începută de câțiva ani între Anglia și Germania pentru imperialismul economic și stăpânirea mărilor, se oglindește de minune în rivalitatea comercială și în concurența nebună angajată între marile companii de navigație transatlantică.

Toată lumea se deprinsese cu ideea că recordul vitezei și tonajului nu poate fi ținut decât de Anglia cu liniile ei celebre: „White Star Line” și „Cunard Line”. Pe când marina franceză se oprise resemnată, cea germană, cu „Hamburg-America Line” și „Norddeutscher Lloyd”, începe a construi cu o îndrăzneală uimitoare transatlantice mai mari și mai rapide decât cele engleze. Nemții erau hotărâți nu numai să-i imite pe Englezi, ci să-i și întreacă.

Mare poftă aveam să știu ce se petrece în capul Englezului de lângă mine, care cerceta cu răbdare liniile încâlcite pe glob, linii ce arătau mersul vapoarelor germane. Trebuia să mă abțin. N-am îndrăznit să-l întrerup,

căci știam bine că unui *Englishman* nu-i poți vorbi dacă nu i-ai fost prezentat.

Mi-am adus aminte și de Englezul care, fiind întrebat: de ce nu a dat o mână de ajutor unui necunoscut care se îneca, a răspuns flegmatic: „Cum era să-i întind mâna, dacă nu-l cunoșteam personal?”. M-am mulțumit numai să-mi spionez ușor vecinul cu coada ochiului.

După ce-a închis tacticos cartea, a scos pipa, cuțitașul și o bucată de tutun solid ca un baton de șocolată. Atâta îndemânare avea Englezul în arta de-a tăia tutunul în palmă, încât nici nu era nevoie să se uite la degetele care lucrau cu o viteză și regularitate mecanică. Ochii lui urmăreau continuu liniile colorate de pe globul terestru. Mă gândeam ce haz ar fi făcut Englezul dacă acum câțiva ani, i-ar fi spus cineva că în curând va călători pe transatlanticele nemțești care vor stingheri traficul maritim englez pe piața mondială.

Cine ar fi bănuir că într-un timp așa de scurt, pe când globul se britaniza metodic, avea să se ridice așa de năvalnic continentală Germanie, ajunsă prea târziu la împărțirea pământului în colonii, să încurce căile de apă croite de falnica Regină a mărilor, cântată de poeții insulari în imnuri de slavă ca *Rule Britannia*:

*Domni-vei peste valuri, Britanie vie!
A pământului domnie,
Al tău braț e sceptrul său!
Iar cetățile-ți în floare,
Grămădi-vor bogății;
A oceanelor întinderi
S-or mișca sub ochiul tău
Și-orice coastă mărgini-va
Ale tale împărății!
O! tu insulă slăvită
Poporu-ți niciodată nu va cădea-n sclavie,*

*Domni-vei peste valuri,
Britanie vie!*

Englezul privea încruntat.

Nici un zâmbet de ironie n-am surprins pe buzele lui subțiri, strânse între dinți. Nici o cută de dispreț n-am putut găsi în liniile dure ale feței sale rase, pătrate, în care se recunoștea imprimată cu forța pecetea unei voințe de fier.

Numai ochii lui albaștri, reci, din fundul orbitelor prea adânci, se măreau și se micșorau uneori străpungând parcă unele puncte de pe globul terestru care-l atrăsese magnetic.

*

Pe unul din pereții stucați și lustruiți ca marmora, în biroul Lloydului era un tablou enorm, într-un cadru lat, aurit. O compoziție greoaie, pretențioasă, peste măsură de încărcată.

M-am apropiat să pot distinge amănuntele. Prora unei nave arhaice, în forma unui cap monstruos de dragon marin, spintecă valurile unei mări furioase. Pe corpul navei, într-o ghirlandă de frunze de stejar cu ghinde, zugrăvit în medalion — portretul Kaizerului, în falnica lui uniformă de amiral.

Aceiași poză teatrală și simbolică: o privire trufașă, ațintită de la înălțimi, parcă rostește celebrele cuvinte:

„Viitorul nostru este pe apă!”...

Singurul și ultimul exemplar de Divus Caesar, întârziat încă în Europa democratizată, Wilhelm al II-lea, acest *Uber Kaiser*, fiul unei rase aleasă să conducă poporul său de Uber-Menschen la heghemonia universală sau la un... gigantic crah.

Deasupra portretului, coroana imperială e așezată pe tridentul lui Neptun și pe o greoaie spadă feudală cu mânerul în cruce. Un vultur amenințător, cu aripele întinse,

ține în cioc o flamură cu deviza portului Brema, deasupra unei ancore încrucișate cu o cheie:

Navigare necesse est

Vivere non est necesse

De câte ori mă gândesc la tainele istoriei omenirii, la viața, grandoarea și decadența popoarelor ridicate și coborâte de roata fatală a vremii, mă opresc la veșnica îndoială a încercării de a găsi vârsta unui popor la un moment dat al istoriei sale. Și întotdeauna îmi apare în minte părerea acelui savant japonez care, întrebat ce oră a zilei arată ceasornicul istoriei pentru marile națiuni europene, a răspuns că: Franța e la ora șase seara, Anglia la ora patru după amiază, iar Germania la ora unsprezece înainte de amiază.

Când am plecat din biroul Lloydului, încărcat cu un vraf de broșuri, reclame, *Fahrplanuri* și placarde pentru bagaje, l-am lăsat pe Englez tot acolo. Cu mâinile în fundul buzunarelor, imobil, hotărât aștepta cu răbdare Mi s-a părut însă că strângea prea tare pipa între dinți. În câteva rânduri i-am surprins pe față mișcarea mușchiului de încleștare a arcadelor fălcilor lui rase și puternice.

Ceasornicul Japonezului cu vârsta popoarelor m-a chinuit toată ziua cât am rătăcit singur pe cheiurile Vesperului și prin aleile de plop argintii, crescuți pe șanțurile astupate care încingeau apărând odată vechea cetate a Brenei, portul liber al vestitei Ligi Hanseatice.

*

Noaptea am dormit foarte rău din pricină că m-a împins păcatul să întârzii prea mult seara la *Ratskeller*, o colosală cârciumă arhaică, întemeiată de câteva secole în beciurile Primăriei. Această pivniță istorică, un fel de templu al bețivilor, a inspirat poetului german Hauff celebrele „Lieduri fantastice”.

Toată noaptea am avut visuri chinuitoare. Vedeam butoaie monumentale și ceasornice uriașe care băteau sinistru și anapoda orele nepotrivite de la un ceas la altul.

În faptul dimineții simții înțepătura săgeților de aur aruncate de soarelele ce străbătea prin crăpătura ferestrei oblonite.

Și înainte de a deschide ochii, plutind în amortirea dulce a deșteptării, pe când pășeam pe lunecușul punții dintre vis și viață, mi se trezi în minte deodată aceeași întrebare cu vechea îndoială: O fi mergând oare bine ceasornicul acelui Japonez?

Îmbarcarea pe „Kaiser-Wilhelm” și plecarea din Kaiserhaven

Transatlanticul *Kaiser Wilhelm II* e ancorat în Bremerhaven. Jumătate de ceas cu trenul din oraș. Călătorii de clasa treia, emigranții, se îmbarcă cu o zi mai înainte. Cei de clasa a doua, dimineța; iar cei de clasa întâia, la amiază.

Ca orice Român, deprins cu greutatea drumului, îmi fac planul să plec cu trenul de dimineță, deși aveam biletul pentru clasa întâia.

Trenul, gata, bufnea și găfâia în fața peronului. Lumea forfotea în gară. Un Neamț monumental, ca, o statuie de bronz, cu o barbă arămie, având o manta până în pământ și o șapcă galonată, mă oprește la ușă.

— *Verboten!* Nu-i trenul d-voastră. Aveți bilet de clasa întâia.

— Bine, dar eu vreau să plec cu a doua.

— *Nicht erlaubt!* — Și cu un gest calm dar hotărât mă oprește, apăsându-mă pe umăr cu o mână grea, care iese enormă din mâneca încercuită cu galoane late.

Resemnat privesc la trenul care pleacă încărcat.

Ce bine era dacă puteam și eu pleca mai de dimineată! Aveam vreme să-mi caut bagajele pe care le predasem cu o zi mai înainte. Cu toată regula lor nemțească, mă gândeam cu grijă: Adică nu se poate întâmpla să se încurce lucrurile atâtor mii de călători?

La ora hotărâtă pornesc cu ultimul transport. Catargele vaselor încep a se zări. Colosul „Kaiser Wilhelm”, acostat la chei, în bazinul Kaiserhaven, așteaptă gata de plecare, gâlgâind rotocoale de fum cenușiu pe gurile celor patru coșuri uriașe, înălțate ca patru turnuri negre.

Trenul se oprește brusc, din toată viteza, drept în fata scării vaporului. Fanfara bordului izbucnește deodată, triumfal, cu imnul imperial german.

Tot personalul, afară, ne primește cu pompă, la front ca la paradă. Defilăm prin fața lor. Comandantul, secunzii, ofițerii, mecanicii, doctorii, telegrafistii, piloții și un batalion aliniat de chelneri — toți lustruiți, strălucitori în haine albastre, cu nasturi auriți, cu semne distinctive brodate pe gulere și la mâneci.

Călătorii asurziți de zgomot, aiuriți de ceremonia neașteptată, calcă pe scări cu pași nesiguri, sprijiniți, încurajați cu politețe de chelnerii anume dresați pentru primirea și conducerea în cabine a călătorilor de clasa întâia.

Unul se repede să-mi ia pelerina, altul bastonul, încercând să mă poarte cu delicateță de subțiori pe scară. Trebuie să mă lupt ca să scap din mâinile lor, încredințându-i că n-am nevoie, că prin meseria mea sunt obișnuit să mă sui pe scări de frânghie.

Pe punte, un bătrân burghez întreabă discret pe chelnerul care-l conduce.

— Mă rog, cine a venit cu trenul nostru? Pleacă cineva mare? E vreun prinț — de se face așa paradă?

Chelnerul, surâzând, face o reverență:

— Aşa primim noi totdeauna la bord pe pasagerii de clasa întâia.

Mie, nu ştiu de ce, toată solemnităţea asta mi-a amintit timpurile copilăriei, când admiram cu gura căscată frontul personalului de serviciu al circuitului care, în livrese galonate, în zgomotul fanfarei, se înşira la intrarea în arenă, făcând gardă simpaticului director Cezar Sidolli.

Prin labirintul din pântecul colosului nimeresc în sfârşit cabina mea cu numărul 300. Mă liniştesc.

Bagajele mele erau acolo, aşezate în regulă, şnuruite, etichetate.

Ies afară, la aer. Puntea tremură sub tălpile picioarelor, în trepidaţiile cadenţate ale maşinii ce forfoteşte înăbuşit întregul vapor. Uriaşul organism metalic, vibrează tot cuprins parcă şi el de emoţia mulţimii, care se agită pe punte în ultimul moment al dezlipirii vasului de pământ. Când şi sacii de poştă, legănaţi într-o plasă de frânghie, se lasă spre fundul întunecat al vasului, sirena începe să mugească prelung, asurzitor.

„Mola! Schela afară!”

Pe chei o mare de capete. Batistele, pălăriile, umbrelele flutură în aer. Un zgomot confuz, o larmă infernală. Gesturi, strigăte, izbucniri de plâns, chiote şi râsete se amestecă în acelaşi timp pe vas şi pe uscat. Mulţimea se rupe în două: două lumi care se despart printr-o fâşie de apă din ce în ce mai lată.

Pe când se ridică schela, văd pe punte o femeie tânără zbătându-se în braţele vâjoase ale marinarilor. Cu pălăria căzută pe-o parte, cu părul în vânt, se luptă să scape tipând cu disperare La celălalt capăt al schelei, pe chei, un tânăr se frământa croindu-şi drumul prin mulţime, cu strigăte furioase, gata să se arunce în apă.

Braţe din mulţime îl reţineau, pe când schela rigidă se înălţa parcă singură, încet nepăsătoare, tăind orice legătură cu uscatul.

De asupra capetelor noastre, de pe puntea de comandă răsună o voce tunătoare: *Nicht erlaubt!*

Pe când doctorul bordului transporta pe femeia apucată de o criză de nervi, vecinul meu, un Neamț gras cu figura surâzătoare, îmi lămurește cazul: O tânără pereche italiană, căsătoriți de-o săptămână, merge la New-York. El a ieșit din vapor să cumpere gazete. În timpul acesta a început manevra de plecare.

— Ei, acum ce-i de făcut?

— El rămâne în Europa și tânăra lui jumătate trece dincolo în America. Păcat! le-a stricat luna de miere! — sfârșește vecinul meu zâmbind pe sub musteață.

De sus privim la cele patru remorchere, ca niște jucării, care trag să ajute la manevra vasului-colos. Lanțul ancorei scrâșnește depănând încet, apăsător, enormele zale pe tamburul vinciului. Întregul corp icnește săltând masa greoaie a ancorei.

Lângă mine doi Francezi privesc cu atenție. Cel mai bătrân izbucnește furios:

— Poftim! iată ce înseamnă să crească tonajul la nesfârșit. N-a venit vremea să se oprească odată la un tip anumit de vas. Din cauza acestor monștri trebuie să transformăm porturile. Nu vezi că nu mai încap. Trebuie să-l miște cu remorchere. Singur nu-i capabil să manevreze în port.

De sus, de pe comandă, un zbârnăit ascuțit de sonerie răsună. După o clipă, același sunet se-ntoarce repetat din fundul vasului — telegraful de la mașină se pusese în mișcare.

Un vâjăit asurzitor de ape răscolite se aude la pupă după cele dintâi învârtituri de elice. Puntea începe să zvâcnească sacadat și întreaga osatură metalică e prinsă parcă de vibrații dese, acordate ca într-un uriaș instrument muzical.

Titanul, târât până atunci, se trezește anume scuturându-se ca să-și deschidă calea cu pieptul lui de fier, prin masa lichidă în care plutise adormit.

Alunecăm domol de-a lungul malurilor joase, tapetate în covoare de verdeață. Defilăm prin fața fortului de la intrare. Calota cupolei cuirasate apare de sus ca o enormă carapace de broască țestoasă, pitită în pajiștea de mătase verde.

Dezlipiți de vechiul continent plutim în larg. În urma noastră, prin ceața plumburie ce împânzește orizontul, abia se mai schițează conturul șters în zare — umbra bătrânei Europe.

În larg

Puntea are aspectul unei terase de sanatoriu maritim. În aerul curat, din mijlocul Oceanului, îmbibat de sare și ozon, stau sute de pasageri culcați pe scaune lungi. Zac așa picurând de somn, cu reviste și cărți netăiate, amorțiți ca șerpii boa după o masă copioasă.

Cantitatea de alimente consumată pe transatlanticele germane întrece orice închipuire. Bogăția, rafinamentul și preocuparea pentru hrană ajunge să-ți facă silă de mâncare. Nici în pauzele dintre cele cinci mese obișnuite pe zi nu scapi. Abia te întinzi greoi, gâfâind pe punte, și tăvile încep să defileze cu sandvici, bulion, ceaiuri și cafele la discreție.

E drept însă că pentru foarte mulți pasageri mâncarea e singura distracție care rupe monotonia vieții de bord.

Pe vechile vapoare, din cauza spațiului restrâns, mesele se așezau la fel după tradiție, în sensul lungimii vasului. Fiecare pasager își lua locul la rând. Căpitanul — în capul mesei, având deoparte și de alta persoanele marcante care se găseau pe bord. La marile pacheboturi transatlantice, totul e sacrificat sălii de mâncare. Nu mai ai

impresia că te afli pe un vapor, ci într-o sală somptuoasă cu galerii și sculpturi. Mese mici de patru și șase persoane. Chelneri galonați și stilați servind cu atenția concentrată ca să-ți ghicească gândul din ochi. Flori peste tot. Lumina cade de sus printr-o imensă cupolă de sticle colorate.

Un domn foarte grav, instalat la un birou, după ce meditează mult și încruntat în fața planului sălii de mâncare, ca un general de stat-major în fața hărții de război repartizează în chip savant locurile la mese după naționalități, profesii și ranguri sociale.

Am căzut într-un grup latin: doi ingineri spanioli, un profesor belgian, un bătrân doctor italian, cu fiul său — un tânăr oacheș, elegant și volubil, care din prima zi a reușit să cunoască toată lumea de pe vapor.

Răsfoiesc broșura ce ni s-a împărțit gratuit: Passagierliste. Pe copertă, lucrată cu îngrijire, în culori, e veșnicul portret al Kaizerului cu musteața zburlită și semeată. Numele căpitanului și al ofițerilor, medicii, obermașinistul, zalmaister, proviantmaister, obersteward, oberkoh, gepäkmaister și tot așa mai departe întregul stat major al bordului... Urmează numele călătorilor de clasa întâia și a doua; de cei de clasa treia, mulțimea emigranților, care au îmbogățit companiile de navigație, nu se scrie nimic. Toate informațiile asupra vieții pe bord se găsesc trecute aci: masa, bagaje, telegrame, baie, gimnastică, bibliotecă, laborator de frumusețe, farmacie, țigări, bărbier, croitor — tot confortul unui oraș civilizată care plutește pe ocean.

Timpul e bun. Pe puntea de sus, *oberpromenadendeck*, lumea foiește ca pe unul din marele bulevarde. Femei elegante se plimbă arătându-și toaletele bogate. Voalurile și muselinele flutură în bătaia vântului ca niște steaguri multicolore. Observ o picantă americană care își schimbă patru costume pe zi.

Copii zgomotoși, deși au salonul lor special, se zbenguiesc în libertate pe punte ca pe alea unui parc. O Englezoaică uscată doarme cu gura căscată, cu ochelarii pe nas, și cu biblia căzută pe genunchi. Se formează un complot. Un drăcușor de fată apare cu un Kodak și scoate o fotografie.

Persoanele care în prima zi se spionează, pipăindu-se cu ochii, se apropie formându-se în grupuri. O atmosferă de caldă familiaritate se stabilește după o zi de drum.

Rar se poate întâlni, strânse la un loc, o mai mare varietate de tipuri. Sunt exemplare din toate țările și din toate păturile sociale.

Ce câmp de studii pentru antropologi și fizionomiști e puntea unui transatlantic! Ce bogată colecție de tipuri se poate face pentru comparații, interpretări și clasări! Nu știu de ce de câte ori stau și privesc asemenea adunări de felurite soiuri de oameni, strânși din diferite părți ale lumii, varietăți de vițe omenești, fără să vreau mă gândesc la teoriile răspândite asupra încălcitei chestiuni a raselor, asupra luptei dintre blonzi și bruni și asupra tendinței de a absorbi istoria umană în istoria naturală.

Dacă nu se poate face o hartă a Europei împărțită pe rase, nu înțeleg de ce se vorbește mereu de rasă și nu de popoare, de tipuri și de însușiri.

Dacă popoarele nu sunt decât produsele istoriei, nu cu ajutorul istoriei naturale se pot cerceta. Numai știința socială și politică ne poate lămuri asupra evoluției și luptei dintre popoare.

Dacă se poate zice că există un tip german, francez sau englez, nu se poate zice că este o rasă germană, franceză sau engleză. Caracterele adevăratelor rase sunt permanente, iar însușirile popoarelor sunt variabile. Teoria germană, luată de altfel tot de la Francezi, că toată civilizația europeană se datorește blonzilor, floarea umanității, și că războiul este inevitabil între rase, nu

ascunde în fond decât interese, pasiuni și prejudecăți încarnate.

E adevărat atâta doar: că axa civilizației datorită elitei unui popor trece de pe un domeniu pe altul. Nu știu cine a comparat elita unui popor cu o locomotivă, care singură are mișcare proprie, iar masa poporului e lungul șir al vagoanelor inerte care totuși ajung să meargă tot așa de repede ca și locomotiva.

Nu se poate nega că popoarele cu aproape aceiași civilizație tind a se asemana din ce în ce sub raportul acelorași idei, credințe și instituții, care se răspândesc continuu în lumea întreagă.

Amestecul, încrucișarea și ușurința legăturilor tind a generaliza pretutindenea un singur și același tip de om.

În fiecare zi, la oră fixă, apărea proaspăt de sub teascurile tipografiei bordului „*Ziarul Oceanului*”, cu ultimele știri din lumea întreaga. Gazeta era citită cu o nespusă lăcomie. Toți se minunau, căci prea puțini erau cei care își dădeau seamă că gazeta era făcută de mult, din port, și nu avea liberă decât o coloană, care se completa pe bord cu telegramele primite prin undele hertziene ale telegrafiei fără fir.

În fiecare zi un ofițer, însoțit de un marinar, trecea pe punte de la un grup la altul, și instruia călătorii cum să se servească de centura de salvare în caz de naufragiu.

— Slabă speranță — ne spune râzând un căpitan italian de marină, venit în grupul nostru.

— Lăcomia și setea de reclamă a unor companii de navigație sunt groaznice și criminale. Atrag călătorii cu luxul și viteza, dar nu fac nimic pentru siguranța vieților omenești. Vă amintiți de naufragiul Titanicului? Ancheta a stabilit pe deplin că, fiind în prima cursă, a luat un drum mai scurt navigând mai sus decât trebuia. A riscat trecând în regiunea sloiurilor. Lovindu-se de un munte de gheață plutitor care i-a spintecat fundul, transatlanticul s-a înecat.

Comandantul a fost achitat, căci avea pe bord pe unul din directorii companiei, care i-a cerut să ia drumul cel mai scurt, deși mai periculos, numai să poată trâmbița în lume că a făcut traversarea Oceanului în timp mai redus decât toate celelalte transatlantice.

Cu învoirea comandantului am plecat trei inși să facem vizita întregului vapor — doi ofițeri de marină și un inginer naval.

Pentru înconjurul punților trebuie să faci o plimbare de vreo jumătate de kilometru. Puntea e atât de lată încât se poate așeza o linie de tramvai, rămânând loc pentru trotuare și vehicule. Coșurile sunt așa de largi încât un tren ar încăpea ca într-un tunel. În magaziiile de provizii și în camerele refrigerente, se găsesc vreo treizeci mii kilograme de carne, cincisprezece mii de păsări, douăzeci mii ouă, zece mii jamboane, șase mii kilograme unt, două mii kilograme ceai și cafea.

Saloane luxoase cu pilaștri, panouri și vitraje, care îți dau iluzia că te găsești într-un vechi palat regal. Covoare de Persia și Smirna, mobile de mahon și palisandru. Candelabre imitate după lanternele vechilor nave olandeze. Pe ultimele construcții transatlantice sunt realizate pe deplin fantaziile lui Jules Verne.

Patru Iulie — Sărbătoarea națională americană

La răsăritul soarelui, chiar în clipa când muchia aurie se ivește scânteind pe linia orizontului, la un semnal dat, se înalță deodată, pe toată lungimea vasului, marele pavoaz: sute de flamuri colorate flutură în adierea brizei de dimineață. La unul din vârfurile catargelor fâlfâie măreț drapelul înstelat al Statelor Unite, iar la celălalt — culorile germane.

La ora zece toată lumea e pe punte. Echipajul vaporului în ținută de ceremonie. Comandantul german spune câteva cuvinte pe englezește arătând grav spre steagul american. Un gornist dă un semnal lung și fanfara bordului începe imnul american. Mulțimea flutură batistele și niște stegulețe improvizate. Un cor monstru de sute de voci acompaniază fără măsură, notele metalice care vibrează prelungite în aer, până se pierd în largul oceanului.

Lângă mine doi tineri negri, eleganți, complet în tenis alb, deschid niște guri oribile cântând aprinși cu ochii ținți sus la drapelul american.

Un bătrân decorativ, c-o redingotă până la genunchi, se suie pe o estradă — primarul Filadelfiei care se întorcea de la Londra. Statură herculeană... cap interesant... barbă albă și coamă de leu bătrân. Vocea lui tunătoare domină larma mulțimii, forfotul mașinii și zgomotul valurilor. Citește tare, cu ton biblic, Convenția — declarația de independență a Statelor Unite și părți din Constituția redijată de Franklin. Invocă apoi solemn protecția lui Dumnezeu pentru Marea Republică. Și după ce amintește de Washington și Lincoln, se întoarce și, cu un gest larg îndreptat spre mulțimea emigranților, pronunță clar, în trei limbi, o francă declarație: „*Noi suntem cosmopoliți!*...” O rasă superioară a ieșit din măduva tuturor celorlalte rase... esența tuturor energiilor omenești și-a găsit loc în pământul făgăduinței... cu brațele deschise marea națiune îi primește pe toți pentru a-i face cetățenii unei patrii noi și binefăcătoare...

Desigur, mulți nu înțelegeau cuvintele rostite, dar toți urmăreau emoționați elanul apostolic al vorbitorului, care încheie cu un gest hotărât, arătând sus spre drapelul înstelat — emblema patriei — care fâlfâia maiestuos deasupra capetelor, în mijlocul oceanului.

Un grup de fete, cu stegulețe prinse în corsaje, încep să intoneze imnul național: *flag of the free*.

*Drapelul oamenilor liberi, salutul nostru îți
aducem ție!*

*Pe ocean ca și pe țărm tu fâlfâi mai mândru decât
toate celelalte,*

*Lozinca noastră să se înalțe tot mai sus si fără
încetare:*

Unire și libertate acum și în totdeauna!"

Noi, cei din grupul latin, ne țineam retrași urmărind de departe desfășurarea solemnității. Doctorul italian, care ascultase cu mare atenție discursul Americanului, începu:

— N-am putut înțelege niciodată natura patriotismului american. Cum pot emigranții, moleculele acestea umane, mobile, disparate și flotante, să se modifice ca să formeze o masă omogenă, o conștiință comună, o nație distinctă cu noțiunea de stat și patrie? Cum pot fi cosmopoliți și patrioți în același timp? Cum pot emigranții, care urmăresc politica din țara lor de origină, să fie în același timp și buni patrioți americani?

— E drept — răspunse profesorul belgian care stătuse cinci ani în America — că emigranții au două patrii, dar asta numai în prima generație. Copiii lor se americanizează de mici. Un sociolog figura foarte bine patriotismul nostru cu un cerc care are un centru, iar patriotismul american cu o elipsă cu două focare. În țările noastre bătrâne ideea de patrie e așa de veche, încât se pierde în negura mistică a vremii. În America apare în lumina proaspătă a prezentului, căci cetățenii ei n-au orizont istoric. Trăiesc din prezent și mai mult încă din viitor. Pentru ei misterul nu-i în urmă ci înaintea. Cu drept cuvânt s-a zis de multe ori ca America e în primul rând o societate mare economică și în al doilea rând o societate politică și istorică.

Tot scriitorul de care vă vorbeam a comparat patria, așa cum se înțelege în Europa, cu o mamă foarte bătrână, care ne-a dat sângele și laptele ei — venerată și adorată dintr-un instinct de aceiași natură ca religia și superstițiile

ei. Simțim datoria s-o servim și să ne jertfim viața la nevoie, fără să ne gândim dacă nu avem mai multe obligații decât avantaje de la ea. Pentru Americani, patria, Marea Republica, este ca o femeie tânără bine înzestrată, luată de curând în căsătorie. Pentru ei patria este un cadru de activitate. Patriotismul american nu-i concentrat, nu cere o abnegație. Este mai mult o exaltare a egoismului, un fel de orgoliu care se confundă cu sentimentul superiorității și al forței. Un patriotism burghez care nu pornește din imaginația și poezia trecutului. E datorat unui spirit public, viguros și clar al prezentului și al faptelor. Salvarea statului nu-i decât salvarea intereselor. În patriotismul lor, Americanii au orgoliu și iluzia unei mari misiuni în lume: tipul unei societăți noi, o mare democrație înțeleaptă, puternică și înfloritoare.

*

După amiază se organizează pe bord obișnuitele jocuri marinărești. Se formează în pripă un comitet care strânge banii pentru premii. Fanfara ne amețește numai cu arii americane. Zgomot asurzitor, râs și veselie nebună. Grotescă distracție americană de bălci. Ghidușii, jocuri copilărești și brutale: cursa în saci, fuga într-un picior, ochiul porcului, prinderea rațelor, bătaie cu perne, lupte de box...

Americanii, chiar cei bătrâni, și unii care păreau cu o zi mai înainte foarte gravi, se tăvălesc de râs. Mulți își dezbracă haina și, numai în vestă, se amestecă în jocuri și iau parte cu toată inima. Un American, personaj marcant, scurt, bine legat, cu un cap de bulldog, a trecut de la bătaia cu perne direct la box cu un marinar german. Un cârd de fete zburdalnice, prinse în lanț, aleargă nebunatic pe punte și prind la mijloc pe tovarășul nostru de masă,

tânărul și oacheșul italian. Atât aștepta și el: să fie răpit de nimfele americane.

Bufetul e bogat. Alcoolul, sub diferite forme, curge în valuri — înfierbântând capetele care se întrec în pariuri din ce în ce mai mari. Căci senzația riscului e un excitant violent, necesar naturii combative a Americanului. Clasele s-au amestecat. Totul e permis azi — singura zi de sărbătoare națională, pe care o au Americanii în cursul unui an.

Seara luminăție și bal pe punte.. Timp admirabil. Valuri mici, pe care transatlanticul nu le simte în mers... Puntea-i transformată într-un imens salon de dans. Lumina electrică, în ghirlande de lămpi multicolore, aruncă scânteind șerpi de foc pe oglinda tremurătoare a apei. Reflexul lor schimbă horbota de spumă a valurilor într-o cascadă sclipitoare de pietre prețioase. Cerul e fără lună și colosul plutitor, scăldat într-o baie de lumină, își taie calea spintecând masa neagră a întunericului dintre cer și apă.

Lume multă. Eleganță, lux, toalete foarte decoltate și prea multe bijuterii. Pieptănături extravagante. Picioare enorme. Brațe vânjoase încing talii zvelte, și câte o palmă mare, rășchirată, apasă greoi în vârtejul dansului, spatele abia acoperit de un fular transparent. Câteva Americane sprintene, elastice, prin care trec parcă acordurile orkestrei ca niște curenți electrici, se agită dansând așa de nebunatic în cât scandalizează cumplit pe tovarășul nostru, bătrânul inginer spaniol.

— Ce dansuri lubrice, zise el înăcrit, ce frivolitate la Americanele astea. Cum se deosebesc de femeile noastre din Europa! Nu au nici o măsură, nici o rezervă și nici un șic. Priviți cum sunt îmbrăcate. Nici una nu are simțul culorilor. Cred că femeile aceste au sângele cald, dar inima rece.

— La noi — îi răspunse surâzând Belgianul — sunt multe femei care au și sângele și inima rece, căci nu caută

decât deliciul și triumful vanității. Știi care-i deosebirea dintre o femeie americană și una europeană? Cea dintâi se compromite fără să cadă, cea de a doua cade fără să se compromită...

Pe când stăteam deoparte schimbându-ne părerile în surdina, observăm că unele doamne foarte elegante băteau tactul fredonând ariile cântate de orhestră. Iar o blondă fină, cu o diademă sclipitoare în păru-i oxigenat, fluiera tare fără nici o jenă.

— Începem să cunoaștem moravurile americane, chiar din mijlocul Atlanticului, înainte de a pune piciorul pe pământul noului continent — spuse cu răutate Spaniolul.

În cadrul ușii din spre salonul de muzică se ivi o siluetă grațioasă. Instinctiv ne îndreptarăm privirile spre acea apariție strălucitoare. O brunetă cu părul buclat bătând în albastru, cu ochii lucitori ca agata neagră Un colier de perle îi tremura pe gātu-i de fildeș, pe când pășea grațios mlădiindu-și trupul înșerpuit armonic pe la șolduri de o eșarfă azurie. Cu un zâmbet dulce și senin, care-i lumina trăsăturile nobile, traversă maiestoașă puntea și se așeză, cu o siguranță și măreție de regină, tocmai în capăt, aproape de noi, alături de cea mai urâtă femeie de pe vapor: o Americană dintre cele fără sex, un fel de mucenică uscată, îmbrăcată în negru, cu o discretă horboțică albă la gât. Părul de cânepă dezlânata, ochii de smalt albastru spălăcit, și trupul ca un cuier. Pe vapor i se zice sfânta. Era o propagandistă din ordinul *armée de salut*. O văzusem în timpul zilei împărțind biblîi printre emigranți.

— Ce contrast — începu din nou Spaniolul — cu drept cuvânt s-a zis că o femeie urâtă e totdeauna mai urâtă decât un bărbat urât. Mă prind că splendoarea aceia de femeie, care s-a așezat alături de sfânta, nu-i Americană. Trebuie să fie o latină. Ce nobleță! Ce armonie în toată ființa ei.

Pe când stăteam în contemplație veni între noi, gâfâind, oacheșul Italian pe care-l istovise la dans Americanele trecându-l dintr-o mână în alta.

Toți trei deodată îi cerem informații asupra frumoasei necunoscute.

Italianul pufni de râs și ne trase mai înapoi ducându-ne la marginea bordului.

— E o cocotă! Asta a făcut furori iarna trecută la Nissa. A fost lansată de un director de bancă de la Paris. După ce l-a tocat bine, s-a încurcat cu reprezentantul fabricilor de locomotive Balldowin din Filadelfia, care venise pentru câteva zile la Monte-Carlo.

E foarte interesant cazul. Cu toate că Yankeul i-a pus milioane de dolari la picioare, ea nu poate să uite pe primul ei tip, amantul de inimă, un mic funcționar de birou. Acum se întoarce de la Paris și-l aduce și pe dânsul la Filadelfia, unde i-a făcut și lui un rost într-o mare întreprindere industrială.

Bătrânul Spaniol a rămas pe gânduri ciugulindu-și bărbuța lui albă afumată; iar Belgianul, mângâindu-și o musteață sură, a încheiat foarte serios:

— Oricum, din partea ei, găsesc că e foarte frumos.

Ne-am despărțit. Tovarășii mei s-au îndreptat spre cabinele de culcare.

Singur, am apucat spre provă, să pot privi în lung puntea feeric luminată.

Ce impresie ciudată îți face un bal în mijlocul Oceanului! Suntem aproape pe același meridian pe care s-a înecat Titanicul, doar cu câteva grade mai jos. Atmosfera asta îmbibată de-o voioșie ameteitoare, setea nebună de viață și agitatea asta are parcă ceva sinistru, profund emoționant.

Strâns înlănțuite, perechile, se învârtesc în văpaia sclipitoare a punții și, uneori din fugă, câte-o privire cade și dincolo de bord, pe negrul luciu al valurilor înșelătoare ce

bat nepotolite coastele vaporului în mers. Ochii se închid o clipă cu un scurt fior, și efemerele perechi se strâng zburând înainte prin nimbul de lumină, amețiți în vârtejul dansului, ca să înșele gândul ce stă la pândă undeva.

Nimeni nu vrea să mai gândească. Simțind sub tălpile picioarelor puntea de lemn solidă, fiecare aleargă îmbătat să soarbă clipa fugătoare ce-l ține suspendat în golul fără margini dintre ocean și cer.

Pe când vaporul — imaginea vieții — înaintează mereu, gonind fără răgaz pe spinarea încovoiată a valurilor, prin haosul nopții oarbe.

Emigranții

Am făcut cunoștință cu un american simpatic și interesant. Înalt, uscat și nervos. Vorbea bine franțuzește. Director general la o mare companie de căi ferate din Pensilvania. În primele zile îl observasem stând lungit pe punte ore întregi, într-o completă inerție, cu ochii pe jumătate închiși, fără să miște nici dintr-un deget. Credeam că urmează vreun regim riguros medical. Când l-am întrebat ce boală are, americanul începu să râdă ca un copil.

— Sufăr de oboseală. Eu lucrez foarte mult și am nevoie din când în când de câteva zile de repaus absolut, pe care cu greu îl pot găsi. Ori unde mă ascund, subalternii mei mă află și nu-mi dau pace. După o lungă experiență, am ajuns la convingerea că singurul loc unde pot să mă refugiez și să mă odihnesc în pace e numai aci pe bordul unui transatlantic. Când mă simt obosit mă imbarc și fac un voiaj până în Europa înapoiindu-mă cu prima cursă. Uneori nici nu debarc de loc. Stau tot timpul pe vapor. Viața asta de bord și aerul ozonat al Oceanului îmi fac foarte bine. Unde poți găsi un loc mai bun de repaus și refacere ca aici?

Treceam cu el prin sala de fumat admirând sculpturile în stejar masiv, când îl văzui ca se oprește în dreptul unui tablou, care acoperea panoul de la mijloc. O copie după un tablou celebru: scena în care Cristofor Columb expune planurile sale în fața supremului consiliu format din călugării cei mai savanți ai timpului — despoticul tribunal catolic care-și bătuse joc și de fanteziile lui Galileo. Pictorul a prins un moment interesant: Columb la mijloc, cu o hartă aruncată la picioare, ține un compas în mână și, cu o privire de halucinat, privește în vag. În jurul lui călugării râd bătându-și joc de planurile expuse. Unii îl arată cu degetul ca pe-un iluminat, alții discută nebunia încercării de a descoperi pământuri necunoscute în pustiul nestrăbătut al Oceanului.

— Iată — începu americanul apucându-mă de braț — o lecție strașnică pentru omenire. Columb n-a făcut o descoperire științifică, ci un mare act de voință, o întreprindere de energie și de curaj, învingând toate dificultățile ce i s-au pus în cale.

El este cel întâi care a înfruntat groaza instinctivă, pe care omul o avea de spațiul oceanic — acel vid planetar, evitat ca și deșertul nisipos fără ape și oaze. E sigur că înaintea lui visaseră și alții că dincolo de orizontul oceanic sunt pământuri necunoscute. E probabil că, înaintea lui, vikingii din Norvegia și Danemarca, să fi atins coastele Groenlandei și Labradorului. Nici o urmă însă n-a rămas din aceste întreprinderi efemere, fără valoare socială și etnică.

Dacă s-a înșelat Columb plecând cu ideea preconcepută că trebuie să ajungă în Indii, sau că mergea să caute cele două insule: Antilia și Cypangu, despre care legendele timpului povesteau minuni, aceasta nu micșorează întru nimic meritul marelui Genovez, căci întreprinderea lui rămâne un mare act de voință.

*

Un pictor italian se instalase pe puntea de sus ca să schițeze câteva scene din viața de bord a emigranților. Mă apropii de el. Emigranții!... De câte ori în visurile fragedei vârste, în fantezia aprinsă de citirea cărților ilustrate pentru copii, nu urmărisem cu lacrimile în ochi, cu inima strânsă de emoție, peripețiile Emigranților din Brazilia. Atras magnetic spre necunoscut, de câte ori nu mă văzusem amestecat în gloata acelor dezmoșteniți, care plecau peste Ocean să-și caute pâinea în țări îndepărtate.

Pentru întâia oară i-am văzut de aproape într-o seară umedă, pe o ceață deasă de Octombrie, la Rotterdam, în prima mea călătorie.

Întârziasem rătăcind singur prin sinistrul cartier al *bordhaus-urilor* infecte din jurul portului. Tavernele de-a lungul cheiului, cu firme scrise în șase limbi, gemeau de o lume zgomotoasă și cosmopolită. În seara aceea sosise un transatlantic al liniei „America-Holand” și a doua zi dimineața un alt vapor trebuia să plece pentru New-York. Silueta fantastică a colosului acostat la chei se desprindea din negura groasă care învăluia portul. Jos, în fața lui, abia se deslușea furnicarul omenesc agitându-se în zgomotul cricurilor cu aburi care descărcau mărfurile aduse de departe. Pe lespezile de piatră, umede și negre de praful de cărbune, se scurgeau târăgănat grupele de emigranți: oameni aiuriți și obosiți, suflând greoi, încovoiați sub greutatea săracăciosului bagaj pe care-l cărau spre vapor; femei cu boccele în spinare strângând la sân copii mici, târând pe cei mai răsăriți care alunecau în mers agățați de poalele fustelor.

În tumultul și trepidația de pe cheiuri mi s-a părut că aud o vorbă românească.

Tresar și mă întorc. În lumina difuză a unui bec, văd un bătrân uscat și îndoit. Părea că se jeluia cu un glas

plângător către doi oameni mai tineri, care-și scoteau din sân niște bani pe care-i tot numărau cu grijă. Intru în vorbă. Erau Români din ținutul Făgărașului. Plecau în America chemați de rudele lor stabilite acolo de câțiva ani. Bătrânul sosit atunci cu vaporul, începu să-mi înșire nenorocirea lui: Un băiat, plecat de trei ani acolo, i-a trimis bani de drum. El și-a întocmit toate actele de călătorie și când a ajuns la New York, taman la debarcare, doctorul care l-a inspectat, l-a respins că e prea slab și bătrân. Cică America n-are ce face cu oameni nevolnici.

Câinoși și răi la inimă sunt oamenii pe-acolo, domnule. Ci să fac? dacă n-am avut noroc mă întorc iar la mine în sat, sfârși bătrânul resemnat, pe când își schimba, cu cei doi tineri, banii — dându-le dolari și luând coroane.

*

Acum privesc în jos la furnicarul acesta omenesc, din care se ridică până la noi un zgomot neîntrerupt și confuz, format de atâtea limbi deosebite. După fizionomie și îmbrăcăminte mă încerc să ghicesc țara din care vine fiecare. Toți poartă câte o placardă de carton numerotată, prinsă la încheietoarea hainei. Bătrâni sunt prea puțini, mai toți oameni în floarea vârstei și femei tinere cu o droaie de copii în jurul lor. Nu dibuisem cu ochii nici un grup de Români.

Mă cobor pe puntea de jos. Americanul mă urmează.

Trec pe lângă un grup de Sași. Tăcuți și gravi, citesc cărți religioase pe care le împart pe bord la fiecare cursă propagandistele pentru răspândirea bibliei.

Dintr-un grup de Slovaci o armonică își amestecă notele răgușite cu cele ascuțite ale unei mandoline, pe care o zgârie cu foc un Italian sentimental. Doi Greci aprinși se ceartă din cauza unei cutii de cremă de ghetе.

Tocmai în capăt, lângă roșul aprins al șalurilor unor unguroaice îmbujorate, zăresc albul cămășilor cu alțițe și negrul fotelor — discretul port al femeilor din părțile Sibiului. Sunt vreo zece familii de români din valea Oltului.

— Dar cum v-ați hotărât, oameni buni, să plecați așa departe?

Un om mai în vârstă, care sta cu zăbunul aruncat pe un umăr, cu ochii pierduți pe luciul valurilor, tresări întorcându-se brusc spre mine.

— He! iaca și un domn de la noi. Ne-am hotărât să plecăm, că ne-au chemat rudele de acolo care ne-au trimis și bani de drum. Ce să facem? Că noi suntem de prin partea muntelui. Numai râpi și coclauri. N-avem pământ de lucru.

— Ei, și aveți de gând să vă întoarceți, ori ați plecat pentru totdeauna?

— De, parcă știe omul ce-l așteaptă; de la noi din Porcești au plecat mulți și s-au întors cu bani. *Cooperativa Porcișteană* e una dintre cele mai bogate din ținutul Sibiului.

O femeie rumenă și zdravănă — tip de Silișteancă — cu picioarele goale pe puntea de lemn, stă rezemată de-o balustradă cu un copil la sân. Dolofanul, pentru că scăpase sfârcul țâței, ne privea încruntat cu ochii lui negri ca două mure coapte, pe când își sugea supărat buzele. Un băiețuș mai mare dormea dus având drept căpătâi o căciulă mițoasă.

— Hei, ce știu copiii... dorm buștean, fără grijă... că dacă noi ne chinuim ca să ne căutăm norocul, e tot pentru ei... poate or trăi ei mai bine când or ajunge mari — spuse o femeie mai coaptă care clătea niște albituri într-un lighean.

Pe când ne întorceam Americanul care observase cu atenție figurile și îmbrăcămintea — ca un geambaș la un târg de cai — îmi spuse cu toată convingerea :

— Sunt elemente foarte bune, le cunosc eu. Dar au defectul că se întorc mulți înapoi.

Îi răspund surâzând: „Noi am vrea să se întoarcă toți”.

Americanul mă apucă de braț și aplecându-se îmi șopti: „La noi, emigranții care se întorc, sunt socotiți ca lași. Oameni care n-au avut curajul să lupte până la capăt, să izbutească, să ajungă liberi și stăpâni. Slăbiciunea îi atrage înapoi în sclavia din care au venit. Ca și copiii aceștia pe care îi vedem pe puntea asta, au venit odată niște copii care se numeau Carnegie, Gould și Rochefeler.

Când să urcăm scara trecem pe lângă un grup de Evrei. După vechiul port — laibăre lungi, lustruite, căciuli cu fundul de catifea — se cunoșteau că sunt din Polonia sau Rusia. Americanul îi arată cu un gest larg.

— Iată tipuri care întotdeauna mi-au fost simpatice. După o tăcere, el urmă cu hotărâre:

— Da, acolo unde se văd apărând sunt sigur că se deschide un nou teren de lucru, de afaceri și de viață. Instinctul lor vital, finețea, energia și tenacitatea lor animează activitatea regiunii unde se așează. În tragica lor istorie, veșnic rățăcitori, au fost pretutindeni un admirabil element de progres.

Ne oprim în sala de fumat, la masa profesorului belgian care-și bea liniștit vermutul. Americanul reluă convorbirea întreruptă.

— Noi avem încă nevoie de mână de lucru. Dar căutăm marfă omenească bună, de prima calitate.

— Cam greu, îl întrerup eu, să alegeți, când în fiecare an vapoarele varsă un milion de suflete pe țărmul american — elemente aduse din toate părțile lumii. Ce-a mai rămas din rasa fondatoare, din tipul tradițional al *Unchiului Sam*? Cred că americanii de azi nu mai au nimic britanic, decât doar limba, și aceea încă foarte alterată.

Traficul ce se făcea altădată cu sclavii negri pe timpul vaselor cu pânze, se repetă azi cu emigranții albi pe care fi transportă vapoarele transatlantice. Numai grație acestei

mărfi omenești s-au dezvoltat marile companii de navigație. Belgianul care-și golise paharul, intră în vorbă:

— Eu cred că ceea ce a fost Mediterana pentru lumea veche e Atlanticul pentru epoca noastră. Oceanul acesta a devenit Mediterana rasei albe. Migrațiile transatlantice, amestecul acesta de rase și popoare, toată circulația oceanică pe care o vedem, nu este decât repetarea pe o scară mult mai mare a vechii mișcări omenești din Mediterana. Și America de azi, oricât de vastă este, eu n-o consider decât ca o Cartagenă sau vechiul Tyr. De când Oceanul, acest vid planetar, s-a transformat dintr-un obstacol într-un câmp deschis, cu nesfârșite drumuri, prin migrațiile maritime mai lesne decât cele terestre, se modifică repartiția populației pe glob, căutând fatal o stabilire de echilibru după principiul vaselor comunicante.

Aluviunile acestea periodice aruncă milioane de oameni numai pe țărmurile noului continent. Toate exemplarele umanității se amestecă și fierb în cazanul acesta din care nu se știe ce va ieși odată.

— A ieșit, răspunse scurt Americanul, o varietate nouă a speciei umane. Primele colonizări spaniole n-au fost durabile, căci erau compuse din aventurieri care căutau aur. Numai după ce au venit oameni care în loc de aur căutau pâine, s-a putut fixa o populație care să întemeieze o societate și un stat. Primii care au prins rădăcini au fost puritanii englezi, proscrisii Europei; un grup selectat, oameni încercați, instruiți, hotărâți și tenace — elemente care-și făcuse probele de încercare prin persecuțiile religioase pe care le suferiseră. Deși erau certați cu Regele Angliei și mai târziu s-au revoltat scuturând jugul patriei mume, ei nu erau decât Englezi, căci obiceiurile, ideile și sufletele lor erau englezești.

— Așa e — îl întrerupse Belgianul — dar după primii coloniști englezi, francezi și olandezi, a început pe la 1850 exodul Germanilor, iar de vreo treizeci de ani se scurg fără

încetare toate neamurile de oameni din Sudul și Răsăritul Europei: Italieni, Greci, Armeni, Unguri, Slavi, Români, fără să mai socotim imensa masă a Evreilor din Rusia și Polonia.

Din această invazie nu va ieși o Americă nouă, care va compromite civilizația sau va schimba caracterul propriu pe care-l are? Căci Americanii nu se înmulțesc prin naștere ci numai prin emigrare. Rasa fondatoare a ajuns sterilă, condamnată să dispară complet. Chestiunea copiilor, asta-i marea problemă care se pune în America.

— Dar nu ne vin copii gata făcuți din Europa? Îi adoptăm după voință, închizând și deschizând robinetul emigrărilor.

— Dar până când, izbucni Belgianul, o să vă dăm noi copii? Să-și facă America copiii de care are nevoie.

Femeile americane nu vor să facă deloc copii. Zadarnic a strigat Roosevelt, de atâtea ori în public, femeilor americane, că teama de maternitate este o lașitate socotită ca refuzul soldatului de a intra în foc.

Americanele se încăpățânează ; fac de toate, numai copii nu. Cluburi, joc de cărți, joc de bursă, beau, fumează, fac scrimă, luptă de box... Se cred cele mai civilizate creaturi de pe glob și tipurile ideale de mâine, dar copii nu vor să facă în paradisul femeilor, care se cheamă America.

Până când o să vă tot facă alții copii? Faceți-vă, domnilor, copii, nu mai contați pe alții... Și Belgianul, care golise al cincilea pahar de vermut, sfârși cu o anecdotă picantă, spusă în șoaptă, pe când îi licăreau fosforic ochii mici în fundul orbitelor:

Un cronicar al timpului scrie că la Versailles i se prezintă lui Ludovic al XV-lea un marchiz de curând însurat cu o tânără de o frumusețe răpitoare.

Regele a rămas profund impresionat, și deosebita atenție ce dăduse tinerei femei era vădită. Noul menaj începu să primească dese invitații regale. Marchizul care cunoștea eticheta dar și culisele curții regale, știind ce

trebuie să-l coste invitațiile primite, găsi prețul prea mare și se hotărî la o măsură eroică.

Dădu ordin să puie caii la trăsură. Își îmbarcă nevasta și porni întins la una din proprietățile familiei, în cel mai îndepărtat fund de provincie.

De-acolo trimise o scrisoare la Paris ca răspuns la invitațiile regale: „Noi, Sire, aceștia care avem plăcerea de a trăi la țară, păstrăm și vechiul obicei din familia noastră ca să ne facem singuri copii...”

La țărmul american

Spre seară, stau lungit, dormind pe punte, cu o carte deschisă pe genunchi. Îmi place să privesc printre gene, la suprafața apei, dâra sclipitoare lăsată de învârtirea elicelor în mers — un evantai imens de-o fină dantelă albă de spumă irizată.

Deodată mi se pare că-n aer se încrucișează un slab zigzag de fulger. O agitație se simte pe tot vasul. Lumea aleargă spre pupă. Ce este? Ce s-a întâmplat? — se întreabă unii pe alții. Toți privesc în sus.

Două păsărele, pescăruși de mare, plutesc în văzduh, în zbor grațios, cu aripele întinse, ca niște cruciulițe albe suspendate de-un fir nevăzut în spațiu. Pământul trebuie să fie aproape.

— Și lui Columb tot niște păsări i-au anunțat pământul pe care-l căuta — spune o fetiță îmbujorată de emoție.

— Și lui Noe, înainte de a se opri corabia pe muntele Ararat — Aduagă Englezoaica cea care împărțise biblia emigranților.

Toată lumea e pe punte. Printr-o mișcare instinctivă toți se îngrămădesc la provă să vadă pământul de care ne apropiem.

Departe, la suprafață, pe placa de ardezie a apei, spre orizontul vaporos, se deslușește în zare o dungă violetă prin pânda de ceață diafană, portocalie dinspre Apus.

E țărmlul american.

În stânga noastră se ivește, legănându-se cadențat, farul plutitor — semaforul Sandy-Hook — în capul unui șir de bancuri de nisip. Înainte se înălța spre cer o neagră coloană de fum. E pilotina portului care ne aține calea. Vaporul nostru și-a micșorat viteza.

Pilotina, ca un gândac sforăitor, girează în jurul colosului potolit până se agață de unul din saborduri. Pe-o scară de frânghie aruncată de sus, pilotul se suie pe bord ca o pisică. Lumea, grămadă în jurul scării, privește cu lăcomie urmărind orice mișcare. Un omuleț bronzat cu șapcă trasă pe ochi, în manta de ploaie, cu niște cizme mari de gumă, urcă grăbit puntea de comandă — fără să salute pe nimeni, mestecând continuu ceva între dinți. După un răgușit *all right*, apucă brusc manivela telegrafului de la mașină. Un zbârnăit metalic și vasul se opintește reluându-și mersul direct spre vastul golf, în fundul căruia apare New-York-ul în feerica apoteoză a asfințitului. Din depărtare nimic nu deslușește ochiul. Nici forme, nici mișcări nu se desprind încă în zare. Sub norii subțiri și dezlânați, cu mărgini poleite, abia se desenează pe bolta purpurie o linie frântă, ca zidul crenelat al unei cetăți incendiate.

Defilăm prin fața forturilor Hamilton și Lafayette, lucrate pe niște insule stâncoase.

Navigam întins spre lumina farului din centrul canalului — gigantica statuie a Libertății „luminând lumea”, „speriind lumea” — i-a spus un Francez de spirit.

O femeie enorm de groasă, îmbrăcată în fier și aramă, pe un colosal soclu de granit, ține în mână o torță aprinsă servind ca far la intrarea portului. Cea mai mare statuie din toată lumea, ea a fost oferită de către Republica Franceza cu ocazia centenarului Republicii Statelor Unite.

O șalupă cu flamură galbenă — pavilionul de carantină — ne acostează din mers. Medicul portului se îmbarcă și controlează „patenta de sănătate”. Fără să-și arunce ochi la călătorii de lux, își fixează toată atenția la masa emigranților, apreciind cu un ochi expert această proaspătă marfă umană ce trebuie cercetată cu de-amănuntul, clasată pe naționalități și categorii înainte de a o lansa pe piața americană.

O liniște de gheață cuprinde mulțimea emigranților îndată ce apare pământul în vedere. Zgomotul, cântecul și jocul, care înecau grijile drumului, s-au stins deodată ca prin farmec. Nici o șoaptă nu se aude pe puntea de jos. Și toți, îngrămădiți la provă, ca o turmă speriată, muți și palizi, cu respirația tăiată, privesc țință înainte la orizont spre pământul făgăduinței.

Ochii lor, măriți peste măsură, sfredelesc zarea când parcă, printr-un instinct vital, să pătrundă prin pânzele necunoscutului spre care fatal îl mână soarta.

Cu viteză redusă intrăm în port pe canalul Hudsonului (North River). La cheiurile de piatră, dantelate pe toată lungimea, apar în șir siluetele miilor de vase. Forme și culori se pierd în negura vapoasă ce învăluie tot portul înalte de căderea nopții. Ne încrucișăm cu mici remorchere, care târăsc lungi șiruri de șalande încărcate cu vagoane de marfă. De câteva ori stopăm,, împiedicați de mersul bacurilor monstruoase, *ferry-boat-uri*, care ne taie drumul cărând de la un mal la altul oameni și animale, căruțe, camioane și automobile claie peste grămadă.

Munca brațelor omenești multiplicată de lucrul mașinilor se confundă în tumultul unui haos nesfârșit, din care se înalță în tot portul un vuiet continuu, confuz și strident de fierării și aburi sub presiune.

Sinistru și maiestuos spectacol!

Alunecăm încet pe apa moartă a portului având în față imensul decor al orașului care se luminează treptat sub ochii noștri.

Clădirile nu se mai pot distinge în masa de întuneric. Număr etajele după rândurile ferestrelor luminate. Mii și mii de lumini, geometric înșirate, pâlpâie între cer și apă. Reflectoare care te orbesc, faruri turnante, lanțuri de becuri multicolore, trenuri luminate ca niște șerpi de foc se-încrucișează ca într-o feerie de iluminatie fantastică — o constelație de astre coborâtă de pe cer jos în fața noastră.

Vaporul, ajutat de trei remorchere puternice, cu greu își face manevra de acostare la chei. Rămâne în fața unei magazii uriașe cu mai multe etaje ce corespund anume cu punțile vaporului. Călătorii își pregătesc grăbiți bagajele, spionați de ochii personalului de serviciu.

De obicei bacșișul pe transatlantice se plătește numai în aur.

Încep formalitățile de vamă și controlul actelor de intrare. Trebuie să răspunzi la un chestionar compus numai din 32 de întrebări. Unele stârnesc hazul călătorilor, care se stăpânesc în fața funcționarilor americani ce-și fac conștiincioși datoria. Trebuie să declari dacă ești poligam; dacă ești anarhist; dacă ai avut cândva o condamnare; dacă ai fost internat într-un ospiciu de nebuni sau de infirmi.

*

În sfârșit... calc pe pământul american. Un automobil mă duce într-o goană nebună la hotel.

Prima cursă făcută noaptea prin centrul New-York-ului, mi-a rămas în minte ca un coșmar chinuitor într-o noapte de boală.

Vuietul infernal care se ridică din torentul mulțimii te amețește întunecându-ți mintea. Fără voință te lași dus în neștire pierzând firul oricărei orientări în mers.

Strigăte, urlete, mugete, fluiere, clopote, sirene se întrec amestecându-se într-o beție de zgomote asurzitoare.

Automobilele iau la întrecere în goană la o palmă departe de tramvaiele care se încrucișează în toate direcțiile.

Pe deasupra capetelor, în lungul viaductului, trec trenurile aeriene cu un huruit de tunet ceresc.

Pe ziduri, pe acoperămintе, pe cer se proiectează scânteind în toate culorile reclame luminoase; figuri și tablouri care se aprind și se sting la intervale dându-ți impresia unei feerice mișcări.

Un imens caleidoscop care îți obosește ochii și mintea cu jocul nesfârșit al combinațiilor de culori și lumini.

Orbit, asurzit și aiurit de fantasmagoria prin care am trecut ca-n zbor mă opresc în fața hotelului.

În holul inundat de lumină nu se vede nici o scară. Opt ascensoare, în mișcare continuă, se ridică și se scoboară servind cele 19 etaje, cu 1500 de încăperi.

Nu mă dezmeticesc decât în camera mea din al 18-lea etaj. Toate camerele au alături câte o cabină de baie cu pereții de faianță. Curățenie și ordine desăvârșită. Deasupra patului, într-o nișă, o scară de frânghie — mijloc de salvare în caz de incendiu.

Obosit, adorm. Și-n prima noapte pe pământul Americii, într-un somn agitat, mă visez tot în cabina vaporului balansat de valurile oceanului tulburat, amețit de-un vuiet surd, nepotolit, care mă împresoară chinuitor.

New-York: Zgârie-nori

Eram gata să intru în ascensor când Americanul, tovarășul meu de drum, mă opri.

— Hai mai înainte, la celălalt, care coboară direct fără să oprească la fiecare etaj.

Intru în cabina elegantă în care iau loc încă zece persoane. Într-o clipă suntem jos. Senzația căderii în vid e așa de vie, încât simți cum se taie respirația și instinctiv ridici mâna în dreptul inimii.

— Trebuie să știi — îmi spune Americanul — că aci se face uz de ascensoare în așa mod încât oamenii de serviciu, care le manevrează toată ziua nu trăiesc mult. După câțiva ani mor de anevrism sau înnebunesc.

Aruncăm o privire în *holul* hotelului. Celălalt tovarăș, Belgianul, cu care ne dădusem întâlnire pentru a merge la Bursă, nu sosise încă.

Holurile acestea din marile hoteluri americane au ajuns un fel de localuri publice pentru distracție și întâlnire. Nu sunt rezervate numai călătorilor. Intră și ies mii de oameni, într-o continuă și amețitoare circulație. Doamne elegante, foarte multe bătrâne, stau fără nici o treabă ceasuri întregi, îngropate în fotolii comode, privesc la forfotul din sală, fumând sau mestecând bomboane de gumă. Lângă fiecare fotoliu, e așezată o scuițătoare monumentală — vase mari de aramă artistic lucrate.

Întreg etajul de jos e ocupat de restaurante, bar, cazino, săli de lectură, de ceai, de cafea, saloane de recepții, de dans, birou de bancă, telegraf, telefon, birou de cale ferată, de teatru... Prin colțurile sălilor, aparate telegrafice, țacănesc continuu filând singure bande de hârtie, pe care apar imprimate ultimele știri din lumea întreagă.

Ne coborâm în subsol, în sălile de toaletă. După ce sunt întins aproape orizontal, pe un scaun special — un American, care fluieră o arie veselă, mă bărbierește, pe când un negru bătrân, buzat, îmi face ghetetele, iar o fată blonda, surâzătoare, îmi lustruiește unghiile.

Belgianul ne așteaptă la o masă.

— Noi — spune Americanul surâzător — când plecăm la lucru dimineața și ne întoarcem seara, nu prea mâncăm

la amiază, așa că ne asigurăm de la început cu un *breakfast* copios: fructe, ouă, șuncă și cafea.

Plecăm pe jos, pe Broadway, principala arteră care desparte în două New-York-ul, pe o lungime de treizeci kilometri.

De o parte și de alta se încrucișează străzile tăiate în unghi drept. Sistemul blocurilor și a numerotației străzilor e foarte practic, înlesnind orientarea. Peste tot o lipsă de uniformitate și simetrie. Nu sunt perspective frumoase care să încânte ochiul. Într-un lanț de case mici se ridică din loc în loc niște clădiri gigantice ca niște uriași între pitici. Nu se văd arbori plantați de-a lungul străzilor, nici fațade înflorite și nici construcții de o arhitectură armonică. Toată lumea pare cuprindă aci de beția vitezei. Automobilele aleargă în goană nebună și fără nici o ordine, se încrucișează cu tramvaiele electrice, care trec fulgerător în toate direcțiile. Unele nici nu opresc la halte; din fugă se suie și coboară numai cine poate.

Un drum pe jos, cu atenția încordată, în vârtejul acesta amețitor, în haosul și trepidația străzii, care îți irită nervii, te obosește cumplit. La fiecare pas ocolim lucrări, eșafodaje, canale desfundate, noi linii de tramvai subteran, explozii de dinamită și perforatoare găurind stânca pentru temeliile clădirilor uriașe care se înalță într-o febrilă activitate.

— De câte ori trec pe aci — spune Belgianul — găsesc aceeași veșnică mișcare de dărâmare și reconstrucție. Parcă ar fi un oraș în formație, care nu mai ajunge să se termine odată. Întotdeauna New York-ul mi-a părut haotic ca un oraș ce se reface în urma unui cataclism.

Americanul îi răspunde râzând:

— Europa construiește pentru eternitate, iar noi construim numai pentru zece ani. O casă cu zece etaje e deja o clădire veche, o dărâmam și facem în locul ei alta nouă cu douăzeci de etaje.

Ne oprim în fața uneia dintre cele mai ciudate și îndrăznețe clădiri, ridicate de mâna omului pe pământ — celebra casă *zgârie-nori* Flatiron.

Niciodată nu mi-am închipuit că în vârtejul Broadwayului mă voi gândi tocmai la vechiul meu prieten din Isaccea: Suliman Memet Regip. Chipul lui grav, cu barba de patriarh, mi-a apărut deodată în minte din cauza pălăriei care mi-a căzut din cap pe când mă încercam să număr etajele dând capul prea mult pe spate.

Suliman, care fusese odată la București într-o delegație pentru tutunuri, ca să-mi explice cât de înalte case a văzut el acolo, îmi arăta cum îi cădea fesul din cap de câte ori privea în sus până la coperișul caselor.

Flatiron, la o încrucișare de străzi, are o formă bizară — un imens fier de călcat — fațada e în unghi; nu are nici o lărgime; e asemenea unei prove de vapor, de înălțime de o sută de metri; lungimea de șaizeci metri iar spatele casei, lat de douăzeci și opt de metri.

Avem altele și mai înalte, dar asta e foarte interesantă, așa zveltă și acvilină. E cea mai ascuțită casă din lume, spune Americanul cu mândrie.

La noi arta de a construi a trecut din mâinile arhitecților și zidarilor, în mâinile inginerilor și fierarilor. Esențialul în construcțiile noi e osatura metalică, cușca aceea rigidă. Totul trebuie calculat matematic. Din moment ce scheletul e gata, umplutura de ciment sau cărămidă refractară se poate face și de sus în jos; de aceea vedeți adesea case în care se lucrează încă etajele de jos; pe când cele de sus sunt deja locuite.

Lemnul a fost scos peste tot. Tocurile ușilor și ferestrelor se fac de metal. Parchetele de ciment sau marmură.

— Oricum, zic eu, urâte construcții; nici un stil; niște turnuri făcute toate, după același calup. Și turnul lui Babei trebuie să fi avut aceeași arhitectură.

— Nici nu căutăm să facem arhitectură sau artă. Construim ca să câștigăm cât mai mulți bani. Cu tipul acesta de case avem maximum de câștig. Într-o singură clădire băgăm două, trei mii de oameni. Am rezolvat o problemă grea și suntem mândri de soluția găsită. Căci de nevoie am ajuns la acest tip de case. New York-ul e așezat pe o insulă stâncoasă. Partea cea mai îngustă e tocmai asta pe care-i concentrată toată viața comercială. Era natural să mergem în sus, unde nu ajung nici praful nici muștele.

Ați observat cum se lucrează temeliile acestor case? Se fac găuri sfărâmând stânca cu dinamită și se așează coloane de fontă. Acum s-a ajuns și la construcții uriașe, chiar pe teren nisipos, prin puțuri betonate, adânci de treizeci de metri, în care se bagă coloanele metalice.

Credeți că noi n-am putea face și lucrări monumentale de artă? Avem și oameni și bani.

Un singur lucru ne lipsește: timpul.

V-ați întrebat în câți ani s-a lucrat Notre Dame sau Sfânta Sofia?

Caracterul epocii noastre e transformarea și multiplicarea. Veșnica luptă dintre cantitate și calitate. Noi judecăm și lucrăm cantitativ.

La Bursă

Vorbind ajungem pe jos în Wall Street. Cartierul băncilor și trusturilor. Creierul financiar al Americii e chiar pe vechile fortificații care apărau New York-ul dinspre mare. O stradă îngustă pe care nu sunt decât clădiri masive și sumbre.

Asurzitorul zgomot metalic, scrâșnirile roților pe raiuri, fluierele, clopotele și sirenele au încetat. Tramvaie, automobile, trăsurile nu au voie să treacă pe aci.

În schimb, de la distanță, glasurile omenеști din marea de capete care se mișcă între ziduri, vibrează într-un

freamăt neîntrerupt și vag, asemenea unui imens zumzet ridicat din roirea a mii de stupi de albine.

Trecem pe lângă edificiul tezaurului statului, sucursala celui din Washington. În beciuri e depozitată în permanența bogata rezervă metalică în monede, aur și argint în bare, de-o valoare de câteva miliarde. Construcția interioară e un fel de fort cuirasat, păzit de o gardă de o sută de oameni armați.

Ne oprim în dreptul Bursei. O fațadă de templu antic. Gigantice colonade corintiene. Înăuntru, de la primul pas, te oprești aiurit. Spectacol unic, pe care mintea omenească și-l poate închipui. Iadul agitat de mii de oameni posedați, care se zbat chinuiți parcă de o suferință internă. O nebunie epidemică. O exaltare colectivă. În delirul beției de speculație, toți urlă sălbatic, țipă strident fără să se înțeleagă ceva, aleargă și se împulzesc în grupe care se fac și se desfac, îmbrâncindu-se cu pumnii strânși, cu ochii injectați, cu spume la gură.

Îngrozit lupt încordat mișcând coatele ca să ies din tumultul care îmi strivea coastele ghiontite la fiecare pas. În sfârșit scap și răsuflu mai liber într-un colț al sălii. Privesc și nu pricep nimic. Văd că unii, care țipă ca niște turbați, fac în același timp semne ca surdo-muții, repezind degetele crispate în ochii altora care răspund la fel.

Americanul nostru face haz și ne lămurește, că din cauza zgomotului asurzitor nu se pot auzi vorbele, și unii întrebuințează alfabetul cu semne, limbajul surdo-muților.

Trecem într-o altă sală. Lume mai potolită. Niște domni gravi, îngropați comod în fotolii, privesc ca la teatru în fața unor imense panouri cu numere, care se înscriu automatic în dreptul numelor de orașe. Se știe în fiecare minut cursul de la celelalte Burse și fluctuația piețelor de la Londra, Paris, Berlin...

Americanul îmi arată doi bătrâni într-un colț. Dormitau cu ochii închiși, cu capele rezemate de spetezele capitonate ale fotoliilor.

— Aceștia nu mai fac afaceri, dar vin regulat numai de plăcerea excitației care le o dă Bursa, cu mirajul ei de speculație.

În fund e un fel de bufet. Toți stau în picioare, cu pălăriile în cap, mănâncă și beau pe fugă, servindu-se numai c-o mână, în cealaltă țin niște liste lungi acoperite cu cifre pe care le controlează mereu.

Am ieșit buimac în stradă. Simt nevoie de câteva minute de liniște. Îmi vuieste continuă în minte zgomotul de la Bursă. Și nu știu cum îmi apare iar figura gravă a lui Suliman.

Ce om cuminte și demn.

Mă forțez să mi-l închipui smuls deodată din viața contemplativă de la Isaccea și transportat în vârtejul asurzitor al Bursei din New York. Îmi aduc bine aminte de el cum făcea morală unui băiat ștrengar, odată la umbra geamiei sub ghirlandele de foi de tutun puse la uscat, pe când beam delicioase cafele cu caimac — cinci bani ceașca și zece filigeanul — cum era pe vremea aceea.

— Nici nu șade frumos la obraz, zicea el, omul să alerge, să zbiere ca dobitoacele și să dea din mâni, când vorbește. Omul trebuie totdeauna să se țină calm, așezat și demn.

Masa de seară o luăm la hotel. Americanul trebuia să plece a doua zi la Pittsburg. Ținea mult să ne întâlnim încă o dată, cei câțiva tovarăși de pe vapor care ne găseam la același hotel. Adăugase, cu un aer misterios, că ni se rezervă o surpriză.

Masa era pregătită aparte într-un salonaș mobilat cu eleganță. Sosise cei doi Spanioli, profesorul belgian și doctorul italian singur. Îl întrebăm de fiul lui care dispăruse

din momentul debarcării. Bătrânul răspunse surâzând radios :

— Trebuie să vie imediat. O să-i scuzați întârzierea că-i în febra însurătorii.

— Când? Cum? Așa de repede? Când a avut vreme numai în două zile? Pe când așteptam toți curioși răspunsul, ușa se deschise brusc. Apărură două Americane însoțite de tânărul și oacheșul Italian.

Miss Ethel și sora ei mai mare Miss Esther. Pe cea mai mică o recunoscui îndată. Era fetița cu părul roșu care ne atrăsese atenția la toți cu fluierăturile ei în timpul balului de pe vapor. Fără nici o umbră de sfială ne strânse mâna voinicește la fiecare și se adresă Americanului voioasă, cu un aer triumfător.

— Ei, vezi!... în patru zile afacerea e terminată. Duminică facem nunta. Am dat o telegramă azi mamei care-i la băi în Newport.

— Dar tata ce zice?

— Tata nu poate zice decât ce zic eu în materie de căsătorie, ca și în orice chestie de libertate de acțiune.

— Bravo! interesant caz, izbucni în hohote de râs Americanul.

Traversezi oceanul, stai la Paris o săptămână, ca să-ți alegi toalete de sezon. Și când te întorci aduci pe lângă toalete și un bărbat.

Iată domnilor ce înseamnă o fată americană. Cele mai multe au pretenția de a importa toalete și bărbați din Europa.

Toți făceam haz de verva Americanului. Singură Miss Esther, sora mai mare, serioasă și bătoasă, schiță numai un surâs acru și enigmatic.

La masă, lângă mine, bătrânul doctor, în surdină, mă puse în curent cu această căsătorie, accelerată cum o numea el.

— Americanele astea sunt nebune. Parcă își joacă viața. De pe vapor a pus ochiul pe băiat. Ea l-a cerut. Ai observat că aci femeile sunt mai îndrăznețe, mai ofensive decât bărbații. M-a târât și pe mine la tatăl ei. Pare om solid; trebuie să învâртеască mari afaceri. Nu mi-a făcut impresia că-i tocmai încântat de căsătorie; dar ce poate face dacă fata vrea! Nu i dă nici un ban zestre; l-a asigurat însă că în câțiva ani ajunge om bogat dacă are calități personale. După ce a întrebat cu ce s-a ocupat băiatul până acum, a luat telefonul de pe birou, a vorbit câteva minute și ne a comunicat pe loc că i se va încredința reprezentanța generală pentru Italia a unei mari case de automobile.

— Dar sora ei mai mare, pare că nu-i măritată, întreb eu în șoaptă.

— Asta e un fel de misionară, secretară la celebra societate I. W. K. A. — Asociația femeilor creștine americane. Declară net că nu se mărită ca să nu-și piardă libertatea de acțiune.

Le privesc pe amândouă, comparându-le:

Miss Ethel vioaie, zglobie, ciripește ca o păsărică. Are un cap de copil nebunatic; cu tenul roz, ochi albaștri. Nu-i mai tace gura; continuu vorbește și râde cu o admirabilă naturalețe, fără pic de cochetărie.

Soră sa mai coaptă, cu ovalul figurii foarte fin, dar cu tenul pal, cu privire fixă, de oțel; vorbește puțin, cu un fel de gravitate monastică. Un amestec bizar de candoare și autoritate.

Nu știu cum s-a deschis vorba despre Bursa pe care o vizitasem în timpul zilei. Eu întreb cum se face că mai toate Bursele mari au aceeași arhitectură. Fațada în stil antic, colonade clasice elene.

— Și totuși — întrerupse Belgianul — originea Bursei nu-i grecească. Monumentul lui Mamon, templul vițelului de aur, ar trebui să aibă un stil fenician, căci e produsul geniului semit, introdus în civilizația ariană.

Discuția s-a aprins pe această temă, dar argumentele erau slabe de ambele părți. Americanul susținea că Bursa nu-i invenția Cartaginei sau a Ierusalimului. În China e de mii de ani; Roma și Bizanțul au avut Bursele lor.

Belgianul, ca să dovedească origina semită a Bursei, pornea de la legenda biblică.

— A trebuit să ajungă Iosif prietenul doamnei Putifar ca să-l bage pe Faraonul Egiptului într-o speculație de grâu. Căci în fond afacerea cu strângerea recoltei în cei șapte ani buni pentru nevoia celor șapte ani de foamete, n-a fost decât o acaparare de grâu, o pură speculație de Bursă.

— Specula,, domnilor — reluă Americanul — este veche ca și lumea. Toți o practică și toți se plâng de ea. Cu drept cuvânt un economist a comparat specula cu vântul. Bate în toate direcțiile și, dacă uneori pricinuieste naufragii, mai totdeauna aduce foloase căci umflă pânzele corăbiilor, împingându-le pe suprafața marilor.

Specula este creatoare. Fără ea lumea ar fi staționară, condamnată la imobilitate. Ea este imboldul progresului. Trebuie să ne așteptăm că și dacă ajunge la societatea colectivistă a lui Marx, lumea încă va specula, măcar asupra bonurilor de lucru.

Miss Esther, care abia deschisese gura până atunci, începu să-și arate părerile încălzindu-se pe măsură ce vorba îi ajungea tot mai autoritară.

— Eu nu văd în Bursă decât un imens tripou patronat de stat, unde se montează ca la orice casă de joc.

Beția speculației atrage și pe cei mai tari oameni în vârtejul Bursei. Desființarea ei este o chestie de igiena socială. Febra aceasta a riscului lucrează ca un dizolvant al societății, este un agent de descompunere socială. Setea de joc, viciul lăcomiei irită nervozitatea și produce un dezechilibru mintal. Omul nu mai muncește, căci nu mai consideră averea ca produs legitim al muncii zilnice, ci ca un produs al hazardului și al fraudei. Câte averi se fac și se

desfac în câteva minute, câte escrocherii savante, câte victime și blesteme nu se aud în fiecare zi sub bolțile și în jurul acestui locaș sinistru înălțat numai pentru cultul banului.

Americanul care ascultase cu răbdare întreaga tiradă morală, răspunse râzând cu ironie.

— În chestiile financiare, de obicei, morala are o metodă foarte comodă: condamnă sau scuză totul în bloc. În fond ce este bursa decât un târg, un bâlci de valori. În societatea noastră, democrație modernă, Bursa are un rol foarte important. E un organ absolut necesar și util vieții publice. Ea animează producția, căci atrage și pune în circulație banii care înainte vreme se țineau la ciorap și sub grinda podului casei.

Nu trebuie să-i uităm marile ei calități. Bursa e cosmopolită, independentă și francă. E o forță care nu poate fi supusă, cenzurată sau lingușită. E mai presus de politică, intrigă și diplomație. Nu-i influențată nici de suverani, nici de popor, căci nu-i o înjghebare artificială de stat. E un organism viu și independent.

Bursa e uneori singurul barometru social la care aleargă opinia publică.

De vorbă cu un prieten

În Brooklyn, la o mare întreprindere tehnică, întreb de inginerul Aurel S....

— Etajul 19, biroul R.

Intru fără să bat la ușă. Pereții camerei tapisați de sus până jos cu planuri de mașini. În fund, după un imens birou american, între două telefoane și două ventilatoare electrice a căror elice zbârnâie învârtindu-se amețitor — un domn ras, numai în vestă, cu mânecile cămășii suflecate până la cot, dictează ceva în gura mare unei fete blonde, care stă în picioare în fața lui, luând note stenografice.

Mă așez nepoftit pe-un scaun și aștept.

Cu atenția încordată ascult modulațiile vocii omului de la birou, privesc figura cu trăsături energice, fruntea lată, brăzdată de cute adânci, capul mare, pleșuv — numai la tâmpile două tufe de păr cărunt.

E Aurel... cum a îmbătrânit... ce schimbare poate lua figura omenească în cursul vârstei... de necrezut. Câți ani de școală am stat alături de el pe aceeași bancă! Ciudat lucru... Copilul acela bălan, vioi, cu ochii ca două mărgele albastre, așa cum mi-a rămas în fundul minții — și omul acesta greoi, pleșuv, de la biroul din fața mea e una și aceeași ființă.

Cu repeziciune și claritate trec prin lumina minții icoane din trecut: într-o oră de latină, la teză, ne-a prins copiind. Profesorul, un bătrân răgușit, tuberculos, și-a înfipt degetele uscate în părul nostru, ne-a ciocnit cap în cap, ne-a târât până la ușa repezindu-ne pe amândoi afară cu un răs cavernos care mi-a rămas până azi în urechi.

Odată, la o inspecție în pupitre, ne-a confiscat cărțile de citit... nu ne-a dat voie să ieșim în oraș... Eu aveam degetele negre de cerneală și el avea obiceiul să-și muște unghiile....

*

Un zbârnâit strident de telefon.

Fără să-și ridice ochii, mecanic, întinde mâna la receptor. După câteva cuvinte, strigate cu enervare, își ridică brusc capul dând cu ochii de mine.

— Aurel! Nu mă cunoști?

O clipă își încruntă sprâncenele. Se ridică de pe scaun și de-odată, cu fața luminată, aruncă receptorul pe birou repezindu-se cu brațele deschise.

— Tu aci? De când? Cum m-ai nimerit? Asta-i colosal!... după atâția ani... stai să văd... douăzeci... ba nu, douăzeci și

trei de ani de când am plecat din țară... din anul al patrulea de la Iași...

Surprinsă, nedumerită, blonda americană, văzând doi oameni în vârstă îmbrățișându-se, ținându-și copiii, râzând și vorbind în gura mare o limbă neînțeleasă, își strânse discret foile ieșind pe ușă în vârful picioarelor.

Ne pipăim, ne mângâiem cu priviri înduioșate simțind cum în bucuria revederii noastre picură amară otrava regretelor. Ne-am despărțit copii și ne găsim bătrâni.

Și pentru că atâtea aveam să ne spunem, ne-am pomenit deodată amândoi tăcând.

— Dă-mi o oră când putem să ne vedem în liniște, să stăm puțin de vorbă.

— Eu fierb în iadul ăsta toată ziua. Numai de la nouă seara sunt liber.

— Vii să mă iei la ora 9 de la hotel Monopol.

Un restaurant, în grădină, pe acoperișul unei case cu douăzeci și unul de etaje.

În bolte de verdeață, pe mesele cu fețe albe, scânteiază sticlăriile în lumina electrică a globurilor multicolore. Acordurile unei orchestre ascunse într-un boschet de oleandri, tremură pierdute în vuietul neîntrerupt ce se ridică de jos, din haosul străzilor nepotolite, mereu, uniform și vag ca zgomotul unei cascade îndepărtate. La o masă din fund, într-o nișă de iederă, stăm amândoi. De două ceasuri petrecem râzând și povestind amintirile copilăriei trăite împreună. Răscolind trecutul mort, reînviem chipurile dascălilor noștri, niște tirani cu apucăturile și ticurile lor rămase de atâta vreme în fundul minții noastre.

— Ți aduci aminte, odată, în ora de trigonometrie, pe când bietul conul Ghiță R... umplea tabla cu formule încâlcite — noi, în paradisul băncii din fund, cu atlasul geografic și cu Jules Verne dinainte, așterneam pe caietul de calcule proiectul unei vaste organizații de colonizare în

Congo — unde hotărâsem negreșit să emigrăm la sfârșitul anului școlar.

Și când ne-a prins... ce mutră! Cu ce satisfacție își freca ciocul de barbă citind în hazul întregii clase proiectele noastre asupra unei școli de trei sute elevi negri indigeni, condusă de doi profesori albi. Cu ce bucurie am intrat la închisoare! — Și ca să nu ne prindă la inspecție cu cărți de citit, am ascuns în pantaloni două romane de Zola. Cu ce deliciu devoram acele cărți, lungiți pe paturi de lemn acoperite cu rogojini, la lumina chioară a unui muc de lumânare, adus pe ascuns de cerberul nostru, soldatul Bălaiașa, pe care-l corupeam cu mucuri de țigări!...

Tocmai pe sfârșitul mesei, în fața cafelelor, după ce ne-am aprins niște havane veritabile, Aurel începu să povestească în liniște:

— Știi când am plecat de la Iași, din școala militară... Erau trei burse: două pentru politehnică și una pentru Brest. Cu ce invidie ne privea toată școala pe noi care reușisem la concurs! Nu-ți mai spun ce impresie mi-a făcută la vârsta aceea Parisul. Îmi aduc aminte cu ce bucurie călcam pe stradele a căror nume îl cunoșteam din romanele lui Zola pe care le aveam proaspete în minte.

La primul examen la Paris am căzut cu succes toți trei. Trebuia să facem un an de preparare pentru franceză și matematici.

Ne-am înscris la liceul St.-Louis.

Deși ne-am pregătit destul de bine, am căzut și la al doilea concurs.

Atașatului nostru militar de la legația din Paris i s-a dat să înțeleagă să nu mai încercăm de prisos. România făcea parte din Tripla Alianță și împănase cu elevi toate școlile speciale din Germania. Am primit ordin să ne întoarcem în țară. Ceilalți doi colegi s-au întors; eu am rămas pe loc.

Ce m-a hotărât să rămân singur, fără nici o resursă în haosul Parisului? Din țară nu mai așteptam nimic. Părinții

muriseră. Un unchi, funcționar sărac, creștea pe singura soră ce o mai aveam. Într-o seară la o cafenea din Cartierul Latin întâlnesc pe un fost coleg de liceu. Trebuie să-ți aduci și tu aminte de Arnold L...

— Cum nu, băiatul croitorului de dame de lângă liceu. Cel care ne împrumuta cărți de citit.

— Omul ăsta mi-a dat prima pildă de putere de muncă și de voință de oțel. Urma la medicină și, ca să poată câștiga câțiva franci pe săptămână, da lecții, făcea contabilitatea la un birou comercial, urmărea spitalele și farmaciile pentru a înlocui cu plată, Duminicile, pe internii și practicanții care plecau să se plimbe în împrejurimile Parisului. Îl priveam cu admirație și gelozie.

M-am hotărât să-l imit. M-am încăpățânat să trăiesc prin mine însumi, să răzbat cu orice preț. Dam lecții de matematici, pregăteam candidați pentru diferite școli tehnice. Un an de mizerie m-am zbatut în haosul Parisului. Nu mai puteam. Erau zile în care mă culcam flămând. Priveam cu necaz la Arnold, pe care îl întâlneam adesea. Călca din ce în ce mai sigur. Trebuia să ajungă la țintă. Mă privea cu milă și uneori cu ironie. Odată, văzându-mă disperat, mi-a spus zâmbind: „Voi nu trebuie să vă comparați cu noi: rasă veche de cinci mii de ani. Noi ne îndoim, dar nu ne rupem”.

Când am văzut că nu mai pot răzbi la Paris — în țară îmi era rușine să mă întorc — m-am hotărât să plec în America... Ca ajutor de mecanic pe un vapor francez am străbătut oceanul. Nu-ți mai spun peripețiile prin care am trecut. E destul să știi că, deși făcusem matematicile superioare, am șters aci geamurile de la vagoane, farfuriile de la restaurant, am condus vagoane de tramvai, peste ocean până mi-am găsit un loc umil la o fabrică de mașini. Făcusem prostia să debarc la New York fără să cunosc bine limba engleză.

— Și cum ai ajuns la situația de azi? — îl întrerup eu curios.

— Prin ajutorul religiei.

— Cum? — fac eu nedumerit.

— Foarte simplu. Am să te lămuresc îndată.

Aveam o cameră plătită cu săptămâna. Nu cunoșteam pe nimeni din locatarii aceleiași case. Duminica mai cu seamă mă simțeam singur, izolat. Toți vecinii mei, Prezbiterieni uniți, se duceau cu evlavie la biserica din apropiere. Aveau clubul lor, adunări, cântece, o organizație completă, care-mi păruse la început condusă cu o rigidă disciplină. Într-o seară, pe când mă întorceam singur și amărât spre casă, mă ajunge din urmă un American uriaș, ras, cu părul sur, cu fața roșie, fragedă ca de copil, cu o redingotă neagră încheiată până la gât. Îl mai văzusem de câteva ori și bănuiam că-i un preot predicator din secta prezbiteriană. Cum aveam același drum intrăm în vorbă. În loc să mă întrebe de ce naționalitate sunt, mă întreabă ce religie am. Mi-a fost rușine să-i spun că n-am nici una și nici nu simt nevoie. I-am spus cu jumătate de glas că sunt ortodox.

„Dar nu te duci niciodată la biserică? — mă întreabă blajin. Te văd totdeauna singur, stingher. Asta nu-i bine”. Și cu duhul blândeții începe o adevărată predică așa în stradă.

„Omul e animalul sociabil la culme. Nu poate rămâne izolat în spațiu. Se pierde ca sămânța aruncată în vânt. Fiecare individ trebuie să facă parte dintr-o comunitate. Credința și solidaritatea încheagă cimentul societății moderne”.

În sfârșit îmi arată direct avantajele care le pot avea dacă intru în gruparea lor.

A doua zi m-am făcut Prezbiterian unit.

Ei bine, crede-mă că din ziua aceea parcă am schimbat macazul vieții. Viitorul era asigurat.

Acestei întâmplări datoresc în cea mai mare parte situația la care am ajuns azi.

Am fost încredințat unui profesor care m-a învățat limba americană. Am fost recomandat într-o slujbă bună la un birou de construcții.

Aripa protectoare a grupului din care făceam parte o simțeam la fiecare pas. Am fost introdus la o bancă pe acțiuni care finanța niște mari întreprinderi industriale. Ajutat să mă specializez în electricitate, recomandat la casa unde mă găsesc și azi, ajuns din grad în grad până la postul de director al secției motoarelor electrice.

— Nu înțeleg, îl întrerup eu, cum pot fi așa. de evlavioși Americanii aceștia realiști, cu simțul lor așa de practic și pozitiv?

— În lumea asta nouă, începu el să explice, unde n-a fost un teren propriu pentru artă și filozofie, numai religia era singura formă de viață speculativă, singurul ideal posibil. Și nu uita că primii coloniști nu erau decât niște sectari care-și găseau aci adăpost. Forța inițială a fost religia; pe temelia ei s-a format această nouă națiune. Dar aci biserica are alt caracter decât în lumea veche. Nu are nimic mistic. Statul nu se amestecă. O libertate de credință absolută. Cel mai larg spirit de toleranță. Individul singur caută să se încadreze într-o comunitate. Omul își plătește biserica și preotul cum își plătește chiria casei pe care o locuiește. Biserica e mai mult o școală decât un templu, e un club, o sală publică de conferințe morale și concerte religioase. Teologi abili, oratori de talent fac prozeliti, atrag publicul prin reclamă, discursuri, muzică, fonograf, adună bani, construiesc, cumpără sau închiriază localuri de biserică. Sunt aci numai 160 de secte religioase. O babilonie de confesiuni independente, fondate pe libera interpretare a Bibliei.

Este o perpetuă concurență între religii. Zilnic răsar profeți moderni; unii cu mari calități financiare, care

inventează religii noi, organizând în jurul bisericii cluburi, bănci, întreprinderi comerciale și industriale pe acțiuni. Diversele biserici americane sunt întocmiri practice și comode. Acum se agită ideea unificării religiilor, organizându-se un imens trust al bisericilor.

*

Eram la al doilea rând de cafele, când îl întrebai brusc :
— Dar cum se face că ai rămas până acum neînsurat?

El începu să râdă zgomotos. Și, după ce și aprinse havana stinsă, se hotărî să vorbească, după oarecare sovăială.

— Aci, vezi tu, nevasta e un obiect de lux. Omul luptă să facă bani. După ce a ajuns bogat, își permite și luxul de a-și lua nevastă, ca un obiect rar, de mare preț.

— Ei bine, dar tu ai ajuns într-o situație în care poți să-ți permiți și acest lux.

— Hm! făcu el clătinând din cap, e adevărat; dar trebuie să-ți mărturisesc că un fel de lașitate m-a împiedicat. Niciodată n-am avut curajul să iau o Americană.

Aci femeia e ca un copil răsfățat și cauza, de la origine, e că cei mai mulți coloniști veneau singuri. Era mare lipsă de femei la început. Li s-a creat un regim privilegiat de care, prin tradiție, se bucură și abuzează femeile de azi. Acest cult al femeii a ajuns în America exagerat și situația bărbaților a devenit umilitoare și ridicolă. Sunt un fel de servitori ai femeilor. Ei muncesc și ele consumă. Bărbații sunt priviți aci numai ca niște mașini de făcut dolari pentru ca femeile să-și poată satisface gusturile de lux, toalete, bomboane, plimbări și voiaje.

Cu drept cuvânt se zice că America e paradisul femeilor. Ele domnesc aci. Viața de familie aproape a dispărut. Copii nu vor să aibă. Și când au, sunt încredințați altor femei, plătite să-i crească. Nu vor să se îngrijească de

casă și menaj, locuiesc în apartamente mobilate, mănâncă la restaurant, umblă toată ziua forfota prin prăvălii, cofetării, cluburi, societăți; au oroare de ocupațiile casnice pentru care, zic ele, sunt Negrii.

— Și totuși, îi spun eu, dintre toate tipurile de femei găsec că Americana e cea mai interesantă, cea mai simpatică și la nivelul cel mai ridicat.

În general frumoasă, zveltă, elegantă, emancipată fără a fi pedantă, vioaie, grațioasă, fără a fi frivolă, uneori excentrică dar totdeauna demnă și sigură de sine. Îmi place felul cum privesc ele oamenii drept în fața, fără să pozeze și fără să se alinte. În ochii lor calmi, senini, au un fel de curaj moral, un bun simț și un echilibru admirabil.

În lumea asta de afaceri negustorești, parcă numai femeia reprezintă frumosul, arta și cultura.

Că femeia e atrasă aci de spiritul public și ocupațiile casnice n-o mai rețin ca înainte legată de cămin, este explicabil prin însăși transformarea societății moderne.

De ce ar face în casă ciorapi, săpun sau *melspaisuri*, când se găsec toate de-a gata în comerț? În schimb ce câmp vast de activitate socială i s-a deschis: educația publică, învățământul, asistența socială. Numai opera aceasta feminină mai afinează negustoreasca democrație americană.

— Foarte adevărat, mă întrerupe Aurel enervat, nu neg rolul social important de factor moral al femeii americane, dar susțin ca nu-i bună soție, mamă și menajeră. În general, Americana e ambițioasă, are un fel de vanitate de a se distinge, de a fi cineva; egoistă, trăiește numai pentru sine, mai mult o atrage viața publică decât cea de familie. Nu cunoaște ceea ce se numește iubirea de cămin. Clubul feminin aduce fatal dezagregarea familiei. Ori eu mă însor cu gândul de a-mi crea o familie. În America, bărbații și femeile sunt două rase deosebite. Femeia aci n-a ajuns încă să aibă creier de bărbat, dar și-a pierdut inima de femeie.

Un francez de spirit zicea despre Statele Unite: „În țara asta femeile conduc pe bărbați, iar pe femei le conduc fetele lor, așa că se poate zice că Statele Unite sunt conduse de copii”.

La un moment dat era să cad și eu în cursă. Mă afluam cu un prieten la băi de mare; două drăcoalice în costum de baie, ne atacau de câte ori apăream pe plajă. Mai târziu am aflat că la mijloc era un pariu. Cele două fete se prinseseră că nu vor pleca de la băi decât măritate.

Prietenul meu, un uriaș copil, a capitulat repede. Eu am rezistat asediului o lună întreagă.

Tatăl fetei era foarte bogat, dar nu da nici un ban zestre. „Dacă tânărul are cu ce să te ție, ia-l” — îi spunea fetei.

Tatăl băiatului, un mare fabricant, spunea la fel: „Dacă ai cu ce să ții nevastă, însoară-te; dacă nu, așteaptă până ce vei mai înainta în grad”. Băiatul avea un post plătit în fabrica tatălui său și înainta la rând cu ceilalți funcționari. Înainte de căsătorie, fata și-a formulat câteva condiții. La sfârșitul fiecărei luni el trebuia să-i prezinte conturile de cât a câștigat și cât a cheltuit. Ea le va verifica având drept să ia lunar cât va voi din suma rămasă.

Trei luni pe an are drept să stea în Europa.

După un scurt timp de la căsătorie, Americanul se îmbolnăvește de tifos. Tânăra și iubitoarea lui soție cheamă pe soacră să facă pe infirmiera și ea se duce să stea la părinți, spunând că ei nu-i trebuie bărbat bolnav. Nu înțelegea de ce ar suferi ea pentru alții. Numai după ce bărbatul s-a însănătoșit, nevasta s-a întors acasă. Bărbatul a primit-o cu mulțumire.

*

— E târziu. Să plecăm. Mâne dimineață trebuie s-o iau de la capăt. Zilnic repet aceeași muncă monotonă de mașină regulată.

Un nour de melancolie îi întunecă fața și ochii lui albaștri, tulburi, iau o expresie stranie. Mergând greoi, cu pași șovăitori, mă apucă strâns de braț, șoptindu-mi într-un oftat șuierător:

— Nu mai pot. Trebuie să mă întorc în țară.

— Cum? Pentru ce? — îl întreb surprins — acum când ai ajuns să ai așa situație? Ce-ai să faci în țară?

— Nimic... nimic... Tocmai pentru asta plec de aci, ca să nu fac acolo nimic. Mi-i sete de liniște. Nu mai pot. Sunt obosit. Vreau să stau, să nu fac nimic, absolut nimic.

Noi care am venit mai târziu aci și nu ne-am născut pe solul acesta, în atmosfera uscată și electrică a Americii, nu ne putem adapta. Munca aceasta de sclav, condamnat a goni mereu în vârtejul de afaceri, fără să ai vremea de a gândi măcar, te obosește cumplit. Noi am ajuns sclavii mașinilor pe care le-am inventat. Și mașinismul acesta tiran ne forțează să lucrăm amețiți mereu, mereu, fără o clipă de reculare.

Scopul vieții aci e îmbogățirea. Dar ce folos? Nici o bucurie n-ajungi să poți gusta. În agitația asta continuă de infern, tensiunea pentru tot ce face prețul și farmecul vieții. Oamenii de aici știu să facă bani, dar nu știu să-i cheltuiască. E adevărat că trebuie să vii în America să faci banii, dar să-i cheltuiești în Europa: căci numai după ce vezi America, poți înțelege și prețui țara ta.

Reporterul american

La o încrucișare de străzi ne oprim. De ce s-o fi îmbulzind atâta lume? Vreun accident sau un scandal de stradă? Ne facem loc înotând în coate prin mulțime. La mijloc, cocoțat în vârful unei scări mobile, un domn în

negru, cu părul sur, vorbește mulțimii. Face gesturi largi de orator popular, declamă cu patos ca un actor de provincie.

— Ține un discurs politic? — întreb pe Aurel care abia își poate stăpâni râsul.

— Nu. E un orator comercial. Face propagandă pentru cumpărarea acțiunilor companiei care lucrează noile canale de navigație. Într-o mână ține o portocală și în cealaltă un măr. Cu gesturi de scamator le arată și asigură publicul că va plăti pe jumătate prețul fructelor transportate pe apă, atunci când New York-ul se va lega printr-un canal cu Filadelfia, iar Clevelandul își va da mâna cu Pittsburgul. Cu o mișcare abilă aruncă fructele în mulțime și scoate de la piept un pachet de acțiuni pe care le învârtește deasupra capului.

— Singura ocazie de îmbogățire, domnilor!...

Și cu o agilitate uimitoare coboară din vârful scării, pătrunde în mulțime cu teancul de acțiuni, urmat de alți doi agenți care împart cu de-a sila prospectele și broșurile noii companii a canalelor de navigație. Înainte de a se răspândi lumea, doi hamali zdraveni ridică scara îndreptându-se către o altă piață, unde trebuie să se instaleze tribuna oratorului comercial.

— E luptă aprigă — îmi spune Aurel — între companiile de căi ferate și noua companie care a început tăierea canalelor de navigație interioară.

Ca să se folosească de părerile specialiștilor din Europa, au stăruit așa de mult Americanii să se țină acest congres internațional de navigație la Filadelfia. În lupta asta presa, ca de obicei, e împărțită în două. Unele ziare susțin căile ferate, altele susțin canalele. Încă nu ți-a venit rândul. Îi ia pe toți delegații după naționalitate.

*

Seara, la masă, într-un restaurant de mâna a doua, ascult o orchestră ciudată: piano, vioară, violoncel și un gramofon care ține locul tenorului.

Mâncarea și serviciul foarte proaste. Aștepți un ceas până ce un chelner binevoiește să ia comanda scrisă. Alt ceas aștepți până ce-ți vin deodată toate felurile cu care-ți umple masa.

Americanii nu sunt pretențioși: nelipsita porție de înghețată îi mulțumește mai mult decât toată lista de bucate.

Un italian, de la masa de-alături, bătea enervat în farfurie.; chelnerul, care mesteca între dinți o bomboană de gumă, se opri spunând hotărât: „Așteaptă, că nu ți-a venit rândul; dacă faci zgomot, nu te servesc de loc”. Italianul s-a potolit ca prin farmec.

Înainte de a termina masa, văzui intrând în sală un tânăr cu pălăria pe ceafă. De la ușă roti o privire grăbită și întins veni la masa noastră. Fără multă introducere îmi spune că-i trimis din partea unui mare cotidian să afle ce părere am eu asupra noilor proiecte de tăiere a canalelor de navigație dintre Filadelfia — New York și Cleveland — Pittsburg. Îi răspund râzând că abia am sosit în America și nu sunt încă orientat nici asupra situației geografice a noilor canale.

Reporterul marelui cotidian își încruntă o clipă sprâncenele. După ce-și scoase din cataramă un întreg harnașament de curele, în care-și ținea un enorm aparat de fotografie tip „Kodak”, se așează la masă în fața unui bloc-notes.

Zadarnic încercasem să mă sustrag. Căzut în ghearele reporterului american, nu mai aveam nici o scăpare. După ce-și țăcăni de câteva ori vârful tocului de dinții de aur care străluceau printre buze, începu să-mi explice proiectele canalelor servindu-se de tacâmurile și farfuriile de pe masă.

Căuta să-mi sugereze părerile sale asupra noilor canale pentru a-mi putea smulge răspunsurile de care avea nevoie.

Sfârși prin a-și schimba formularea întrebării:

— Ce părere aveți în general asupra concurenței dintre căile ferate și canalele de navigație?

— În toate țările, îi spun eu, unde s-au tăiat canale — a fost la început o luptă între căile de comunicație de apă și cele de uscat. Experiența însă a dovedit peste tot că nici unele nici altele nu pot pierde, căci întregul trafic crește, ridicându-se valoarea întregii regiuni în care s-au înmulțit mijloacele de transporturi.

Satisfăcut Americanul nota cu mare viteză în carnet niște semne cabalistice din care trebuia să-și compună interviul.

Ca să mă despăgubesc, mă încercai și eu să-l descos asupra organizației marilor ziare americane.

Reporterul după ce-și termină masa — o porție de carne de porc cu marmeladă și două porții de înghețată — începu să-mi explice:

— La noi *Jurnalul* e o pură întreprindere comercială. Cum ar fi o bancă sau o societate de asigurare... o gigantică fabrică în care lucrează o armată de mii de specialiști, o imensă uzină de produse intelectuale.

Așa cum a ajuns azi, jurnalul american e o tribună liberă, deschisă la toate părerile și inițiativele timpului. Cu un preț foarte mic a ajuns la un tiraj formidabil. O avalanșă de hârtie imprimată cade zilnic asupra maselor, și răspândește, vântură, inoculează idei în milioane de capete omenești. Titanicele forje ale presei înghit zilnic, ca niște monștri din poveste, kilometri de hârtie amenințând cu distrugerea vastele păduri americane.

New York Herald a ajuns, în ediția de Duminică, la o sută de pagini — jumătate kilogram de hârtie — aproape de greutatea unei pâini. Ce puternică influență și autoritate are azi presa cu forța ei dominatoare...

— E numai o iluzie, îl întrerupe Aurel, tăind brusc entuziasmul Americanului; ziariștii se cred stăpânii opiniei publice, dar în fond nu sunt decât sclavii publicului, reflexul și agenții de transmisie. Presa americană nu-i decât o imensă agenție de informații, un vast birou de explicații populare într-un limbaj arid, monoton sau naiv, exagerat și senzational, fără nici o scânteiere de spirit, de logică sau de pasiune. Se tipărește numai ceea ce marelui public îi place să citească. Nici idei, nici stil, nici personalitate. Ziariștii americani nu sunt cunoscuți și apreciați ca în Europa. Ca dovadă deschideți cele mai mari ziare americane și nu veți vedea nici un articol semnat. Singurul nume aparent e al proprietarului care, cu toată reclama comercială ce și-o face, nu scrie nimic. Nu este decât un abil om de afaceri, un mare negustor de noutăți.

Americanul, care ascultă cu ochii aproape închiși, cu fața crispată, izbucni deodată:

— Mă rog, nu uitați că fiecare epocă își are presa ei. Credeți că noi n-am trecut prin vechea școală a jurnalismului-apostolat? Că n-am avut odată presa dogmatică, apărând idei și opinii după programe de partid? Ziariștii noștri din trecut, începând cu marele Franklin, au dus lupte teribile împotriva tiraniei engleze. Și mai târziu, după constituție, ziarele politice se războiau cu atâta patimă că adesea redactorii terminau în stradă cu focuri de revolver polemicile înfierbântate din ziare.

Dar oricât de bun, ziarul din trecut avea un cadru prea strâmt. Nu se adresa decât numai unei anumite categorii de cititori, nu marelui public. În angrenajul giganticilor transformări mondiale, prin mijloace rapide de comunicații, presa s-a universalizat. Am evoluat realizând *marele jurnal american*, care culege și împarte noutăți și cunoștințe pentru fiecare membru al familiei și societății.

Misiunea și opera socială a presei americane este una din cele mai mari minuni ale lumii. Răspândind anual

miliarde de foi, ea face educația unui număr mai mare de oameni de cât poate face totalitatea școlilor și universităților existente. E adevărat că presa noastră are alt caracter. Nu are nume marcante care să domine. Nu are tenori, primadone, dar fiecare își face partea sa conștiincios, conlucrând armonic în acest concert în care totul e la unison.

Și ca serviciu de informații, de sigur că-i cea dintâi presă din lume.

Succesul jurnalului american depinde de reportajul care *recoltează* noutățile. Căci în fond gazetarul nu-i decât un fel de vânzător de noutăți. Trebuie să posede arta de a culege și prezenta marfa la timp, în chip interesant și atractiv.

Reporterii noștri țin recordul. Sunt activi, ingenioși, antrenați și neobosiți. Izbutesc să învingă toate dificultățile; știu să găsească totdeauna mijlocul de a obține ceea ce vor. Sunt cazuri celebre de voință și devotament profesional. Nu știu dacă ați auzit de Fielders, reporterul de la *New York Times*? Acum câțiva ani, când s-a întâmplat groaznicul naufragiu al vaporului *Oregon*, Fielders a plecat cu o șalupă pe ocean ca să întâlnească vaporul Lloydului German, care salvase în drum o parte din călătorii de pe Oregon. A reușit să întâmpine vaporul german înainte de intrare în baia New York-ului. S-a suit pe bord și a stat de vorbă cu cei salvați, recoltând în câteva minute informații din care el putea scrie un volum întreg asupra naufragiului Oregonului, ca și când ar fi fost la fața locului. Dar când vru să plece, căpitanul vaporului german îl opri. Înserase, vaporul ancorase în fața portului așteptând vizita sanitară care întârzia. Debarcarea nu era permisă. Când s-a convins că orice protestare e în zădar față de încăpăținarea căpitanului, abilul reporter s-a apropiat de balustrada punții de sus și, printr-un salt de acrobat, s-a aruncat de la înălțime în valurile oceanului.

Călătorii priveau îngroziți de spaimă. Marinarii îi aruncau aparate de salvare și se agitau toți pe punte să coboare bărcile pentru a-l pescui. Fu salvat de șalupa cu care venise și care aștepta în apropierea vaporului. Șalupa cu toată viteza se îndreptă spre port. După o oră Fielders debarcă pe chei. Și a doua zi dimineața, înainte de acostarea vaporului german, numai în coloanele ziarului „New York Times” apărură pe larg informații complete asupra naufragiului Oregonului. Un alt reporter celebru, Stuart de la Chicago Tribune, ca să poată reproduce discuțiile juraților în procesul Luesteger — un cârnățar care își omorâse nevasta — a reușit să se bage în ventilatorul camerei secrete a juraților unde a stat șapte ore.

Cel mai interesant caz e al unei femei reportere. Îndrăzneța Miss Ann Royal, căreia Președintele Vylar în refuzase orice interviu, a pândit momentul când Președintele fiind la țară, făcea baie sub cerul liber în râul Potomac. Ingenioasa reporteră s-a așezat pe hainele Președintelui lăsate pe mal. Nu s-a mișcat de-acolo până ce nu i-a smuls toate informațiile de care avea nevoie.

*

Era aproape de miezul nopții când reporterul american își controla ceasornicul. După un *all right* repezit porni în goană spre redacție.

A doua zi dimineață apărură într-unul din marile cotidiene, pe trei coloane, cu litere mărunte: „*Părerile unui specialist român asupra importanței noilor canale de navigație din Statele Unite*”.

Și pentru că la masa care o luasem împreună îmi păruse ciudat felul acela de mâncare: carne de porc cu marmeladă, reporterul făcuse un articol special pe alte două coloane. Titlurile și subtitlurile erau imprimate cu litere de-o șchioapă:

„Interesantele impresii ale unui Român asupra țării noastre”

„Admiră progresul nostru, dar se miră de unele obiceiuri necunoscute în lumea veche”

„Bucătăria românească nu admite carne de porc cu marmeladă”.

La Academia militară americană

Se lumina de ziuă când *„Robert Fulton”* se dezlipi forfotind sub presiunea aburului, de lângă pontonul debarcaderului *„Hudson River Line”*.

Vaporul acesta cu patru punți și trei coșuri, e unul din acele tipuri de vase uriașe, de o formă ciudată, care nu se pot vedea decât pe luciul fluviilor și lacurilor americane.

Împotriva curentului urcăm fluviul cu repeziciune, lăsând în urma noastră New York-ul, înăbușit de fum, pierdut în haos, înecat în ceața care apasă veșnic pe umerii orașului gigantic. Din depărtare nu se zăresc decât vârfuri sclipitoare de zgârie-nori, singurele care mai pot străpunge pânza de neguri joase ce învăluie orizontul.

Fluviul Hudson cu malurile lui înalte, stâncoase, nelucrate și abrupte, pe care mai trăiesc unele bătrâne păduri de altă-dată, se aseamănă mult cu Dunărea noastră la Porțile de fier, deși Americanilor le place să-l numească: *Hudson Rinul american*.

Întâlnim câteva remorchere mici trăgând convoiuri lungi de șlepuri încărcate cu grâne sau cărbuni.

După ce trecem de-a lungul malului Palisadelor, un perete de coloane stâncoase în cremene vântată și roșă, vaporul, scăpat de marele curent, mărimdu-și din ce în ce viteza, alunecă pe întinderea de apă revărsată ca un lac.

Mai în sus albia se strânge între malurile înalte și păduroase.

Vaporul se oprește greoi în cotitura scurtă a fluviului. Acostăm la debarcaderul pe care scrie: *West Point*.

Ne coborâm grămadă pe mal și ne rânduim în cele zece brecuri militare care ne așteaptă în fața pontonului. Mă așez între un inginer belgian și un locotenent din marina italiană.

Urcăm în pasul trăgănat al cailor, pe-o șosea tăiată în coasta dealurilor acoperite de castani stufoși.

Sus ne oprim în fața școlii, pe piața de paradă.

În capul scării ne așteaptă directorul și ofițerii profesori.

Suntem conduși în sala de onoare — „*Memorial Hall*”, sala gloriilor și trofeelor. În țara asta nouă, în tână republică de negustori, te minunează îndrumarea patriotică, cultul unui trecut așa de puțin îndepărtat și a unei istorii naționale așa de scurte.

Copiii din școlile primare, la intrarea și ieșirea din clase, sunt datori a saluta drapelul american, care fâlfâie în fiecare zi deasupra școlii.

În „*Memorial Hall*” sunt păstrate steagurile și tunurile, statuile eroilor, portretele marilor generali americani. Relicvele proaspete din războiul independenței sunt păzite cu sfințenie pe rând de către generațiile care se pregătesc în academia militară.

Mă uit cu atenție la portretele generalilor americani. Tipurile aceste de militari făcuți, și nu de meserie, cu pălăriile lor garibaldine plecate pe o ureche, strânși în tunicile lor de împrumut, generali numai la alegere și nu la vechime după anuar, te urmăresc parcă în cadrele lor aurite cu niște ochi ageri, vioi, plini de îndrăzneală și neclintiți în voința și hotărârea lor.

Un căpitan din artileria americană ne conduce prin toate sălile de clasă, laboratoarele și sălile de gimnastică; ne dă lămuriri asupra organizației acestei școli în care

republica își fasonază după sistemul ei uneltele de meserie pe care se sprijină alcătuirea apărării naționale.

West Point, căruia i se zice *Gibraltarul Hudsonului*, e un punct strategic însemnat: fortificația lui stăpânește navigația pe fluviu. Marele Washington a ales anume acest loc pentru întemeierea unei academii militare.

Sunt vreo patru sute de elevi, între 17 și 22 ani. Nu se dă nici un concurs de intrare. Fiecare deputat are drept să bage în școală câte un elev din circumscripția lui electorală. Președintele Republicii are drept la zece locuitori.

Întreb dacă sunt toți bursieri sau se primesc și elevi cu plată. Căpitanul îmi răspunde zâmbind: „elevii nu plătesc nimic, dimpotrivă statul plătește pe lângă toată întreținerea și câte-o leafă de 500 dolari pe an fiecărui elev”.

Ce impresie plăcută îți face școala aceasta, departe de haosul marilor orașe, așezată sus, pe-o coastă verde, singuratică, în mijlocul unei naturi bogate, unde respiri în plin libertate și aerul curat de apă și pădure. Încotro îți arunci privirea nu întâlnești decât aceiași tinerețe sănătoasă și oțelită, figuri fragede, voioase, priviri agere, îndrăznețe, trupuri zvelte, umeri lați, piepturi bombate, brațe de luptători cu mușchi de criță.

— Metoda noastră e simplă, ne spune cu modestie căpitanul american. Gimnastica fizică o combinăm cu gimnastica morală. Pe cât putem, înlocuim ideile abstracte prin simțul practic și ne încordăm puterile de a cunoaște realitatea, de a o mânui și de a o stăpâni. Deși pe mulți ne atrage educația franceză și germană, ne ferim însă de a le copia. Nu se potrivesc cu firea și mediul nostru.

Căutăm să producem just marfa de care democrația noastră are nevoie. Toți nu pot să ajungă savanți, dar trebuie să iasă toți de aici oameni întregi, hotărâți și viguroși. Specializarea și selecțiunea vine mai pe urmă. Aci lucrăm să formăm caractere, trupuri și suflete sănătoase, pregătite pentru o viață de luptă.

Ceia ce numiți dv. viața de cazarmă cu disciplina ei mecanică, uniformă și rigidă, noi avem foarte puțină.

Trei luni pe an elevii nu dorm pe paturi în case, stau afară în corturi, ducând viața grea de campanie. Cursurile teoretice se fac numai iarna în grupe de câte zece elevi în fiecare sală sub conducerea unui ofițer profesor instructor.

Pe cât putem, facem o educație mai mult individuală decât colectivă.

Doctorii nu pot lecuî bolnavii tratându-i în bloc; trebuie să-i caute pe fiecare separat, adaugă căpitanul surâzând mulțumit. Pedepsele sunt foarte rare. Cele mai grave greșeli sunt minciuna și beția. Duminica repaosul e obligator. Toți elevii trebuie să ia parte la serviciul religios, afară de cei care declară în scris că sunt liberi cugetători.

Ieșim în curtea școlii. În fund pe un covor verde de iarbă tunsă se încinsese o luptă înversunată de fotbal. Trecem pe lângă statuia lui Kosciuszko, marele erou polonez care a iubit mult locurile aceste unde se retrăsese la bătrânețe.

Pe aleile curate, cu nisip roșu, umed, sub umbra bolților de verdeață întâlnim grupe de elevi în uniforme lor bogate, în tunici-fracuri albastre cu nasturi auriți, cu pantaloni albi călcați pe dungă. Tinerii aceștia eleganți, curtezani, se plimbă însoțind domnișoare grațioase în costume de culori deschise, în toalete de primăvară.

Locotenentul italian cu care mă aflam mai în urmă, îmi șopti trăgându-mă de mânecă:

— Nu-ți pare curios ce vezi?

Mă rog, ce-i aci: școală militară sau pension de domnișoare? Ori la aceeași școală învață și băieții și fetele?

Cine or fi oare persoanele astea?

Intrăm în bibliotecă, o sală imensă cu o cupolă minunat lucrată.

Câțiva elevi stingheri stau aplecați pe pupitre cu cărțile dinainte. Mai multe perechi, elevi și domnișoare, stând pe

aceiași bancă alături, citesc jurnale. Observ o blondă fragedă, o gingașă miss, subțirică și vioaie, șezând băiețește pe o masă, cu picioarele rezemate de speteaza unei bănci; în fața ei, în picioare, un elev o servește întorcând foile unei reviste ilustrate. Ieșim de aci și mai nedumeriți. În mintea fiecărui dintre noi se frământă aceiași întrebare la care ne ferim să cerem răspunsul cuvenit.

În sfârșit Italianul se hotărăște, dar o ia mai pe departe.

— Mă rog, la D-voastră azi e sărbătoare? Căpitanul american răspunde scurt:

— Da!... e Joi. Duminica și Joia nu se învață; azi e *flirt!*...

— Cum adică?... se oprește Italianul întrebând surâzător.

— Da, domnilor, răspunde serios căpitanul american, la noi în programul analitic al școlii e prevăzut și acest curs. Vi se pare curios sistemul nostru de educație așa de natural?

Aceste domnișoare, pe care le vedeți aci, sunt din cele mai bune familii venite în vilegiatură.

După cum v-am spus, la noi intră elevi din toate colțurile țării și din toate păturile sociale; ofițerimea nu reprezintă numai o anumită clasă. Pentru a fasona toate aceste deosebite elemente pentru același fel de a se prezintă în lume, am găsit că cel mai bun sistem este influența feminină. Statul a făcut aici în apropierea școlii hoteluri și vile, alcătuind o frumoasă localitate de vilegiatură. De două ori pe săptămână lumea ne vizitează școala, ia parte la seratele noastre, asistă la parade și uneori la exerciții.

— E frumos, dar — întreabă unul dintre noi — aceasta nu împiedică mersul școlii? Nu se întâmplă uneori ca să se stabilească legături prea strânse?

— E adevărat că multe prietenii care se leagă aci, mai târziu — când elevii ajung ofițeri — se transformă în căsătorii și... credeți-mă, că sunt dintre cele mai fericite, căci tinerii au avut vreme să se cunoască îndestul de bine.

— După cum vedeți, aci avem aer curat și o poziție încântătoare. S-o luăm pe aleea din dreapta să vă arăt ce priveliște splendidă se deschide deasupra fluviului.

În capătul aleii, pe o tăbliță prinsă în coaja argintie a unui bătrân mestecăn, era scris cu litere mărunte:

„*Flirtation Welk*”

Pe această alee a flirtului, la fiecare pas, întâlnim plimbându-se perechi vesele, surâzătoare. Ei ne salută scurt militărește cu mâna la cascheta purtată pe o ureche. Ele ne întâmpină c-un *morning* grațios privindu-ne drept în față.

Nici o umbră de sfială nu poți surprinde în ochii lor albaștri senini...

În drumul nostru, pe sub bolțile de tei în floare, simțim plutind parcă în aerul îmbălsămat farmecul tinereții pline de sănătate și voieșie. Câte o undă de vânt răcoritor, clătinând acoperișul de frunze deasupra capetelor blonde, răsfiră în aer, fluturând nebunatic, șuvițe de păr auriu ca spicul de grâu, sau roșu închis cum e arama. Pe malul abrupt, într-un pavilion, lucrat cu îndrăzneală, deasupra unei râpi stâncoase, o pereche admiră priveliștea deschisă în valea Hudsonului.

El o ține de mijloc să nu cadă; ea, zglobie, în picioare pe parapetul balconului, se apleacă pe marginea prăpastiei ca să vadă până în fundul râpei; valurile frământate în spume scobesc piciorul stâncii goale, cenușii.

Ca să nu-i tulburăm, ne oprim mai departe de pavilion, când ea își întoarce capul și ne privi cu ochii albaștri, umezi.

— Pofțiți, pofțiți!... de aci e o vedere splendidă... numai să vă țineți bine. E amețitor de frumos! Și râzând zgomotos

se sprijini de umerii tânărului, pentru a coborî de pe parapet într-o săritură ştrengărească.

Jos, la picioarele noastre, apa curgea lin, cu pete de-o culoare bronzată. În adânc se oglindea tremurând stânca despicaţă şi roasă de umezeală. În depărtare vederea îmbrăţişa toată valea adâncă a fluviului, care-şi mlădia albia sclipind sub razele soarelui. În zare tremura o pată luminoasă. Era oraşul Albany, pe Hudson în sus, unde trebuia să ajungem înainte de asfinţitul soarelui.

— William, adu un binoclu, să poată vedea domnii mai bine!.

Şi tânărul o luă la fugă pe alee, grăbit să ne servească.

— Am auzit că plecaţi, miss Elen? o întrebă căpitanul american.

— Eu? nu, mama se duce ca de obicei la Atlantic City ca să şi înceapă băile de mare. Eu rămân până la terminarea cursurilor academiei militare.

— Şi pe urmă?

— Mă duc şi eu la mare.

— Singură?

Nu, mă însoţeşte William.

— Şi pe urmă? continuă căpitanul cu întrebările ca să o necăjească.

— Pe urmă? pe urmă nu te mai priveşte pe d-ta, domnule profesor şi guvernor; William iese ofiţer şi rolul d-tale de a-l dădăci încetează.

Un râs zglobiu acoperi ultimele cuvinte, pentru a ascunde necazul cu care fuseseră spuse.

În capătul aleii, din frunziş se desprinsese o formă.

Cu capul gol, zveltă, elegantă, păşea uşor, săltăreţ ca o păsărică pe nisipul curat şi umed.

Credeam iarăşi că vreo blondă miss caută pe cineva prin aleea flirtului. Numai când ajunse aproape de pavilion văzurăm că ne-am înşelat.

Urmară prezentările:

— Lady Moor, mama lui miss Ellen.

Statura și ținuta erau de o potrivă. Văzute de la spate nu puteai cunoaște care e mama și care e fata.

Aceiași figură, încadrată însă în bucle argintii, buzele mai subțiate și două dungi ușoare îi încrețeau în colțurile gurii obrazul încă fraged.

Căpitanul american îi lămuri rostul vizitei noastre și, ca să lege mai strâns o convorbire, adăugă surâzând :

— Domnii par foarte surprinși de sistemul de educație din școala noastră.

Atâta fu de ajuns ca Lady Moor să-și desfășoare teoriile. A început prin pilde ajungând din ce în ce la sentințe care erau date fără apel sau replică, pronunțate cu un aer grav, hotărât, rigid.

— Grădinarul supraveghează plantele, față îndoială, însă le lasă să crească după legile naturii...

Precum avem nevoie numai de o singură religie, tot astfel trebuie să avem una și aceeași morală pentru bărbați și femei.

Educația ca să fie sănătoasă trebuie să aibă o bază naturală. O educație separată plasează elevul într-o lume artificială compusă din semeni și nu-l prepară decât teoretic la asociația viitoare. Numai *coeducația*, școala mixtă, cheamă la viața de familie. Școala separată are tendința de a dezvolta defectele particulare, la fiecare sex.

Zadarnic încercăm a face oarecare întâmpinări. Unul dintre noi, mai îndrăzneț, atinse chestiunea delicată a inconvenientelor ce pot avea loc prin apropierea sexelor la o vârstă de tranziție.

O privire încruntată și o încrețitură de sprâncene ne înfruntă tăindu-ne curajul de a mai întrerupe și Lady Moor, stăpână pe cuvânt, continuă într-un ton din ce în ce mai sacadat:

— Prejudecăți învechite într-o lume îmbătrânită. Școala noastră, domnilor, nu-și propune ca a Dumneavoastră să

formeze numai oameni de-o parte și femei de altă parte, ea tinde mai departe: trebuie să formeze și să dezvolte un tip comun de umanitate cât mai ridicat posibil. Ideal care nu poate fi atins decât când bărbații și femeile de acord își vor uni mâinile într-o acțiune comună pentru perfecționarea rasei.

Dar glasul strident și asurzitor al sirenei vaporului, care ne chema făcând să clocotească văile, înăbuși ultimele cuvinte ale Lady Moor.

Pe când coboram pe drum, în spre debarcader, ofițerul italian — trăgând de mânecă pe inginerul belgian — îi șopti surâzând sceptic:

— Ei, la D-voastră s-ar putea încerca acest sistem de educație?

— O! desigur că nu, răspunse belgianul râzând cu poftă.

— La noi nici atâta.

Chestie de rasă, de moravuri...

— Chestie de temperament, adăugă Italianul ascunzându-și un zâmbet șiret pe sub mustățile lui stufoase.

Ne îmbarcarăm din nou. Vaporul plin de lume se depărtă ușor de mal.

Din colțul meu, de pe punte, am rămas mult cu ochii în urmă spre West Point, care se îneca în zare cu pădurea-i înverzită, cu stânca-i cenușie, pe alocurea albită de fluturarea batistelor, ce semănau cu un stol de porumbei cu aripele întinse rotind deasupra apei.

Am rămas cu gândurile în urmă la vremea când îmi făceam osânda vârstei în școlile din țara mea. Parcă simțeam răceala mormântului din școlile-cazărmi, în care îngropasem cei mai frumoși ani din cursul unei vieți.

Și fără să-mi dau seama, o aripă de tristețe mă atinse dintr-o dată și mă simții rănit și despărțit cu totul de restul mulțimii zgomotoase, care în plină veselie se agita pe puntea vaporului în mers.

Oglinda trecutului neșters făcuse să vibreze o undă din regretul pierdutei tinereți... așa de netrăite.

În ghetto-ul american

Am găsit aci un vechi prieten.

Doctorul Jak L... fost coleg de liceu la Iași. Am cutreierat cu el toate cartierele celui mai cosmopolit oraș din lume. Nici într-un alt punct de pe glob nu se poate găsi un asemenea amestec de rase omenești. Cele mai diferite naționalități trăiesc aci împăcate între ele, în grupe compacte, împărțite pe cartiere în sânul aceluiași oraș. În cartierul „*Little Italie*”, Mica Italie, trăiesc mai mulți Italieni decât în Roma. Evreii sunt aproape două milioane numai în New York.

Prietenul meu m-a dus la o bibliotecă populară în centrul evreiesc Forthside.

Croindu-mi drum prin mulțimea săracă și zgomotoasă care forfotea în valuri, prin negustorimea ambulantă cu marfă ieftină, printre coșuri, tarabe și cărucioare cu zarzavaturi, haine vechi, murături, gulere, manșete, cărți, ciorapi, dantele și toate mărunțișurile — am avut un moment impresia că trec prin vestitul Târgul-Cucului din Iași. La bibliotecă am rămas uimit de mulțimea cărților și a gazetelor românești găsite aci în inima acestui *ghetto* american.

— Au fost aduse, îmi explică doctorul, de pe când era bibliotecar un tânăr evreu-român, care învățase la Universitatea din București.

Ce falsă e părerea așa de răspândită asupra solidarității Evreilor de pretutindenea, îmi spuse doctorul.

Nici o afinitate nu-i între Evreul englez și Evreul român sau rus. În America nu există o mare colonie israelită, cum își închipuie mulți. Sunt o sumă de grupuri independente de Evrei, împărțiți pe naționalități, după diferitele țări de unde

au venit. Mai mult chiar, Evreii români au organizații aparte pe județe: Ieșeni, Bucureșteni, Nemțeni, Gălățeni... Evreii din România au început să treacă oceanul pe la 1880; iar Românii ardeleni — mult mai târziu: pe la 1890. Fiind toți săteni ei veneau cu gândul să câștige ceva și să se înapoieze. Evreii, mai toți meseriași și mici negustori, veneau să-și găsească o nouă patrie. Cu stăruința lor cunoscută, având toate drepturile cetățenești, mulți din ei — învățând la școlile americane — au ajuns azi la situații frumoase. Sunt câteva sute de medici, advocați, ingineri, afară de mulțimea celor din comerț. Unii au ajuns profesori de universitate, ziariști, scriitori și artiști cunoscuți. Chiar Americanii recunosc că Evreii au jucat un rol important în dezvoltarea marelui republici.. Experiența făcută de America pe-o așa de largă scară ar trebui să distrugă multe prejudecăți rămase încă împotriva Evreilor — bineînțeles pentru cei care vor *să vadă și să audă*.

E foarte interesant să vezi cum păstrează acești oameni obiceiurile și legăturile cu țara în care au trăit, și unde le-au rămas acel ceva sufletesc, nedezipit de peticul de pământ, pe care au văzut întâia oară lumina zilei.

Să mâncăm diseară la o cârciumă bucureșteană ai să vezi tipuri interesante.

*

În drum, trecând prin Broadway mă minunez din nou de tehnica ingenioasă, pusă în serviciul acelor gigantice reclame luminoase. Constelații fantastice sclipesc pe întinderi de zeci de kilometri. Stele, comete și bolizi de toate culorile. Reflectoare proiectează pe bolta cerului figuri, litere, râuri și cascade luminoase într-un joc amețitor.

— Ce sume fabuloase trebuie să înghită aceste reclame!

— Americanii, îmi spune doctorul, au înțeles înaintea tuturor adevărul, pe care îl repetă azi toată lumea: că reclama e sufletul comerțului. Acum se vorbește și de crearea unei catedre de reclamă la facultatea specială de gazetărie.

A ajuns absolut necesar să se predea și acest curs. Marile întreprinderi industriale iau în serviciul lor, pentru reclamă și propagandă, oameni titrați, cu talent și cunoștințe artistice, cu studii serioase de psihologia maselor. Cel care vrea să valorifice un obiect, trebuie să fie în curent cu ultimele cercetări ale psihologiei; trebuie să știe cum să aplice legile atenției pentru a atâta simțul curiozității. Spiritul inventiv american e în adevăr uimitor. Nu știu dacă ai auzit de reclama originală a unei case de încălțăminte din Filadelfia. În lungul trotuarelor erau înșirate niște tălpi mari de carton, pe care sta scris: „*Unde duc pașii mei*”. Și pașii duceau la un nou magazin de încălțăminte, care din ziua de inaugurare s-a făcut celebru.

În fiecare zi se nascocesc mijloace noi de reclamă pentru a impresiona și atrage atenția publicului.

*

Când am intrat în cârciuma-restaurat românesc, nu m-am uitat la firmă. Numai după ce m-am așezat la masă, am văzut scris cu litere mari pe un perete: „*La Carmen Silva - Rabinovici*”. Patronul, un om cărunt, simpatic, jovial, îmi spune că a ținut în tinerețe cantina din fața cazărmii Malmezon. Cunoștea mulți ofițeri din artilerie: unii pensionari, iar alții răposați de mult. Un taraf de lăutari: viorist, ghitarist și țambalagiu, veni să ne încânte cu arii vechi din romanticul repertoriu de mahala bucureșteană. Am mâncat fleică în piele la grătar, mititei pipărați pe fund de lemn și niște murături cumplite.

Patronul se aplecă șoptindu-mi radios: „Garantez că murături așa speciale, puse de mâna mea proprie, n-o să gustați în toată America. Scuzați, dar pot zice că nici chiar în Europa, nicăieri nu se află așa ceva. Numai singur la București, la unul Aizic Chioru în capătul Dudeștilor, poate să mai găsiți așa fel de murături înfundate, cum am învățat eu acolo să fac”.

Pe când stăteam la masă, intră grăbit un tânăr înalt, palid, cu părul creț cu niște ochi mari, negri, de oriental. Cu gesturi largi, aruncă repede câteva cuvinte spre masa noastră:

— Un succes monstru!..., un orator admirabil!...

Doctorul, surâzând ironic, privi spre grupul format în jurul tânărului care vorbea aprins, cu buzele arse, cu ochii scânteietori.

— E un băiat sosit de curând de la București, mă lămuri doctorul. Se întoarce de la o conferință socialistă, ținută de un mare orator venit de la Berlin.

— Socialismul, îl întrebai eu, face în adevăr progrese reale aci?

— Stă pe loc, îmi răspunse doctorul, e numai o iluzie, de care se încântă tinerii emigranți. Socialismul se împacă foarte greu cu *americanismul*. Aci cu drept cuvânt se poate zice că socialismul e o plantă exotică: nu poate încă prinde rădăcini în mediul american. Pare la prima vedere că-i o anomalie, un paradox, ca tocmai aci, în țara clasică a capitalismului și a trusturilor, socialismul să nu prindă, deși de zeci de ani vegetează fără nici o vitalitate. Toate doctrinele socialiste din Europa, traversând Atlanticul, s-au limitat numai la cercuri restrânse, printre emigranții proaspeți, mai cu seamă între Germani. Adevărații Americani se dezinteresează complet.

Se fac glume pe socoteala activității partidului socialist, care se reduce la golirea halbelor de bere și la discuția asupra lui Marx și a prostiei lucrătorilor americani.

Cum fiecare țară are altfel de socialism, se poate zice că aci nu-i încă un socialism american, ci numai unul german. Teoriile nu prind în țara asta, care merge așa de bine fără teorii. Americanul e liberal și individualist. Socialismul se lovește de caracterul și de moravurile democratice, care stau la baza acestei noi civilizații.

Aci nu există caste și nici nu-s clase sociale stabilite. Proletarul nu caută să distrugă pe capitalist; speră să ajungă și el odată capitalist și adesea chiar ajunge. Marele Abraham Lincoln a fost în tinerețe argat la o fermă.

În America nu se formează acea fatală *armată de rezervă* industrială, pe care au cântat-o Marx, Engels și Lassalle.

Lucrătorul american nici nu se consideră că face parte dintr-o clasă inferioară. Are cu totul altă mentalitate. Nici nu poate concepe lupta de clase. El se consideră pe picior de egalitate cu patronul. Nu sunt aci stăpâni și slugi, ci numai egali, lucrând de acord într-o asociație sau cooperație de câștig. Sentimentul egalității și al libertății individuale e așa de puternic, încât orice lucrător american păstrează întotdeauna aceeași mândrie de cetățean liber într-o țară liberă.

*

Pe când stau de vorbă, în fața cafelelor, sosi tatăl doctorului. Un bătrân înalt, uscățiv, cu nasul mare, buze cărnoase și-o barbă venerabilă, albă-afumată. Îmi dădu mâna cu un tremur de emoție. Îi făcui loc la masă și comand și o cafea turcească.

„Subțire, fiartă bine” — adaogă bătrânul din obișnuință. Cu ochi mari, deschiși, mă fixă pătrunzător, tuși în sec de două ori și începu cu glas blajin, măsurat, cu o mare politețe și sfială.

— Scuzați, n-o să vă supărați, dacă voi zice drept și cinstit ce am eu pe inimă?

— Mă rog, cu cea mai mare plăcere, îl îndemnai eu să vorbească.

— Când s-a auzit pe la noi că a sosit un domn de la România, am gândit eu așa... că poate este iar unul, care a avut ceva un bucluc acolo... o lipsă la casierie... ceva, mă rog, o forță majoră, care l-a mânat încoace... și ca să scape, omul a venit la America.

Nu-mi puteam stăpâni râsul de bănuiala spusă cu atâta sinceritate.

Bătrânul se opri, își puse mâna tremurândă în dreptul inimii și, sfios, adaogă scuizându-se:

— Nu vă supărați, mă rog, dar trebuie să știți că aici la noi se întâmplă uneori de cade așa deodată, câte un domn de la București, ori de la Iași... un casier, un ofițer, un director de la o bancă sau de la un minister. Poate n-are nici o vină omul, poate l-a ajuns o năpastă, ferească D-zeu, o pacoste ceva... câte nu pățește omul pe drept sau pe nedrept chiar. Dar să știți de la mine că Americanii ăștia au un lucru bun: nu descoase niciodată omul. De unde ai venit, ce-ai făcut, cum te-a chemat, ce lege ai — nu te întreabă. Nici nu-i privește asta și nici nu-i frumos să scuturi așa omul, ca și când l-ai căuta în buzunare. Ei nu plătesc pe ce a fost... te socotește numai pe ce ești, și vede repede câte parale faci.

Când m-a lămurit feciorul meu cine anume a venit de la România, și când am auzit eu așa un nume, de-odată mi-a venit în minte băbaca matală, că eu l-am cunoscut bine. Am fost zece ani maistru croitor la regimentul de dorobanți la Iași. Zic, nu se poate tocmai eu să nu merg să-l văd. Și iacă *momental* am venit.

Așa o bucurie mare am eu de câte ori vine o știre ceva de pe la noi din țară.

— Mai aveți rude rămase acolo? întrebai eu.

— Rude? Ce nevoie să am numaidecât rude? Nu mai am acolo rude. Dar am eu așa o dorința mare să mai văd odată Iașul nostru. He! ce n-aș da să mă întorc, numai să văd ce mai este pe-acolo.

Și oftând prelung, întretăiat, bătrânul închise ochii, într-un chin intim, cătând parcă ceva în adâncul tainic al mintii. Cu o tremură ușoară, ridică mâna, netezindu-și apăsător fruntea. După câteva clipe, se liniștește trecându-și degetele lungi, uscate, prin barba-i de argint, revărsată pe piept.

— Oricum, îi spusei eu, nu vă puteți plânge că n-o duceți destul de bine aici. Se câștigă mult și nimeni nu vă supără. Ați găsit în sfârșit țara, care nu face nici o deosebire de neam și religie. Deplină libertate și drepturi egale.

— Ce-i drept nu-i păcat. Ce să spunem? E bine. Nici o supărare. Nici o deosebire între Creștin și Evreu. Dar eu tot zic așa că noi în America avem mare noroc că sunt Negrii aici... să vezi că dacă n-ar fi ei la mijloc, tot pe noi ar cădea păcatul... sunt sigur că atunci tot noi am fi cei prizonieri. De câștig, slavă Domnului, o ducem destul de bine. Nu-i vorba de asta. Pot zice că azi trăiesc ca un rentier. Dar ce folos? Poți fi Rotschild ori Rockefeller și tot poate să-ți lipsească ceva. Una este averea și alta este bucuria de viață. Nu poți la vreme de bătrânețe să te înveți cu altă lume, cu altfel de trai. Aici la America e o lume nouă, care nu se deprinde mai ușor aici. Ei se schimbă cu totul, pierd legea, uită trecutul, nu mai simt și nu mai gândesc ca noi, cei care am trăit o viață în România. Vezi mata, Evreul, față de celelalte neamuri, se închide ca un culbec în casa lui. Și aici la America este așa ceva care n-a mai fost. E greu de spus cum și ce fel, dar eu pot zice totul numai cu două vorbe : „*altă lume, altă fașon*”.

Am rămas la masă numai cu bătrânul. Doctorul a plecat grăbit, chemat la un bolnav. După ce își trase ușor scaunul mai aproape de mine, bătrânul începu în șoaptă, discret, cu teama parcă de a fi auzit de cineva :

— Crezi că lui ficioru-meu, doctorul, îi place tare să stea aici? Eu știu că și el oftează de multe ori. Ia fă-te și întreabă în patru ochi pe fiecare? Să vezi ce are să-ți spună. Garantează-le un câștig numai de zece la sută din ce au aici și mâne pleacă la fugă mai toți înapoi în țară. Ai să întrebi de ce? Eu știu parcă de ce? De ce-i place viermelui să trăiască la rădăcina hreanului? Din locul acela unde ai trăit ca mic copil, între ai tăi, care mulți poate nu mai sunt astăzi, rămâne așa ceva ca o drojdie veche pe fundul inimii și... oftezi mereu, cu gândul tot la ce-a rămas acolo în urmă, departe...

Iacă eu nu pot ca să nu viu în fiecare zi aici. Beau o *cafe* turcească și mai văd un om de ai noștri, ca să-mi aduc aminte de alte timpuri Uneori noaptea, când nu mă prinde somnul, mă crezi matale, parcă visez cu ochii deschiși. Văd așa pe rând toate ulițele și casele din Iași. Dar știi cum le văd? Parcă sunt chiar acolo și mă plimb singur. De pe dealul Copoului se vede așa frumos șesul verde și apa Bahluiului până departe la podul de fier... dar Vineri seara când s-aprind luminile la toate ferestrele... știi cum se văd căsuțele acele pe coasta de la Tătărași...

Și bătrânul transfigurat, cu ochii în vag, umezi, lucioși, cu nările dilatate, vorbea mereu cu ton schimbat, vibrând, copleșit parcă de imagini redade c-un fel de amară duioșie.

Târziu, când am ieșit în stradă, tumultul, larma vieții de noapte nu se potolise încă. Ne-am despărțit, strângându-i mâna slabă, osoasă. O clipă a rămas în loc, schițând un surâs silit, plin de amărăciune. Tonul, tremurătura acelei mâni uscate mă tulburase.

Am întors capul să-l caut prin mulțime, dar nu l-am mai putut vedea. Șuvoiul omenesc luase în forfotul lui zgomotos, târându-l înainte, și pe acel suflet stingher, nostalgic, întârziat ca o rămășiță din altă lume — rătăcitoare umbră în haosul lumii noi.

Și multa vreme mi-au răsunat în minte vorbele simple și pline de înțeles ale bătrânului fost maestru croitor:

Altă lume, alt fason.

Pittsburg, țara oțelului.

Marele Washington n-a fost negustor. Nici vreme n-a avut să se țină de afaceri. Dar în „jurnalul” său se găsesc multe însemnări prețioase asupra locurilor cercetate de ochii lui pătrunzători. „Iată un loc admirabil pentru o uzină”, a spus el, contemplând de pe-o colină, banda de pământ cuprinsă între cele două ape : *Monogahela* și *Allegheny*, care se unesc formând fluviul *Ohio*.

La încrucișarea celor trei drumuri de apă, la poalele munților feruginoși, pe un pământ îmbibat de păcură, între păтури de cărbune ce ies la suprafață, răsare, pe locul micului fort construit împotriva Pieilor-roșii, un oraș-ciupercă, ce crește uimitor, ajungând în cursul unui veac cea mai vastă și mai monstruoasă uzină metalurgică din lume — uriașa cetate mondială a ferului, capitala regatului lui *Carnegie*, atotputernicul suveran al trustului oțelului.

Fără să debarc, de pe puntea vaporului care plutea încet pe cele trei ape cu unde negre, strălucitoare de pete de petrol, am privit o zi întreagă de-o parte și de alta malurile, pe care se înălțau munții de minerale roșii, uriașe cazane-rezervoare de naft, furnale gigantice ca niște turnuri fumegânde, case-cazărmi negre de fum, monumente babiloniene ca niște imense pușcării de muncă forțată.

O săptămână încheiată am colindat străzile triste și negre, pavate cu resturi feruginoase, trecând printre ziduri

ciclopice lucrate în cărămidă aparentă afumată, acoperită de praful de cărbune, care se cerne peste tot ca o ninsoare fină. M-am pierdut în labirintul uzinelor cu mașini monstruoase, printre roți, cazane, manivele, angrenaje și transmisii care toate se mișcă, se învârtesc amețitor într-o veșnică agitare.

În haosul de zgomote metalice, stridente, se amestecă vâjâituri de aburi, mugete asurzitoare ca în răscoala unei mări furtunoase; iar la intervale, câte-o detunătură groaznică clatină pământul de sub picioare și-ți sparge craniul ca într-un infernal bombardament de artilerie. Nu se poate auzi nici o vorbă; toți se înțeleg prin semne.

Într-o atmosferă otrăvitoare, înăbușit ca într-o etuvă, privești năucit la blocurile de fer roșu arzând în pară, la torentele de metal lichid curgând în valuri arzătoare, la ploaia de scântei, și la flăcările furioase, albe, orbitoare ce scapă izbucnind din gurile lacomelor furnale. Lucrătorii poartă ochelari și măști metalice.

Surd, orb și amețit ieși la lumină din iadul focului și a ferului topit. Cauți cu sete aer curat și tragi adânc, până în fundul plămânilor, funinginea fină care plutește pretutindeni cu un miros acru de forjă, cărbune și gudron.

Afară, printre munți de cocs, cenușă, minereuri, vagoane de câte patruzeci de tone sunt răsturnate cu fundul în sus și golite în câteva secunde. Locomotive nouă se leagănă în aer ridicate de macarale puternice pentru a fi muiate dintr-o dată în băi de vopsea. Poduri metalice gata, prinse în nituri, înșirate pe maluri, se vând cu metrul și se transportă în toate părțile lumii, demontate și îmbarcate pe vase plutitoare.

Lucrul nu încetează nici o clipă; focul se întreține veșnic; echipele de noapte înlocuiesc pe cele de zi. Spre seară, la ora schimbului, pe stradele negre și infecte furnică mii de oameni de toate neamurile, cu hainele murdare, cu

chipurile palide, storși de muncă; se răspândesc în părțile mărginașe prin cartierele de lucrători.

Acolo, seara, în *Homestead*, mizerabilul *Ghetto* al Pittsburg-ului, am întâlnit grupuri de emigranți, Ardeleni de-ai noștri, întorcându-se de la munca din fabrici. Cu sufertașele de metal în mâini, cu surtucele prăfuite aruncate pe-un umăr, călcau greoi, tăcuți, întunecați. Pe figurile lor obosite se cunoșteau dungile șiroaielor de sudoare, prelinse prin praful de cărbune depus pe obrajii pământii, supti de munca silnică în uzina așa de împotriva instinctelor firești ale omului crescut în sânul larg al naturii.

Mirajul dolarilor... setea de pământ.. i-au scos din vatra satului și i-au trecut peste ocean aruncându-i în iadul metalurgic. Veșnic cu gândul de întors în țară, cu dorul de acasă, câți nu vor rămâne, pentru totdeauna poate, dezrădăcinați, departe de malurile verzi ale Mureșului, de pădurile lor de fagi din văile Oltului.

În cartierul școlilor lui Carnegie

În vastele ateliere *Westinghouse Electrical*, în cercul unui dinam colosal, un-inginer mărunțel, suit pe-o bobină, ne da explicații într-o curată franțuzească.

Vioi, cu părul negru buclat, cu ochii negri surâzători, simpaticul inginer îmi fu vecin de masă la gustarea dată de direcția fabricii.

— Ați făcut studii în Franța?

— Nu, răspunse zâmbind, eu sunt belgian din Gand. De câțiva ani sunt pe aci. Nici nu m-am americanizat complet.

— Sunt mulți ingineri veniți din Europa?

— Cea mai mare parte dintre specialiști sunt străini. Știți că Americanii sunt oameni practici. Când trebuie să facă o fabrica, vin în Europa, cercetează marile centre industriale, cumpără de-a gata mașinile și aleg specialiștii

necesari. Fabrica, imitată întocmai, e făcută de zece ori mai mare. Dacă era utilată pentru o mie de lucrători, ei o fac pentru zece mii. Capitaluri și materii prime au din belșug. Ei nu rezolvă marile probleme științifice, nu inventează, dar aplică, perfecționează și asimilează foarte repede. Pândesc examenele facultăților din Europa și dau o goană teribilă ca să pună mâna pe cei mai buni profesori, savanți și conducători tehnici pentru școlile lor superioare. Cu toată naivitatea și orgoliul ce întâlnești la fiecare pas, trebuie să recunoști cu admirație că un alt spirit stăpânește acest vast câmp de lucru al lumii nouă.

Inginerul Jean Lorand, stabilit de opt ani în America, venit ca profesor de desen industrial la școala tehnica a lui Carnegie, deși nu era complet americanizat, cunoștea foarte bine toate secretele marilor întreprinderi americane. Însoțit de el, am vizitat așezămintele de cultură întemeiate de Carnegie, cu milioane de dolari aruncate cu dărnicie și folos.

O serie de edificii monumentale în stilul renașterii italiene, ocupă un cartier întreg din oraș: muzeu, săli de muzică, de pictură, de sculptură, bibliotecă, școli tehnice; toate întreținute prin rente anuale asigurate de către generosul Rege al oțelului căruia i se spune cu admirație și simpatie: *micul patron*.

Intrarea liberă peste tot. Pe poarta principală este scris cu litere mari: „*Free to the People*”.

Secția istorică a muzeului e ridicolă în comparație cu vechile muzee europene. Un început numai de religie a trecutului, fragmente de amintiri istorice, fără însemnătate, ținute cu sfințenie în vitrine bogat lucrate, de-a lungul porților de marmură verde și roșie. Peste tot o risipă de bronz și aur.

Prețioase colecții de istorie naturală, numeroase fosile și celebrul *diplodocus*. Scheletul giganticei dihănii ocupă o sală specială.

Biblioteca foarte bogată, cu o organizare practică, americană, în mijlocul unei vaste și luminoase săli, un birou cu ingenioase instalații mecanice, tuburi pneumatice și butoane electrice. Elevatoare, vagonete pe șine transportă cărțile automatic. Admirabile săli de citire pentru femei, copii și orbi — după metoda Braille.

Vizităm cu de-amănuntul marele institut tehnic, în care învață câteva mii de tineri. Săli spațioase, laboratoare, ateliere, mașini, proiecții luminoase. Ai mai mult impresia că ești într-o fabrică decât într-o școală. Aceeași metodă pentru toate ramurile de învățământ: cursurile teoretice însoțite de aplicații practice. În unele ateliere am văzut studenții lucrând manual fierul și lemnul, la banc, la strung și la menghină, ca simpli lucrători.

— Școala americană, ne spune inginerul, e o imensă uzină. Se învață mai puțină carte, dar se face mai multă practică. La noi se îmbină mai bine teoria cu practica. E un învățământ mai realist. Sistemul european pentru noi e prea rigid. Nu avem acele bariere de examene, diplome și titluri. Care are stofă de conducător răzbește aci la sigur. Nici Morgan, nici Carnegie nu sunt universitari.

În sala luminoasă de desen industrial, unde zbârnâie vreo zece ventilatoare electrice, o sută de băieți în cămăși, cu brațele goale, cu mânecile suflecate, lucrează aplecați pe planșete. E o bogată expoziție de mușchi. Băieți voioși, zdraveni, cu obraji rumeni, cu priviri senine și îndrăznețe. Nu vezi nicăieri figuri stoarse, priviri obosite de tineri cărturari premianți:

— Atmosfera și nivelul școlii americane, ne explică inginerul, sunt desigur mai scăzute decât în Europa. Aci nu se face știință pentru știință și artă pentru artă. Nu există nici măcar minister de instrucție, dar desigur că școala americană, practică și utilitară, dă o pregătire mai largă la un număr de oameni cu mult mai mare ca în Europa. Desigur aci găsești mai rar dorința nobilă a științei și mai

pe toți setea de îmbogățire îi face să se instruiască. Dar ce încredere, ce entuziasm au acești elevi! Ei nu știu ce-i șovăirea și timiditatea. În locul reflexiei și fineții, au îndrăzneala, inițiativa și vioiciunea.

În țările din Europa se privesc cu oarecare dispreț oamenii tehnici ridicați de jos, fără școli superioare. În America dimpotrivă sunt căutați și încurajați. Foarte multe invenții și perfecționări în mașinism sunt făcute de simpli lucrători. La fiecare fabrică există câte un registru de idei, în care orice umil lucrător are dreptul să-și scrie părerea asupra mașinii la care lucrează zilnic. În unele fabrici sunt spirite inventive care nu fac altceva decât să experimenteze — bineînțeles că patronii se îmbogățesc și nu inventatorii.

Mai în toate țările din Europa rutina, tradiția și chiar ierarhia paralizează eforturile. Alt spirit stăpânește lumea nouă. Pe lângă multe cauze economice și sociale, poate activitatea, energia și atmosfera excitantă a Americii se datorează și aerului de aci sec și încărcat cu o cantitate de fluid electric într-o producție cu mult mai mare decât în vechiul continent.

Privind din Paradis în Infern

O colină înaltă, transformată într-un bogat parc englez, domină întreg orașul. De la piciorul colinei, cât poți cuprinde cu vederea până în zare, se întinde, măreață și oribilă, vasta regiune metalurgică. Am ajuns sus spre seară. Nu se vedea soarele ascuns în atmosfera aburilor de sulf; urmăream numai scăpătarea lui, după gradația de culori luminoase, care aprindeau perdelele de fum roșu la ora aceia a asfințitului.

Lumina înecată, vapoasă, schimba treptat conturul fondului, pierdut în depărtarea ștearsă. Și în pânza rară de neguri, fină ca o muselină, care se întindea plutind între pământ și cer, coșurile monumentale înșirate pe malurile

apei, apăreau difuz în zare, ca niște gigantice colonade, antice obeliscuri înălțate pe țărmul jos al Nilului într-un peisagiu egiptean. Sus în parc, alei largi, întretăiate armonice, acoperite cu nisip roșu, umbrite de brazi și tei mirositori, despart parchete geometrice de gazon fraged și ferigă umedă; constelații de flori variate, garduri vii, arbuști rotunzi, tăiați cu atâta artă că pai crescuți așa de la natură. În boschete de crizanteme uriașe sunt așezate bănci de piatră, bazine cu apă clară, fântâni monumentale. O balustradă de marmură sculptată proteja terasa, făcută anume ca să deschidă vederii întinderea orașului, de jos de la piciorul colinei, până departe la orizont. Aci sus în parcul acesta plin de farmec și de parfumul unei vechi grădini regale, se ridică seara prinții Yankei, potențații suverani ai finanței și industriei mondiale, pentru a gusta o oră de liniște în bogăția și majestatea naturii acestui paradis pământesc, pe când jos, la picioarele lor, continuă fără încetare munca istovitoare, în atmosfera sulfuroasă a iadului metalurgic.

În parc, peste tot locul, un lux sportiv. Printre pavilioanele de piatră și lemn, lucrate în stil rustic, îmbrăcate în ghirlande de glicină și trandafiri japonezi, se întind peluze și terenuri pentru jocuri de tenis, polo și golf.

În clădirea centrală a clubului cu ieșirea pe terasă, sunt săli de biliard, de muzică, de lectură și de gimnastică. Pentru înotat — un imens bazin de faianță albastră, cu scări de marmură albă, împrejmuit cu felurite plante meridionale.

La ora la care am sosit erau puțini bărbați. Multe doamne și domnișoare în costum de sport. Unele foarte decoltate, cu brațele goale; altele și cu picioarele goale, numai în sandale, fără ciorapi. Umbreluțe, evantaie și voaluri nu se vedeau deloc.

Ne așezarăm la o masă lângă intrare, de unde puteam observa lumea care venea pe terasă.

În fața noastră o bătrânică uscată cu o bonetă de dantelă albă, învelită într-un șal de cașmir, prins la piept cu o agrafă mare, bătută în diamante sta îngropată într-un jilț monumental și citea un jurnal american, dintre cele de douăsprezece pagini — foaia cât un cearșaf și litera cât puricele. Lângă ea se așează cu un aer obosit un domn înalt, robust, cu fața roșie, cu părul sur. Se răsturnă de odată într-un scaun cu leagăn, și ridicându-și picioarele mari cu niște ghetete groase ca bocancii cazoni, începu să se balanseze ținând capul dat pe spate, cu ochii pe jumătate închiși cătând în vid.

— E arhimilionarul F., îmi șopti Lorand; e mâna dreaptă a lui Carnegie. Mama lui, bătrâna din față, vine aci în fiecare seară și îl așteaptă, la ora repausului.

La intrare apăru o familie numeroasă; tata durduliu și zâmbitor, mama înaltă și uscată, trei fete și doi băieți. Toată dinastia cu părul roșu aprins.

— E tot unul dintre proaspeții milionari făcuți de Carnegie.

— Se vede că are fabrică de milionari, Carnegie?

— Da, precum vechii suverani din Europa aveau înaintea fabrici de nobili Și Lorand începu să-și dezvolte teoria lui asupra regilor americani. Suveranii, care au mai rămas în Europa, trăind numai din tradiții, sunt mai slabi și mai săraci decât regii americani, care de fapt sunt guvernatorii muncii omenеști. Ei sunt generalii care comandă în luptele economice mondiale. Mai mult chiar, regalitatea americană are prerogativele monarhiei absolute, puteri necunoscute și uneori nelimitate, subordonând adesea puterile publice și chiar interesele naționale. În Europa e sfârșită demult lupta împotriva regalității, în America abia a început lupta pentru un regim constituțional, care să limiteze puterile acestor regi. Când ei au puterea, stăpânind soarta a milioane de oameni, importanța, responsabilitatea, riscurile, reprezentanți în toate părțile lumii, e natural să aibă

orgoliul vechilor monarhi și să-și formeze curți mai strălucite decât ale regilor din Europa. Carnegie, după ce a dat sume fabuloase pentru cultura poporului, ca să arate că are o nobilă misiune mondială, a înhămat la curtea lui pe cei mai mari savanți ai universităților americane, ca să facă în toată lumea propaganda „Fundației Carnegie pentru pacea universală”.

— Dar în definitiv, întreb eu, care i-au fost calitățile excepționale, izvorul succesului acestui om?

— Carnegie a dovedit că e un mare spirit organizator și un subtil psiholog, adânc cunoscător al sufletului omenesc — ca și un mare general, care știe să aleagă, din masa pe care o conduce, cadrele necesare pentru a face continuu cuceriri noi. El a știut să exploateze, mai bine ca alții, sursele de muncă omenească, excitând mereu setea de îmbogățire a celor capabili, de care atârna succesul întreprinderii.

A plecat de la constatarea că marfa cea mai rară e *capacitatea*. De aceea de câte ori o găsea, o plătea oricât de mult. El a introdus sistemul de a interesa la beneficii și a lua în fiecare an ca asociați pe unii dintre funcționarii capabili, care dovedeau calități deosebite. E natural să fie trup și suflet cu întreprinderea la care lucrează acei ce au posibilitatea să devină milionari. Și într-adevăr, în fiecare an grădina Carnegie produce câte-o recoltă de milionari. În fiecare an se face câte-o infuzie de sânge nou, care întinerește întreprinderea. Astfel se întreține vitalitatea organismului creat de Carnegie. Cu mare abilitate a combinat el o *scară mobilă*, după care nu plătește salarii fixe. Plata de lucru crește și scade în același timp cu profitul patronului.

Se povestește cazul unui oarecare căpitan John, care a refuzat să intre ca asociat, declarând că se mulțumește să-i mărească leafa. Carnegie i-a fixat o leafă egală cu a Președintelui Republicii Statelor Unite.

Înnoptase când am ieșit din nou pe terasă. Rezemat de balustrada de marmură, privesc încă odată în jos.

Ochiul nedeprins caută chinuitor să pătrundă în masa de întuneric. Conturul clădirilor nu se desprinde din negrul nopții. Apar numai umbre uriașe plutind nedeslușit în forme fantastice. Lanțuri de becuri scânteiază înșirate de-a lungul cheiurilor, așternând dâre luminoase pe luciul tremurător al apei negre ca păcura.

În fund, pe cerul roșu, ca într-un incendiu îndepărtat, joacă pâlpâind limbile flăcărilor, care se înalță la orizont și ling marginile norilor colorați de reflexul furnalelor aprinse.

Un zgomot surd, un huruit continuu se ridică de jos. De la distanță nu se văd oameni lucrând; bănuiești numai munca minusculelor insecte mișcând monstruoasele mașini acolo jos, în mijlocul torentelor de pucioasă, în lava fierului topit, în valurile de catran ca într-un foc al gheenei.

Din când în când șerpi de foc taie cu repeziciune întunericul nopții: sunt trenurile cu fontă roșă în fuziune, ce trec cu viteză nebună, lăsând în urmă din stropii căzuți o ploaie de stele colorate ca un foc bizar de artificii.

Până la miezul nopții am rămas contemplând de la înălțime tabloul acesta grandios și groaznic, ca o scenă fantastică dintr-o satanică feerie.

Jos, la picioarele noastre, lucrul nu încetase, căci focul nu se stinge niciodată în țara oțelului.

La o fereastră din etajul al optsprezecelea.

Din Filadelfia — unde se ținuse congresul internațional de navigație, străbătând marile lacuri — am debarcat în Chicago, după opt zile de drum pe apă, cu un vapor pus la dispoziția grupului nostru.

Zdrobit de oboseală, după atâtea recepții, banchete și discursuri, rămân o zi în casă.

Din marele hotel-turn, de la fereastra camerei cu numărul 1444, din etajul al 18-lea, pot cuprinde cu vederea o mare parte din oraș, până departe, spre lacul Michigan.

De sus, printre miriadele de acoperișuri care se suprapun, apar zvelte coșurile de fabrici, cu penaje plumburii de fum. Paratrăsnete înalte, ca o pădure de sulite înfipite în zare, străpung norii deși care plutesc deasupra orașului nepotolit.

Casele zgârie-nori, imense calupuri simetrice, găurite de mii de ferestre egale, turnate uniform în armătura rigidă a scheletelor de fier, apar în depărtare ca niște turnuri ridicate din cuburi de construcții, ca jucăriile unor copii de uriași.

Instinctiv mi se încleștează mâna pe fierul balustradei de câte ori mă aplec pe fereastră ca să privesc în stradă la furnicarul omenesc ce forfotește jos, ca în fundul unui canal adânc. Tramvaie automobile, camioane, trăsuri, oameni și animale, se scurg fără întrerupere, într-un haotic, nesfârșit șiroi. Mulțimea neastâmpărată se vede mică, de la înălțime, redusă ca o masă de vii globule agitate, ce mișună în arterele acestui titanic organism, care vibrează de-o violentă energie.

În atmosfera asta încărcată de electricitate, în mirosul de cărbuni, de petrol și de sulf, respiri cu anevoie. Zgomotul trenurilor de sub pământ, huruitul roților, ciocănit de fier și forfotit de aburi, fluier, clopote, semnale, milioane de sunete care vin de sub pământ, de pe pământ, din ziduri, de pretutindeni, se ridică și se combină într-un vuiet asurzitor, metalic, învăluindu-te într-o vibrație ritmică, chinuitoare. Și în zgomotul acesta, cumplit și confuz, ce se înalță și coboară ca mugetul mării bătute de furtună, răzbat uneori urlete groaznice de fiară rănită: sunt sirenele vapoarelor ce se încrucișează pe lacul Michigan.

Întreaga îngrămădire monstuoasă, acest Babilon modern, apare ochiului în forme bizare când e predominat

de la o mare înălțime. De sus, o clipă, ai iluzia că privești din preajma unui crater, la o vastă regiune vulcanică, rămasă după o erupție. În acest cataclism, se văd răspândite până la depărtare blocuri uriașe, pe-alocuri fumegânde; jos, la piciorul prăpastiei, în fundul vulcanului stins, prin crăpăturile adânci dintre pereții stâncilor abrupte, unde lumina abia răzbate, mișună miile de vietăți într-o continuă și convulsivă agitare. Iar deasupra tuturor, pe cerul învăluit în nori de fum, plutește soarele palid și orb. Săgețile de aur se frâng neputincioase în pâcla cenușie, care apasă veșnic pe umerii orașului gigantic, înălțat pe locul numit de Indieni: Chicago — usturoi sălbatic — astăzi cu o poreclă mondială: *cetatea negustorilor de porci*.

— Splendidă vedere!

Surprins, întorc capul. Nu observasem intrarea celor doi tovarăși de călătorie. Unul înalt, uscat și ras, Artur Lay, inginer hidraulic în Filadelfia. Cu părul alb înainte de vreme, cu o privire ascuțită — tip de American — deși Italian de origine, puterea de absorbire a lumii noi îl americanizase complet. Altul, scurt și gras, cu o strașnică pereche de mustăți de bersalier, căpitanul Antonio Pascoli, un tip simpatic de meridional. Călătorise mult, locuise câțiva ani în Extremul Orient pe care-l admira. Părăsind Marina, ocupase un post în diplomatie, pe lângă legația italiană din Filadelfia. Îmi plăcea tovarășia acestor doi prieteni nedespărțiți și veșnic în dezacord. Două concepții diferite asupra lumii și a vieții. Se ciocneau la fiecare pas și totuși se simțeau atrași, ca doi poli de electricitate contrară.

— Am venit să aranjăm pentru mâni vizitarea marilor elevatoare de grâne. Știu că te interesează chestiunea asta. Uite, se văd colo spre lac.

În zarea fumurie, ieșind parcă din sânul apei, niște blocuri colosale, fără ochii ferestrelor, se desprind masive și

oarbe, în linii drepte asemenea unor antice monumente egiptene.

— Ei, ce zici de vederea pe care o ai de aci? Și cu un gest larg Americanul îmi arată mândru imensul oraș care se desfășoară la picioarele noastre.

— Știi ce lungime are strada asta? Numai treizeci și cinci de kilometri. În Chicago se vorbesc patruzeci de limbi. Sunt douăzeci de religii și apar ziare în zece limbi... și când te gândești că nu sunt nici o sută de ani de când Pieile Roșii vânau și pescuiau prin pustietățile acestea mlăștinoase.

— E în adevăr fenomenală repeziciunea cu care a crescut orașul acesta. Cred, adaug eu, că în mare parte aceasta se datorează situației geografice...

— ...Și elementelor care s-au stabilit aci, se grăbește să adauge Americanul.

— Trebuie să știți că noi punem un fel de eroism în spiritul oricărei întreprinderi. Condițiile de viață pe pământul american au făurit un caracter național superior, un suflet deasupra nivelului comun al umanității. Aci s-a creat ceea ce numim cultul muncii și poezia forței.

— Poezia forței!... mi se pare că nu-i decât imnul cultului lui Mamon, întrerupse căpitanul Pascoli, tăind brusc avântul Americanului.

După ce se lungi într-un balansoar, Artur Lay își ridică picioarele sus, pe speteaza scaunului din față — după obiceiul locului — își aprinse o țigară și zâmbind se hotărî, în poziție aproape orizontală, să asculte liniștit părerile Italianului.

— Eu unul declar că nu mă pot adapta aci. Nu pot să-mi acordez pașii vieții în cadența galopului exaltat care mă împresoară. Nicăieri, o preocupare intelectuală. N-am întâlnit doi Americani să vorbească între ei altceva decât afaceri: *business, business*. Mașinismul acesta exagerat are ceva sinistru și rece. Goana asta nebună după câștig, transformând mijlocul în scop, a viciat sufletele, distrugând

tot ce poate înfrumuseța existența omenească. Atmosfera asta electrică, agitația teribilă, setea de bogăție care pune în mișcare toate resorturile energiei, e drept că a creat un suflet nou, dar nu superior.

— Pot să-ți dovedesc că-i superior, încercă să întrerupă Americanul. Dar căpitanul îl opri cu un gest hotărât, și începu să-i ceară socoteală pe un ton din ce în ce mai ridicat.

— Mă rog, ce ne tot arăți cu atât orgoliu aceste monstruoase îngrămădiri mecanice, opera mașinismului și a capacității speculative cu care vă lăudați. Dar care-i partea de umanitate în tot ce-ați făcut? Oare azi viața în uzine nu-i tot un fel de sclavie? Ignorați cu totul valorile morale și intelectuale adunate de veacuri în lumea veche. Confundați veșnic progresul material cu cel moral și nu vedeți partea slabă a civilizației moderne. Aveți iluzia că ați creat orașul ideal. Dar Teba, Niniva și Babilonul, în care se vorbeau sute de limbi, erau tot niște îngrămădiri monstruoase. Numai în Atena găsiți ceea ce numesc Francezii *la Cité*... creația spiritului grec... naturala, suprema armonie... echilibrul minunat între fantezie și critică...

— Am înțeles, am înțeles, întrerupse Americanul, râzând cu poftă. Păreri învechite, culese de-a gata din cărțile autorilor ruginiți, pe care noi îi numim *fosile europene* Și totuși de ce vă e frică nu scăpați. Europa, și întreg globul pământesc, se americanizează mai repede decât vă închipuiți, în ciuda tuturor teoreticienilor lumii vechi. Uitați că Teba, Niniva și Babilonul s-au ridicat prin chinurile a mii de oameni, iar în Atena ideală, la care vă închinați, există sclavia. Legile și teoriile umanitare n-au putut suprima decât sclavia politică, dar liberarea din sclavia fizică a naturii nu poate s-o aducă decât sinistrul mașinism care vă îngrozește. Toată puterea lumii moderne stă în mașină, pe care n-au răspândit-o nici poeții, nici teoreticienii și nici moralistii. Numai setea de câștiguri a

revoluționat condițiile de viață, îmbunătățind traiul omenesc până în straturile cele mai de jos...

— ...Prefăcând însă omul în mașină, adăugă cu necaz Italianul, care-și ștergea nervos sudoarea de pe frunte.

— A! oftați după timpurile fericite, când nobilul și brutalul senior se îmbrăca în dantele, dar nu făcea baie; și sub candelabrul cu lumânări de seu mânca elegant cu degetele murdare, ștergându-și nasul tot cu degetele. Priviți, vă rog acum pe lucrătorul american și pe miliardar, patronul său. Sunt îmbrăcați aproape la fel. Amândoi locuiesc în case luminate cu electricitate, cu robinete de apă rece și apă caldă; au la fel linguri, furculițe, șervete și batiste. Pot în aceeași seară amândoi să asculte la operă pe Caruso; trimis de D-voastră — doar că unul în lojă și altul la galerie. Unul umblă cu automobilul propriu, și altul cu autobuzul sau tramvaiul, oricând la dispoziție. Bunul trai nu mai este un monopol ca în trecut. Distanța dintre pături se micșorează zilnic. Ajungem la o nivelare de trai pe care n-au visat-o nici utopiștii.

— Așteptați și o nivelare de avuții? încerc să-l întreb zâmbind.

Americanul se opri; băgându-și adânc mâinile în fundul buzunarelor, îmi răspunse tăios, adâncindu-și cuta din îmbinarea sprâncenelor.

— A! știu, vă indignează acumularea de bogății în câteva mâni? Dar uitați că acele mâni au abilitatea și energia de a produce. Și multă vreme încă va fi necesară, fatală, această acumulare. De ce nu urmăriți însă cum se risipeau bogățiile în trecut și cum se întrebuintează acum. Numai această acumulare de capital a răspândit și a ieftinit producția îmbunătățind traiul omenesc. În ce privește prisosul de avuții, n-aveți decât să citiți evanghelia bogăției, scrisă de miliardarul nostru Carnegie. Veți vedea ca bogătașul american de azi nu se consideră decât un depozitar, un om de afaceri al comunității. Bogăția trebuie

să fie restituita societății pentru diferitele servicii sociale, ca școală, sănătate publică, sub felurite forme durabile, încă din viață — căci acela care moare *bogat*, moare *dezonorat*.

Și discuția ar fi continuat încă mult dacă n-o întrerupea simpaticul Tom, cel mai slut Negru din tot batalionul băieților din serviciul marelui hotel.

Intră fără să bată la ușă — în America nu-i obicei — mândru, purtând cascheta de *bell boy* îngropată în părul lui de astrahan. Ne întinse un teanc de plicuri. Cu obișnuitul surâs de grație și lingușire, arătându-și dinții albi, strălucitori, într-o pereche de buze groaznice, ne invită să citim adresele.

De la prima aruncătură de ochi, Italianul păli.

— Încă o invitație. Banchet la Athletic Club. E teribil. Nu mai pot. Să înghiți în cinci zile opt banchete, treizeci și șase de toasturi și douăsprezece discursuri americane! E un record care m-a distrus. Ce au de gând Americanii cu noi? Cum nu știu ei niciodată să păstreze măsura?

Și Italianul începu să se plimbe furios prin cameră.

Americanul făcea haz de indignarea asta și căuta să ne explice că suntem victimele veșnicei rivalități dintre Chicago și New York.

Prin orice mijloc, Chicago trebuie să convingă pe oaspeții străini, veniți în asemenea ocazii, că cetățenii de aci sunt mai gentili și mai distinși decât cei din New York.

— Bine, dar ce suntem noi vinovați? De ce să se abuzeze de stomacul și de răbdarea noastră? Și Italianul, trântind pe masă plicul cu invitația, se pronunță hotărât:

— Nu mă duc nici mort. Deseară dezertez de sub escortă. Mâncăm mai bine într-un restaurant chinezesc.

O seară în lumea galbenă din Chicago

Se întunecase bine când am ajuns în cartierul chinez Chinatown — care trebuie văzut noaptea, și numai sub ochiul protector al poliției.

O clipă te ametește trecerea asta bruscă din America în Asia. Fără tranziție, te pomești deodată în inima unui alt oraș — un oraș din lumea galbenă, care se agită zgomotos sub lanternele de bambus și hârtie colorată, înșirate ca pentru luminație la serbări naționale. Fășii lungi de pânză roșă, ca niște steaguri, se leagănă în vânt, acoperite cu semne aurite scrise vertical. Prăvălii încărcate cu lucruri bizare, fructe exotice, bomboane colorate și ierburi de leac necunoscute nouă. Numai gardiștii americani, masivi și gravi, mai amintesc că ești încă în lumea nouă. Mulțimea asta galbenă, care mișună peste tot, și sunetele unei muzici barbare, te amesc ca la un bâlci.

Toți seamănă între ei ca frați. Nu poți deosebi o mutră de alta. Același tip repetat în mii de exemplare. Spâni, palizi, cu obraji de lămâie, cu ochii oblici, cătând pieziș cu același surâs de umilință. Îmbrăcați la fel: bluze de pânză neagră, unsuroasă; pantaloni largi, scurți; pantofi moi, fără tocuri. Părul negru, lucios, împletit în coadă, cu șfichiu de bici, le bate pulpele în mersul lor mărunț.

— Dar nu văd femei.

— Sunt foarte puține, îmi spune Americanul. Guvernul, speriat de invazia galbenă, s-a hotărât să ia măsuri. Nu mai permite intrarea femeilor chineze în America. Dihăniile astea se înmulțesc ca șoarecii; în orice loc, în orice climă, în cele mai proaste condiții de viață, vermina asta se adaptează și progresează în chip înspăimântător.

Intrăm într-o ceainărie populară. În fundul sălii, pe o scenă improvizată, sub o lumină palidă, o bandă de muzicanți chinezi fac un zgomot infernal. Instrumente muzicale arhaice, legendare, unele necunoscute pe la noi.

Un cuier cu o serie de placi sonore suspendate, o chitară plată cu vreo douăzeci de coarde, un fel de liră, o harpă orizontală și vechiul gong chinez. Toate la un loc revarsă un amestec de sunete ciudate cu o armonie și-un ritm străine urechilor noastre. O muzică sinistră care-ți sfredelește timpanul, chinuindu-ți nervii până la disperare.

— Trebuie să știți că în China până azi se păstrează un minister al muzicii, ne spune Americanul cu figura crispată și cu manile la urechi.

Pe la mesele de lemn, date cu un lac roșu ca sângele, printre nurașii de fum și aburii de ceai care plutesc în sală, observ figurile acestea enigmatice. Stau toți imobili și muți ascultând cu gravitate. Nu poți surprinde nici un gest; nici o impresie nu schițează trăsăturile lor efeminate. Doi copii, la masa din fața noastră, au aceeași seriozitate rigidă, bătrânească — par niște figuri de ceară de la o panoramă.

Americanul se ridică respirând greu.

— Ne otrăvim în infecția asta. Să mergem la un restaurant mai curat. Diavolii galbeni put mai rău decât cei negri.

Ieșim. Pe o stradă mai liniștită un gardist, cu surâsul protector, ne îndreaptă la un local chinez de lux.

La ușă ne întâmpină doi Chinezi îndoiți de mijloc cu pumnii ridicați în dreptul frunții, semn de profund respect. Niște lanterne violete dau o lumină dulce, discretă. Pereții, în tapete vișinii de satin, încărcăți cu ornamente bizare; frontoane cu sculpturi poleite, motive de pagode. Fâșii de mătase neagră acoperite cu semne cabalistice; sentințe filozofice cu litere scrise vertical. Într-un colț o statueta: Buda, foarte gros, un cap rotund și același surâs enigmatic. De o parte și de alta câte-un tigru de faianța. Lume puțină și tăcută.

Privesc cu neîncredere la lista de bucate. Cer o porție de orez fiert, ca să imit pe Chinezul din față pe care-l admir

cum se servește abil cu cele două bețișoare care țin locul furculiței.

Italianul, deprins cu bucătăria chineză, mănâncă foarte curajos un pește înecat într-un sos dubios. Americanul se mulțumește numai cu ceai și fructe, căutând să ne convingă că toate felurile sunt gătite cu unt de ricină și că mâncarea favorită a Chinezilor e *ragout de petit chien*.

La masa de alături se axează doi ingineri japonezi, pe care îi cunoscusem la congresul din Filadelfia. La salutul nostru obișnuit, banal, ei ne răspund cu simpatie, prin surâsul acela subtil, pe care numai buzele oamenilor galbeni știu să-l schițeze — acel limbaj mut adaptat la toate nuanțele sufletești.

Americanul privește rece și aplecându-se întrebă încet:

— Câți ani ai stat în Extremul Orient?

— Doi ani în China și unul în Japonia, răspunde Italianul.

— Ai avut vreme să te deprinzi și să înțelegi surâsul acesta al rasei galbene. Niciodată nu i-am priceput sensul. Mă contrariază și câteodată mă enervează, chiar, căci nu-i o simplă și banală politeță. Mi se pare o lipsă de sinceritate, un fel de ironie deghizată, un dispreț subt masca unei false umilințe.

— Am auzit pe mulți Europeni și Americani vorbind astfel, dar am auzit și pe mulți Chinezi și Japonezi vorbind nedumeriți de mutrele noastre așa de severe, sluțite adesea de enervare și posomorâre. Ce vrei, sunt două lumi deosebite, care nu se pot înțelege cu ușurință. Veșnicul lor surâs e o regulă de politețe, așa de veche la rasa asta bătrână, încât a ajuns, cultivată în cursul vremii, o însușire instinctivă. Politețea lor e la un grad necunoscut nouă. Una din cărțile lor vechi, aceea a ceremoniilor și demonstrațiilor exterioare, îi învață că politețea e tipul virtuții; conservă, amintește și, la nevoie, înlocuiește virtutea. Stoica lor filozofie îi deprinde să nu arate nimic din lupta interioară:

„chiar când inima e zdrobită, figura trebuie să rămână tot senină”. N-ați observat ce surâs simbolic au statuile lor? Ce frumos definește Lafcadio Hearn acest surâs, al rasei galbene: „un voal transparent și grațios întins peste mizeriile, și tristețile inerente vieții omenești.”

Isprăvisem masa și ne pregăteam să aprindem câte o veritabilă țigară de Cuba, când se apropie un chelner chinez, aplecându-se respectuos și ne făcu o discretă invitare în salonul special de fumat opium.

Ne-am mulțumit să vizităm salonul fără să fumăm, deși Italianul avea mare poftă să-și amintească de voluptățile Cerescului Imperiu. Căuta să ne convingă de deliciile opiului, cu toate că îi spusese că odată, în Egipt, am încercat gustul hașișului, fără să simt deliciul acestui viciu.

În fundul sălii, sub o greoaie draperie, se deschise ușă salonului de fumat. Un miros cald, acru, de droguri, plutea molatic în nori albastrii care se înălțau subțindu-se. Pe plafonul afumat lampa de opium puneă o pată rotundă luminoasă. Pe un divan, de la un perete la altul, zăceau un șir de fumători, culcați pe-o coastă, rezemați pe perne de paie de orez. Unii dormeau senini, duși în alte lumi, alții picoteau îmbătați, pierduți între vis și viață, urmărind jocul imaginilor țesute de otrava miraculoasă. Un Chinez bătrân, grav ca în fața altarului, îndeplinea ritualul, în genunchi, lângă lampa de opium, pregătind pipele de bambus.

N-a fost chip să stăm mai mult acolo, căci Americanul explodase de indignare.

— Iată elementele care ne vin de dincolo, peste Pacific, din lumea veche pe care o admirați. Și pesta asta galbenă, infiltrată la început numai pe litoral, amenință acum ca o invazie tot pământul american.

În jurul mesei, pe când ronțăiam niște prăjituri uscate, în formă de păsări și flori, în aburii parfumați ce se ridicau din ceștile cu ceai imperial, se încinse o discuție violentă și

pătimașă. Americanul arăta numai defectele rasei galbene, iar Italianul numai calitățile.

— Falși, egoiști, murdari, cu o lașitate înăscută, vicioși, fără sentimente, fără onoare și fără credință. Caracterul, moravurile, așa de diferite de ale noastre, încât nu se pot asimila. Nu se vor americaniza niciodată. Îmbătrâniți în despotismul asiatic, cum pot să ajungă cetățeni liberi într-o țară liberă?

— Dar nu poți nega, îl întrerupse Italianul, că sunt sobri, se hrănesc cu un pumn de orez. Supuși, nu beau, nu se înfurie, nici nu se ceartă. Muncitori dibaci la orice lucru manual. Cine v-a lucrat calea ferată de la Atlantic la Pacific? Patronii îi disprețuiesc, dar îi caută ca foarte prețioși. Lucrătorii îi urăsc ca pe niște rivali periculoși, care se mulțumesc cu un sfert din salariul obișnuit. E fatală această luptă între mâncătorii de carne și mâncătorii de orez. Calitățile lor, spiritul de asociație și numărul, îi fac să fie mai tari în lupta asta de concurență.

— Tocmai de asta susțin că sunt mai periculoși, și chestia galbenă pentru noi e mai gravă decât chestia neagră. California a ajuns o colonie chineză. Invazia galbenă ne înghite. Populația americană e amenințată să dispară în masa completă a acestor asiatici. Mișcarea pornită de muncitorimea americană trebuie să deschidă ochii guvernului, să-i forțeze mâna ca să pună odată stavilă intrării Galbenilor la noi.

— A! întrerupse Italianul râzând. Vezi că vă întoarceți la zidul chinezesc pe care l-ați dărâmat. Mă rog, Chinezii au stat mii de ani liniștiți. Nimeni nu intra și nimeni nu ieșea din Cerescul Imperiu. Au venit Englezii și Americanii și i-au forțat să dărâme zidul vechi. De nevoie Chinezii s-au supus. Pe porțile deschise au început să intre oamenii lumii noi și să iasă oamenii lumii vechi. De ce vă plângeți? Ce-ați căutat ați găsit. Așa se răzbună istoria.

Dar trebuia să închidem discuția și să plecăm, căci amândoi, înfierbântați, vorbeam prea tare, așa că s-auzea bine și la masa de alături.

Cei doi Japonezi, corecți, liniștiți, ședeau în fața ceștilor de ceai fără să schimbe nici o vorbă, ca niște statui. La salutul nostru de plecare ne răspunseră cu același veșnic surâs, pe care buzele lor îl schițează și pe care noi nu-l putem descifra — enigma rasei galbene.

La Niagara

Până la Buffalo trenul extra-rapid, fără să se oprească, atinge numai în goana-i nebună orașe moderne și prozaice, botezate pompos de Americani cu nume poetice din antichitate: Palmira, Siracuză, Itaca, Roma.

Străbatem o bogată regiune industrială. Câmpia verde îi pătată de negrul fabricilor, afumată de monstrele locomotive Pacific, tăiată peste tot de rețeaua aeriana a cablurilor electrice, sfâșiată în zbor de mii de automobile cu miros de benzină și nori de praf în urmă.

Cine ar recunoaște în haosul civilizației moderne sălbatica și pitoreasca vale *Mohawk*, teatrul de altădată al mării epopei romantice, descrisă de celebrul romancier american *Fenimore Cooper*.

Aci, în sânul unei naturi aspre, în cadrul de apă și pădure, de-a lungul marilor lacuri s-au desfășurat odată acele filme încântătoare de aventuri și peripeții eroice, în care pionierii îndrăzneți și războinicii indieni, superbii tatuați *Ciorap de Piele* și *Ochi de Vultur*, ne aprindeau imaginația copilăriei, purtându-ne în deliciu printr-o lume primitivă, măreață și fantastică.

Un murmur surd, continuu și vag ajunge până la noi venind de undeva din depărtare.

— E glasul Niagarei, îmi spune tovarășul de drum.

După un ceas ajungem. Ne oprim pe malul unei ape mari. Pare un fluviu de lățimea Dunării. Nu-i fluviu. E un canal săpat de natură, într-o albie de stâncă, pe o lungime de 60 kilometri: un imens jgheab de piatră prin care se scurge apa din lacul Erie în lacul Ontario. Diferența de nivel dintre cele două lacuri este de o sută de metri.

Stăm pe mal și privim. Prima orientare.

În susul apei, cât pot cuprinde ochii, vezi fața netedă a undelor clare, alunecând cu o repeziciune amețitoare. În josul apei, la câteva sute de metri, fundul de calcar e rupt brusc și acest fluviu lat, cu tot volumul lui de apă — coloană de deluvii, cum i se spune — se prăvălește deodată și cade de la înălțime, spărgându-se jos pe un pod de piatră. Un nor de pulbere de apă plutește la orizont, veșnic suspendat în aer.

Acolo e cascada. Nu se vede încă bine. Auzi numai zgomotul detunător, neîntrerupt. Simți parcă plutind în juru-ți o atmosferă de mister și primejdie.

Ne oprim. Un bloc de stâncă cu un buchet verde de arbori bătrâni. *Insula Caprei*, rămasă ciudat în mijlocul torentului, desparte cascada în două. Căderea dinspre țărmul american e mai mică. Cea despre țărmul canadian, în forma unei imense potcoave arată marea cataractă în toată splendoarea ei.

Enormul volum al torentului — douăzeci și cinci de milioane de tone pe oră — strâns între pereții de stâncă, se bombează ca și coama unui monstruos val de ocean. La mijlocul cascadei masa fluidă e așa de groasă că pare solidă — o masă compactă colosală se rostogolește vertiginos și cade brusc în abis spărgându-se pe stânca de jos în miliarde de bucăți. Și în tunetul groaznic ce zguduie pământul, răzbate un fel de muget de uragan perpetuu ce umple văzduhul ca o cumplită amenințare de cataclism.

Simți, asurzit, căderea fără să poți vedea spargerea jos, de fundul aceluia satanic cazan clocotitor, ce fierbe ca un

crater de vulcan în erupție. Apa pulverizată izbucnește năvalnic în vârtejuri fumegânde, ca niște nori fantastici de aburi irizați. Și în jocul razelor de soare, sub unghiuri diferite, praful lichid tremură bizar într-o orgie de culori îmbinate în dungi străvezii, ca o panglică de curcubeu solar.

Aspectele Niagarei, după starea cerului, variază la infinit. La mijloc, în pătura profundă a torentului, e un verde închis slăbind din ce în ce mai pal spre lături. Coloane de mercur, șuvoaie metalizate, curg pe margini, printre stânci pierdute jos într-o fierbere de argint topit. Și fluviul, până departe, se acoperă cu un strat de spumă fină, ca o dantelă capricios destrămată pe un alb câmp de zăpadă.

Răpit, înfricoșat, rămâi ceasuri întregi, cătând în extaz la spectacolul grandios ce te reține împietrit în sentimentul profund ai micimii omului în fața eternelor fenomene ale naturii. Misterul nepătruns și groaznica ei maiestate niciodată nu s-au putut descrie sau zugrăvi.

Îmbrăcați ca niște scafandri, haine de pânză gudronată, ne coborâm sub cascada centrală pe o scară strâmtă și udă, alunecând la fiecare pas. Un negru buzat, cu un trup de atlet, ne conduce și ne susține până jos la piciorul stâncii mâncate de apă. În spațiul strâmt rămas între peretele de piatră și masa lichidă, ce fac în cădere o curbă perfectă, e întinsă o punte îngustă în spatele cascadei — *Grota vânturilor*, pe care n-o pot trece decât oamenii cu nervii sănătoși.

Avalanșa de apă cade cu un tunet asurzitor. La depărtare de o palmă de ochi ai înaintea peretele lichid ca o cortină gigantică. Păturile de aer sunt izbite cu atâta putere că vâjâie vântul într-un vârtej de curenți, cu un urlet sălbatic și răutăcios, pe care nu-l poți auzi decât în largul mării pe timpul marilor furtuni.

Asurziți, orbiți, biciuiți de plumbii de apă rece, uzi learcă până la oase, ne strecurăm prin pânzele dușurilor

torențiale, pe puntea îngustă, încleștându-ne mâinile înghețate de balustrada lunecoasă, în sfârșit am scăpat la lumină. Amețiți, ne oprim să răsuflăm. De frig ne clănțnesc dinții din gură. Cu puterile sleite, urcăm treptele până sus în capul scării. Ne urcăm la soare înfiorați de-un tremur de tensiune nervoasă și stăpâniți încă de-o ciudată senzație: o profundă mulțumire de salvare, o ascunsă mândrie de biruință — parcă am trecut teferi prin centrul unei trombe marine.

*

A doua zi dimineața, cu tramvaiul electric, facem circuitul Niagarei, oprindu-ne pe diferite poziții ca să vedem cataractele sub toate aspectele. Trecem celebrul pod suspendat. O minune tehnică, o pânză de păianjen țesută în aer la o înălțime amețitoare deasupra abisului. Intrăm pe pământul Canadei. Nici o formalitate, nici un control. Numai uniformele stacojii ale soldaților englezi ne atrag atenția că pășim pe teritoriul unei colonii britanice.

Rezemați de-un grilaj de fier la marginea prăpastiei, urmărim jos pe apă mișcările unui vapor, „*Zâna Negurilor*”, plutind vânzolit de frământarea talazurilor înspumate. Văzută de sus, mica navă pare o insectă imprudentă atrasă de pericol; se apropie de cascadă și deodată se retrage cu groază, urmărită de rafale de ploaie, de jerbele care țâșnesc din uriașa căldare în clocot infernal.

— Și când te gândești, spune tovarășul meu, că minunea asta a naturii se distruge pe nesimțite. Baza stâncii de calcar este roasă mereu de apă. Căderea se retrage cu jumătate de metru pe an. Va veni o vreme când în locul cascadei va rămâne numai un canal strâmt, prin care apa se va scurge fără să cadă de la înălțime.

— E adevărat, răspunse un American, dar geologii au calculat că asta are să se întâmple peste vreo 30.000 de ani, așa că o putem admira în liniște.

O sumă de legende circulă asupra acelor îndrăzneți campioni, care — seduși de vecinătatea primejdiei și de vanitatea reclamei — au înfruntat prin nebune aventuri puterea Niagarei.

Celebrul echilibrist Blondin a traversat cascada, mergând pe o frânghie de sârmă întinsă de la un mal la altul. Purtând o mică sobă în spate, echilibristul s-a oprit la mijloc, a spart câteva ouă din care și-a preparat o omletă, ospătându-se liniștit pe sârmă deasupra cascadei.

Un oarecare Robert Flack, construindu-și o barcă specială și-a dat drumul în cursul apei, dar a fost înghițit de torent chiar sub ochii soției și ai copilului său.

Mai fericit a fost înotătorul Graham, care avu ingenioasa idee de a construi un butoi lestat la fund pentru a-i păstra poziția verticală. Cu chipul acesta, a traversat de câteva ori cascada. Mulți înotători l-au imitat, dar câți din ei n-au plătit cu viața sfidarea nebună și curajul steril al unui eroism inutil.

Pielele Roșii, tribul Irochezilor, vechii stăpânitori ai Niagarei, se adunau pe malurile aceste aducând odată pe an o tragică jertfă marelui Spirit al apelor. Pregăteau o barcă, o albă pirogă, împodobită cu ghirlande de flori și încărcată cu fructe și cu felurite daruri.

Dintre fetele de măritat alegeau pe cea mai frumoasă pentru sacrificiu. Noaptea, pe lună plină, tot tribul se aduna pe malurile torentului. În mijlocul urletelor sălbatice și a dansurilor diabolice, să lansa piroga în curentul apei. Numai câteva minute apărea în lumina argintie a lunii, plutind fulgerător spre abisul morții, acea stranie viziune pe care, într-o clipă, Niagara o înghițea pe vecie.

Minciunile lui Chateaubriand și Literatura Americană

În cercul nostru, plecat de dimineată din Buffalo, se găsea o tânără intelectuală din Boston.

Miss Mildred T... O blondă zveltă, fragilă, cu o voce muzicală, cu un cap de madonă. Bluza de mătase, culoarea fragilor, era prea decoltată: în ziua aceea, ce-i drept, era o căldură nesuferită. Bărbații, după moda americană, umblau numai în vestă și cu sacoul pe mână.

În scurt timp ne-am pus toți la curent cu starea civilă a Americanei, care ne intrigase la început.

Unica fică a unui mare industriaș din Boston. De douăzeci și opt de ani. A doua oară divorțată. Își reluase vechiul titlu de Miss, cum e obiceiul în Lumea Nouă. Renunțase la măritiş pentru a-și păstra completa libertate.

Studiase muzica doi ani la Paris. După trista experiență a căsniciei, se apucase de literatură și studii sociale. Deși avea o grație naturală, inteligență și cultură aleasă, părea la prima cunoștință cam excentrică și indescifrabilă. Venise la Niagara pentru o lună, ca să ia note în vederea unui roman feminin la care lucra de un an.

Stam în parcul îngrijit de pe malul Canadian, înșirați pe bancă la umbra unor tei bătrâni. Privind panorama Niagarei, căutam să-mi închipui peisajul primitiv, așa cum trebuie să fi fost pe vremea Pieilor Roșii, în sălbatica măreție a naturii virgine, înainte de a fi insultată și mutilată de decorul și reclama civilizației aduse de oamenii albi.

— Ce trebuie să fi fost odată prin locurile aceste? Chateaubriand, care le-a descris magistral, spune că Irochezii se hrăneau cu vânatul animalelor târâte și ucise de cataracte. Indienii cu pirogile lor ușoare, din coajă de copac, pescuiau urși, cerbi și bizoni căzuți și aduși de torent.

— Admirați mult pe Chateaubriand? mă întrebă cu un zâmbet ironic scriitoarea americană.

Dintre toate celebritățile europene nici una n-a scris despre America mai mari minciuni ca Chateaubriand. Opera lui n-a fost scrisă după vedere, la fața locului, așa cum susține el. A fost compusă din bucăți la birou, răscolind o întreagă literatură adormită de trei secole în prafurile bibliotecilor: studii, memorii, însemnările exploratorilor, misionarilor și călătorilor din trecut.

— Ce are-a face cum a lucrat, o întrerup eu; a scos dintr-un material brut un extract minunat. A făcut un aliaj prețios, opere nepieritoare ca *Atala* și *Natchez*, în care — după cum spun marii critici — strălucesc pietre nestemate, rămase parcă din Biblie, de la Omer și Oslan.

— Trebuie să știți că noi Americanii iubim mult adevărul și sinceritatea în viață și în artă. E adevărat că poemele lui Chateaubriand au făcut revelația unei lumi necunoscute și a unei poezii noi, ca un suprem triumf al exotismului american; dar nu putem uita că cea mai mare parte a operei a fost *trucată*.

Pe Chateaubriand l-a chinuit toată viața ambiția de a-și lega numele de-o mare descoperire geografică. Căuta un drum spre strâmtoarea Bering prin fundul băii Hudson, căuta izvoarele lui Misisipi și locul unde a fost Cartagena.

Dar n-a avut parte să-i poarte numele nici o apă și nici un munte. Nu era om de acțiune și energie. Nici pregătire nu avea pentru explorări. A fost un artist cu o mare adorație pentru grandiosul său *Eu*. Un critic spunea despre dânsul că viața i-a oscilat între orgoliu-virtute și orgoliu-prostie. În Lumea Nouă n-a stat decât vreo câteva luni. N-a avut nici timpul material să umble prin toate locurile pe care le-a descris. Când s-a convins că nu poate să îndeplinească cele ce-a visat, s-a pus să cerceteze textele vechi.

Toate peisajele din Florida și de pe Misisipi, descrise fără să le fi văzut, sunt împodobite de minciuni născocite de

bogata lui fantezie. Susține că a întâlnit urși clătinându-se îmbătați de struguri, că a văzut stârci albaștri, crocodili, șerpi gigantici, papagali multicolori. Iar în drum spre Niagara, la un trib de Irochezi, a întâlnit un Francez, fost ajutor de bucătar, făcând pe profesorul de dans. Învăța pe *messieurs les sauvages et mesdames les sauvagesses*, dansurile franceze după aria Madelon Friquet.

Un profesor de la Universitatea din California a făcut un studiu documentat ca să deosebească adevărul și minciuna împletite, de altfel cu multă artă, în opera lui Chateaubriand.

Din una în alta am ajuns la literatura actuală americană.

— Noi, în Lumea Nouă, nu suferim de decadentismul care bântuie în literatura europeană. Avem și noi însă alte păcate. Se citește mult, dar cititorii noștri sunt proști. Gustul publicului e scăzut. Se citește superficial, fără pătrundere. Și de aceea se și scrie așa în pripă, fără multă gândire și efortare pentru perfecțiune. De altfel, lucrul e explicabil. Avem o literatură prea tânără. Abia am apucat să ieșim de sub influența literaturii engleze. Tot ce se scria mai înainte în America nu era decât o transplantare britanică. Bret-Harte e Dickens, Irving e Goldsmith, Fenimore Cooper e Walter Scott și Miller e Byron. Numai cu Whitman ajungem la calitatea geniului american.

În literatura noastră avem acum două curenți paralele: unul *popular* și altul *rafinat*.

Curentul popular cuprinde toate cărțile scrise pentru marele public, după gustul mulțimii. Subiecte senzaționale, adesea cu miez interesant, dar de-o similaritate copilărească, tipuri convenționale și formă foarte puțin artistică, neglijată cu totul, ca o cronică de ziar popular.

Curentul rafinat are un mic număr de scrieri pentru cercuri restrânse. Stil și formă aleasă, dar fondul slab, fără viață, fără gândire profundă și fără simțul realității. Este un

fel de literatură, cum se zice la noi, scrisă cu pană de cristal și cu cerneală parfumată.

— Poate din cauza vieții comerciale din America — încerc ca să explic lucrul.

— Pardon — mă întrerupe Americana, cu un accent net și sec — Florența, Veneția și Olanda erau foarte comerciale când au produs pe cei mai mari artiști ai Europei.

Suntem încă o lume tânără, în formație. Talent, imaginație avem, dar n-am ajuns încă la o gândire profundă. Scriitorii europeni nu au mai mult talent decât ai noștri, dar au un public cititor mai superior, mai pretențios, produsul unei civilizații mai vechi. Un scriitor bun se formează ca și un actor, care nici odată nu va ajunge la un rol desăvârșit jucând pe scena unei săli goale sau în fața unui public prost. Gustul și educația publicului se face cu încetul.

La noi progresul este vădit. În toate orașele se organizează cluburi literare și se dau premii pentru poezie și proză, în scurt timp și pe acest teren vom arăta Europei ce putem produce. Nu uitați că arta nu e decât floarea care se deschide la urmă, după ce planta cu rădăcină adâncă și tijă sănătoasă s-a dezvoltat complet într-un pământ.

— Dar din literatura europeană ce preferați?

— Noua, Americanilor, ne place mai mult literatura engleză decât cea franceză.

Anglia e patria romanului. Scriitorii francezi sunt prea frivoli. Cu drept cuvânt s-a spus că, citind romanele franceze, îți vine să crezi că autorii nu sunt însurați și nu au nici mame, nici surori.

— Cred că în America, mai mult decât în Europa, aveți ceea ce se cheamă *pruderie*...

Dar n-apucasem să sfârșesc fraza și scriitoarea americană mă întrerupse brusc aruncându-și pe umerii goi, cu o mișcare repede, un fular de mătase, ținut până atunci pe genunchi...

— În tot cazul, la noi păcatele se ascund, pe când în Europa se etalează. Ceea ce numiți *pruderie* este un omagiu adus virtuții. Eu am trăit în Franța și cunosc bine viața și femeile de-acolo. Sunt fals zugrăvite în literatură. Femeia franceză se îmbracă bine, are spirit și grație, dar nervii îi sunt prea iritabili și vorbește prea convențional. E și natural, căci abia iese de sub tutela guvernantei și intră în sclavia soțului. În toată Europa femeia e încă *minoră*, numai în America a ajuns la *majorat*. Foarte bine s-a zis despre femeia franceză, că-i jumătate prințesă și jumătate actriță.

După ce ne-am despărțit, multă vreme mi-au umblat prin minte părerile scriitoarei americane asupra femeii franceze. Și cum îmi apărea mereu imaginea ei, și în auz îmi răsuna accentul acela net, sec și pedant, mi-am adus aminte de părerile unui scriitor francez asupra femeii americane: „Țara asta în care numărul bărbaților e cu vreo trei milioane mai mare ca al femeilor, și unde sunt cele mai multe căsătorii din amor și cele mai multe divorțuri, a făcut din femeie o aristocrată fără curte, o rafinată fără mediu, o imagină fără cadru, un juvaier fără montură, o zeiță fără Olimp”.

Pe Mississippi

Ciudat tip de vapor fluvial. Necunoscut pe Dunărea noastră. În loc de elice numai o roată imensă cu zbat-uri, așezată la pupă, învârtindu-se cu un zgomot infernal, împinge înainte vasul cu fundul plat. Urcăm fluviul încet luptând să învingem viteza curentului apelor umflate pe timpul inundației periodice.

Ca și Nilul binefăcător, Misisipi — “părintele râurilor” — își revarsă regulat prisosul apelor măloase, fertilizându-și vasta albie, întindere nesfârșită de pământ roditor, supranumit noul Eden.

Pe malul stâng se înșiră coline paralele acoperite cu păduri negre de stejari, pe-alocuri pătate cu albul lucitor de ulmi și mesteceni.

Pe malul drept jos, uniform și peste tot înecat, coroanele sălciilor pletoase legate între ele prin lanțuri de liane agățătoare, plutesc la suprafața apelor moarte, în singurătățile nemărginite ale savanei pierdute în zare. Apa-i gălbuie, măloasă. Navigația-i grea prin părțile acestea când fluviul e umflat.

Roata cârmei se învârtește repezită ca să abatem din drum, în scurte zigzaguri, ferindu-ne de buștenii enormi ce plutesc coborând la vale. Oprite pe la cotituri, aceste epave rătăcitoare încheagă bancuri de nisip și rădăcini, care se rup uneori de maluri plecând în scursul apei ca niște insule plutitoare.

Defilăm, ca și pe Dunăre, prin fața ostroavelor pustii și păduroase. Nelocuite, unele fără nume, se cunosc numai după numerele însemnate pe harta fluvială. Navigam pe lângă ele, unde curentul e mai mic. Umiditatea solului fecundează o vegetație bogată, lacomă, nebună, care se târâie, se agață, se încolăcește ca șarpele, îmbrățișând trunchiuri bătrâne, încâlcindu-se într-o țesătură deasă de draperie mătăsoasă. Adierile vântului, loviturile apei clatină imensul gard viu ce-și oglindește frunzișul, legănat în unda sclipitoare, cu un joc de culori fantastic și amețitor. Iar freamătul de frunze, suspinând în adâncimea desişului, tremură în aer ca o prelungă respirație a vieții vegetale.

Pe sus, suspendate parcă în azurul cerului, trec stoluri de pasări acvatice, plutind în zare, de-asupra luciului apei molcome spre bălțile adormite.

Pe vaporul nostru, încărcat cu baloturi de bumbac — lume puțină. Câțiva călători albi și vreo zece familii de negri.

La prânz, căpitanul vasului, instalat după obicei în capul mesei, îmi făcu loc în stânga. Locul din dreapta era

rezervat unui domn bătrân cu o figură impunătoare, cu un aer aristocratic. Asemenea tip de american nu mai întâlnisem în calea mea prin lumea nouă.

Anglo-saxon de cea mai pură rasă. Foarte înalt, uscat, zvelt. O figură prelungă, osoasă, roșie, întretăiată de-o rețea fină de vinișoare violete; părul cenușiu în şuvițe rare, și niște ochi ficși, albaștri ca de sticlă. Temperament flegmatic, rigid și geometric, părea — după ținută și îmbrăcăminte — un nobil general în retragere, care-și păstra încă deprinderea de comandă și dominație. Pe când bătrânul consultă lista, căpitanul se aplecă șoptindu-mi:

— E cel mai mare cultivator de bumbac din Virginia. Adevărat nobil. Din cea mai veche aristocrație. Domeniile familiei trec din tată în fiu de trei sute de ani.

— Cum, îl întrerup glumind, în egalitara și democratica d-voastră republică aveți încă o aristocrație?

— Desigur, îmi răspunde grăbit, în orice societate triajul unei elite se face de la sine. Întotdeauna vor fi unii creați să comande și alții să asculte. Aristocrația noastră virginiană a furnizat Americii cei mai mari bărbați de stat.

În timpul mesei bătrânul american mă întrebă cu mult interes despre viața și vietățile din Delta Dunării. Cunoștea bine Delta lui Misisipi, unde dusesese, spunea el, un trai de martir din cauza țăntărilor, povesti apoi peripețiile vânătorilor făcută în regiunea mlăștinoasă a Deltei, împotriva crocodililor și a șerpilor cu clopoței.

Și pentru că văzuse interesul meu pentru navigația pe Misisipi, după masă, mă luă de braț și mă conduse în fața unei hărți țintuite pe unul din pereții salonului din provă.

— Iată, îmi arată el, cum dintr-o singură aruncătură de ochi poți înțelege rolul marelui fluviu pe care Indienii, în pomposul lor limbaj, l-au numit: „*Părintele apelor*”.

Privește ce formă regulată are America. Pare că după o ordine metodică natura a separat pământurile și apele, munții și văile. Un plan geometric, măreț și simplu. Un

imens triumphi de la Nord la Sud. Pe latura de sus marile lacuri, pe latura Pacificului lanțul munților Stâncoși, pe latura Atlanticului lanțul munților Alleghani. Depresiunea mediană, acest vast teritoriu îi tăiat în două de Misisipi pe toată lungimea de șase mii de kilometri. În el se varsă cincizeci și șapte de râuri navigabile care, coborând din munți, udă de o parte și de alta, fertilizând toată această regiune de o nesecată bogăție naturală.

Nici o apă de pe glob nu formează o arteră de comunicație mai interesantă ca Misisipi. Bazinul misisipian a fost ocupat de triburile indigene dar n-a fost niciodată posedat. Căci numai prin agricultură omul se leagă de sol. Primii locuitori au rămas tot la vânat, fără să se ridice la treapta păstoriei și agriculturii. Pământul acesta este cea mai măreață locuință pregătită omului de natură.

Cu drept cuvânt se zice că această imensă vale, găsită goală, a servit ca leagăn mării națiuni americane.

*

După amiază înăuntru e o căldură înăbușitoare. Ieșim afară pe punte. Adie o briză ușoară. Stăm la umbră sub o tendă de pânză groasă, pe care un marinar negru o udă din când în când. Bătrânul american își prepară singur ceaiul, făcându-mi o întreagă teorie asupra raportului dintre căldura internă și cea externă pentru a demonstra că bând ceai clocotit te răcorești. Eu mă mulțumesc cu siropuri și apă la gheață. Un remorcher puternic ne a ajuns din urmă. Avea aceeași direcție și câțva timp ne-am ținut pe aceeași linie. Vaporul nostru, deși mărise presiunea la căldare, rămânea în urmă. Remorcherul avea vădit viteză mai mare. Când s-a convins de asta, căpitanul nostru a renunțat să mai încerce o întrecere. Cuminte, el și-a căutat de drum.

Bătrânul, care se sculase de pe scaunul său legănător, pe când urmărea cu binoclul în zare mersul remorcherului, îmi spuse cu un fel de regret:

— Mai înainte, pe Misisipi, era imposibil să meargă două vapoare în aceeași direcție fără să se ia la întrecere de viteză.

O! erau lupte interesante care durau zile întregi. Se făceau pariuri pe sume fabuloase. Căpitani, echipajele și călătorii se pasionau până la exaltare. Câte căldări nu explodau aruncând vasele în aer, câte victime omenești nu făceau aceste curse nebune..

Erau căpitani încăpățânați și furioși care, văzând că pierd cursa, ajungeau să tragă focuri de revolver în piloți, sau să abordeze vasul rival pentru a-l da la fund.

Îmi aduc aminte că am luat parte în tinerețe la o asemenea cursă de vapoare. Plecam din Noul Orleans. Pe toate zidurile erau afișe enorme care anunțau primul voiaj a două vapoare noi care urmau să-și încerce viteza. Călătorilor li se puneă în vedere că drumul se face pe risc propriu, vapoarele nu răspund pentru accidente care ar putea surveni în cale.

Mă imbarcasem pe vaporul *Neptun*. Mi se păruse că are forme mai fine și o provă foarte ascuțită. Toată lumea de pe bord pariase. Erau angajate sume mari. Toți călătorii, bărbați și femei, luam parte cu îndârjire la luptă. Nimeni nu se gândea la pericol. Ațâțam marinarii și fochiștii promițându-le mari recompense ca să ridice presiunea căldărilor la maximum. Eram hotărâți să învingem sau să zburăm în aer.

Cele două vapoare, *Neptun* și *Saturn*, erau de același tip, mașinile de puteri egale. Câtva timp ambele au mers cu aceeași viteză. Stațiile telegrafice de pe malurile fluviului comunicau în toate direcțiile trecerea celor două vapoare. După eforturi cumplite vaporul nostru izbuti să ia înaintea

rivalului său, dar flăcările începură să iasă pe gurile coșurilor înroșite.

Tocmai când entuziasmul era la culme apăru în vedere Louisville — unde se hotăra cursa — se ridică atunci din fundul vasului în agitația de pe punte, șeful mecanic, cu părul vâlvoi, negru ca un coșar, aiurit, strigând cu gesturi desperate:

— Depozitul de cărbuni e pe fund, trebuie încetată lupta din lipsă de combustibil.

— Niciodată! urlă căpitanul furios, toate lucrurile de lemn de pe bord să se arunce în foc. Să nu scadă presiunea la căldare nici cu un grad că vă bag în foc pe toți mecanicii și fochiștii. Mențin eu presiunea până la sfârșit arzând carne de om.

După câteva clipe se auzi bocănitul topoarelor și vandalismul începu: mobilierul din saloane, mese, scaune, bănci, lăzi, parchete, fură sfărâmate și cărate cu repeziciune la căldare.

Un fermier avu o idee minunată oferind pentru ardere în loc de cărbuni întreaga cantitate de grâu pe care o transporta în fundul vasului.

O doamnă, care lua parte cu înverșunare la luptă, puse la dispoziție o garnitură completă de mobile împachetată în lăzi. Navigam arzând la căldare grâu și lemn.

În strigăte, urale și aplauze nebune, *Neptun* acostează întâiul la pontonul din Louisville.

Saturn ajunse după șase minute.

Neptun era într-un hal de plâns, pe jumătate distrus, dar... câștigase gloria învingătorului.

— Asta e în firea americanului, sfârși bătrânul povestirea — go, and run your risk — mergi și încearcă-ți norocul.

Pericolul negru

Un negru bătrân, foarte simpatic, cu o bărbuță albă, frizată parcă anume cu ferul, mă servea îngrijindu-mă ca pe-un copil. Se rugă cu atâta stăruință să iau limonada care mi-o aduce încât nu-l puteam refuza. Îl observ de-aproape. Un cap enorm pe-un corp scund, îndesat. Nasul turtit. Ochii mici licăresc în negrul figurii de pergament. Buzele groase stau veșnic răsfrânte într-un surâs blând și serviabil. Îmi cară pe punte un scaun cu leagăn și un braț de jurnale. Mă opresc la o informație scrisă cu litere mari: *Greva spălătoriilor din Trenton*: „Muncitorii albi au părăsit lucrul căci e rușinos să fie obligați a spăla rufele Negrilor”.

O altă informație interesantă asupra Negrilor citisem cu o zi înainte. Același ziar care anunța că un Negru, distins doctor, fusese invitat la masă în Casa Albă de către Președintele Republicii, arăta că o femeie de serviciu de la un hotel fusese îndepărtată pentru că refuzase să servească pe un călător Negru.

Femeia se plânsese unui ziar care, deschizând o listă de subscripție, adunase în câteva zile o sumă frumoasă pentru a servi ca zestre femeii măritate după o săptămână.

Îmi amintii de atâtea cazuri ciudate văzute în lumea nouă. Nu puteam să uit pe simpatica soție a unui medic — născută și crescută la București, stabilită numai de cinci ani în Filadelfia — care îmi spunea cu indignare cum la un teatru s-a așezat în stalul de lângă ea un Negru; cum ea a protestat energic la casă, unde i s-au cerut scuze și imediat i s-a dat alt loc.

Văzusem localuri în care se anunța că intrarea Negrilor și a câinilor este oprită.

Curios să știu ce părere avea tovarășul meu de drum, bătrânul American, îi întinsei ziarul cu informația asupra grevei spălătoriilor din Trenton. După ce-și aruncă ochii în

fugă pe rândurile scrise bătrânul vorbi cu un fel de asprime în glas.

— E fatal să se întâmple asemenea conflicte.

— Niciodată, îi spun eu, n-am înțeles purtarea Americanilor față de Negri.

Urmă o lungă tăcere, în care timp bătrânul își umplu îndesat pipa cu tutun special de Virginia. În sfârșit se hotărî să vorbească.

— Vrei să înțelegi cum se prezintă chestia raselor în America? Uite, privește aci pe vapor. În câțiva metri ai imaginea întregii probleme redusă în miniatură. Sus, pe puntea de comandă — căpitanul, omul alb venit din Europa; el conduce vaporul. Vezi, colo în fund la pupă, Chinezul acela mut, cu coada pe spate, care întinde la uscat niște cârpe de bucătărie — e omul galben venit din Asia. Iată și marinarul cela de la provă care împletește o frânghie fredonând — e omul negru venit din Africa.

Trei rase diferite care s-au găsit pe același petec de pământ, fiecare în situația însușirilor date de natură. Căpitanul acesta e simbolul conducerii, supremației rasei albe, celelalte două rase — neagră și galbenă — au ajuns vasale rasei albe. E drept sau nedrept? Nu știu. Natura n-a consultat pe nimeni când a dăruit fiecărei rase anumite însușiri.

La d-voastră, în lumea veche, nu se cunoaște decât o singură rasă. Negrul e un rar obiect de curiozitate. E frumos și comod să afirmați că toți oamenii sunt egali. Dar fă te rog, pe acest căpitan alb să creadă că el nu-i mai superior decât bucătarul chinez și marinarul negru...

Orice doctrină egalitară asupra raselor, sentimentală, logică sau retorică, importată din Europa nu prinde în America pentru că nu-i în acord cu realitatea.

De cincizeci de ani, de când s-a abolit sclavia, se face o experiență de aclimatizare pe o scară uriașă. Aproape zece milioane de Negri africani, aflați într-o stare intermediară

între bruta și om, au fost luați sub tutela guvernului federal ca să le dea educație, să-i facă cetățeni liberi și civilizați.

Și trebuie să recunoașteți că relativ Negrii de la noi sunt mai fericiți decât unele clase sărace din țările înapoiate europene. Că rasa neagră este încă o rasă *minoră* căreia trebuie să-i acordăm credit încă de secole, s-a dovedit cu trista experiență din Haiti, Saint-Domingo și Liberia.

Parodia de stat din Haiti, unde după scenele de tragedie sângeroasă cu masacrul albilor au urmat scene de operetă cu gentilomii și ducele de marmeladă, de la curtea împăratului Suluq, a arătat până unde poate ajunge lumea neagră lăsată de capul ei.

Acolo unde Negrii sunt în contact cu Albii și sub tutelă, progresează. Lăsați singuri, independenți, dau înapoi și tind a se întoarce la starea primitivă a celor din Congo.

Constituția le recunoaște drepturi egale, nu face nici o distincție de rase între cetățenii americani. Dar moravurile sunt mai puternice decât legile. Și totdeauna legile sentimentale au rămas literă moartă.

— Totuși, îl întrerup eu, am întâlnit Negri civilizați, oameni distinși admirabili.

— Desigur că dintre ei s-au ridicat și oameni de seamă, în majoritate mulatri, nu Negri puri. Dar masa se găsește încă în inferioritate. Numai după câteva generații, ar putea să ajungă la o schimbare în masă. E numai jumătate de secol de când au ieșit din jugul sclaviei, pe când rasa albă are câteva mii de ani de civilizație. Și dacă acestor copii li s-ar da în mână armele drepturilor politice, ar ajunge în scurt timp, acolo unde sunt mai mulți, ca ei să domine.

Lucrul e clar: în statele din Sud, unde Negrii sunt în majoritate, copiii noștri vor fi dominați și guvernați de către Negri.

*

Spre seară căldura se potolise. Un soare portocaliu cădea înecându-se în undele poleite cu reflexe însângerate de rubin și aur topit. Calm, maiestuos, aluneca Părintele râurilor printre pădurile aprinse de imensul incendiu al asfințitului. Pe puntea vaporului, în aerul răcoros și umed, un grup de Negri se adunase ca să-și mai dezmoștească picioarele înțepenite în monotonia drumului pe apă.

Bărbați, femei și copii se strâneau în jurul unui tânăr negru, zvelt, îmbrăcat complet în alb — ca o muscă în lapte dulce. La cele dintâi sunete de *banjo*, un fel de chitară cu gâtul lung, picioarele Negrilor începură să tremure în cadența loviturilor sonore. O muzică ritmică, fără melodie, din ce în ce mai repede până ce picioarele ajung să se miște frenetic, dezarticulate, într-un vârtej exaltat de dans epileptic. Bătăi de palme, cuvinte sacadate, sunete guturale, suspine adânci, strigăte plângătoare însoțesc mișcările picioarelor într-o excitare de viteză nebună. Suflări fierbinți ies printre buzele lor cărnose, răsrânte, descoperind albul strălucitor al dinților. Ochii lor negri ard magic, deschiși fără să vadă nimic înainte.

Pe când stam de-o parte, privind cu admirație, bătrânul American se apropie bătându-mă pe umăr.

— Vezi ce putere nebănuită are ritmul asupra organismului lor? Nici o altă rasă nu poate face mișcări mai repezi și nu-i mai abilă la joc ca rasa neagră. La muzică negrul e foarte impresionabil. Râde și plânge la sunetul banjo-ului.

Negrul are o extremă sensibilitate. Nu le putem nega unele calități. Sunt blânzi, supuși, onești, cam lacomi, cu o naivitate copilărească și un fond de veselie care-i fac simpatici. Pentru o sticlută de parfum sau o bucată de panglică, dau ultimul ban.

Eu am apucat încă în copilărie ultima fază a sclaviei. Familia mea întrebuinta pentru culturile de bumbac vreo

opt sute de sclavi. Locuiau într-un fel de cazărmi pe malul fluviului. Plecau la lucru în plantații în grupe de câte cincizeci de Negri, sub conducerea unui șef alb, veșnic cu biciul în mână.

Ca un vis urât mi-a rămas în minte o goană la o vânătoare de Negri. Unii dintre sclavi reușeau să scape de sub pază, fugeau din lagăr și se adăposteau prin păduri unde trăiau hrănindu-se cu ce găseau. Erau pe atunci oameni plătiți care-și făcuse o profesie din vânătoarea Negrilor. Se organizau goane în regulă ca la orice vânătoare de animale sălbatice. Aveau și câini speciali dresați, care mușcau numai pulpele nenorocitelor victime gonite. Ce peripeții monstruoase..., sfârși bătrânul scuturându-și pipa cu dezgust de balustrada punții.

— Cu toate că sclavia, îi spun eu, nu corespundea cu spiritul american, totuși statele de Sud s-au opus continuu la abolire. Numai după războiul civil au fost nevoite să cedeze.

— Pentru că le aștepta ruina, moartea. Cu toată criza ce fatal trebuia să distrugă coloniile din Sud, sclavia trebuia abolită; era o necesitate organică a statului american. „Pier coloniile”, se striga pe atunci. „Mai bine să piară coloniile decât un principiu umanitar”.

În locul aristocrației agricole ruinate în Sud, s-a format o altă aristocrație industrială în Nord. Dar nouă ne-a rămas ca moștenire această gravă și complicată problemă socială. Chestia Negrilor este insolubilă, pentru că rasa este insolubilă. Toate neamurile de oameni venite din Europa, fierbând în cazanul Americii, ajung să se contopească. Negrii cu limba, religia și cultura noastră, oricât s-ar rafina, rămân tot negri, nu se pot *decolora*, veșnic vor păstra stigmatul rasei.

E într-adevăr o tragedie. Divorțul între aceste două rase e fatal și îngrijitor pentru viitorul Americii. Că trebuie să ne punem în stare de apărare împotriva pericolului

negru, e o necesitate. O facem din instinctul de conservare. Căci *primum vivere*.

Vaporul înainta greoi spintecând fața apei netedă ca o marmură vânată învăluită în perdelele de umbră ale nopții. Peste tot o tăcere de pustiu. Nici o vietate nici un fâlfâit de aripi, nici un suflu de viață în tot cuprinsul. Apa și uscatul dormeau mute ca într-o lume fermecată. Numai stelele de sus, deasupra spațiului simțit de noi, licăreau tremurând pe oglinda apei, împresurată parcă de mii de luminițe, pe care le stingea călcându-le în mers vaporul greoi cu fundul plat.

Bătrânul tăcea, căzut pe gânduri. Târziu se ridică și începu să măsoare în lung, cu pași rari, puntea goală și întunecată. Cum stam singur, gândind la cele ce auzisem despre lupta aceasta de rase, mi se închegă în minte o dreaptă și fatală judecată a Istoriei Universale.

Acești Negri, copii ai Africii, n-au emigrat de bună voie pe solul lumii noi. Au fost vânduți, aduși cu sila, ca vitele de muncă, pentru îmbogățirea albilor plantatori. Liberi, mulți și civilizați, ei pot ajunge mâine stăpânii pământurilor lucrate altă dată cu sudoarea lor în jugul sclaviei. Și pentru că numărul primează, în unele state din Sud, ei îi vor domina pe albi.

Pericolul negru apare ca o fatală răzbunare a Istoriei... o crudă ironie a soartei cuceritorului, amenințat la rândul-i de urmările lăcomiei și a propriei sale greșeli.

Nu îndrăzneam să-i spun deschis bătrânului judecata la care mă oprisem. Totuși când a trecut pe lângă mine, plimbându-se pe punte, am încercat din nou să-l fac să vorbească.

— Am auzit pe mulți Americani susținând părerea ca toți Negrii să fie transportați înapoi în Africa, unde să facă un stat aparte sub protecția Americii.

— O soluție utopică. Transportarea nu se poate realiza în practică, îmi răspunse scurt bătrânul, oprindu-se în fața mea.

Chestia Negrilor în zilele noastre este încă o enigmă. Orice soluții abstracte sau absolute, complică și agravează mai mult situația, ațâța ura de rase și aduce ruina morală și economică a țării.

Sunt unele probleme sociale, pe care numai timpul le dezleagă.

— Ce poate aduce timpul, adaug eu, acolo unde Negrii se civilizează repede și se înmulțesc mai repede decât Albii?

Bătrânul, a cărei figură n-o puteam distinge prin întunericul nopții, îmi răspunse cu glas înăsprit de-un fel de îndârjire în cuvinte:

— Viitorul e necunoscut. Dar noi, cei de azi nu putem să ne împăcăm cu ideea ca sclavii noștri de ieri, să ajungă mâine stăpânii copiilor noștri...

Și la flacăra chibritului, cu care își aprinse pipa, văzui sclipind în ochii bătrânului American din Virginia, o privire tăioasă ca lucirea unei lame de oțel.

Între Atlantic și Pacific

O dimineață rece. Ieșind din pâcla apăsătoare a negrelor uzine, sorbim cu nesaț lumina aurie și aerul curat de-a lungul lacului Michigan — o mare verzuie cu apă dulce. În urma noastră rămâne pierdut, învolburat, în norii de fum monstruos încâlciți, Chicago, orașul ciupercă, supranumit Porcopolis.

Cu o sută de kilometri pe oră, cinci zile și cinci nopți, străbate continentul trenul rapid Nord-Pacific.

Trenurile obișnuite nu au decât o singură clasă. În schimb sunt numeroase trenuri speciale și rapide, cu vagoane comode și luxoase. Grupului nostru i se dăduse un *parlor-car* pentru ziua și un *pullmann-palass-car* pentru noapte.

Un salon elegant: pereți de oglinzi, covoare moi, fotolii turnante, birouri și bibliotecă de mahon. Platforma de la

coada vagonului e transformată într-un balconaş solid, de unde poţi admira natura din goana trenului.

Doi negri surâzători, tot drumul, şterg geamurile şi lustruiesc alămurile, spionând continuu călătorii pentru a-i servi cu perne curate şi băuturi răcoritoare. Fiecare vagon are câte-un filtru cu apă la gheaţă artificială.

Bărbier, manichiură, dactilografă, stenografă, telefon, stau în permanenţă la dispoziţia călătorilor din trenurile rapide. Întâlnim un tren întreg numai cu vagoane vopsite în alb. Altul numai cu vagoane galbene. Un American ne lămureşte: vagoanele albe transportă lăptării şi brânzeturi, cele galbene transportă fructe.

Companiile de căi ferate sunt organizate şi exploatate în chip pur comercial, nu administrativ ca instituţiile de stat greoaie, ruginite şi tiranice. Publicul câştigă din lupta de concurenţă ce-şi fac între ele diferitele companii prin viteză, confort şi ieftinătate. În ţara asta, tânără şi viguroasă, larga libertate este resortul iniţial al progresului.

Conducătorul, un American roşu, jovial şi gras, se aşează într-un fotoliu la rând cu ceilalţi călători. Citeşte gazete, cere foc să-şi aprindă trabucul, face glume şi vorbeşte tuturor cu un aer protector. Un inginer german din Brema, grav, pedant, se face că citeşte într-o carte, pândind pe sub ochelari figura conducătorului luminată de-o sinceră voioşie.

De la o staţie se urcă un domn cărunt, cu o geantă la subţioară. E un inspector de la calea ferată. Conducătorul nici nu se sinchiseşte. Inspectorul se aşează într-un fotoliu alături. Fumând amândoi, ca doi colegi, stau de vorbă despre diverse chestiuni de serviciu. Nici o urmă de jenă, nici o atitudine de ierarhie. Unde-i dulceaga linguşire, umilinţa şi servilismul micului funcţionar ce trebuie să-şi mlădie coloana vertebrală în faţa şefului rigid şi veşnic periat?

E firească această desăvârșită egalitate aci, unde cel mai unsuros fochist știe că poate ajunge într-o zi, prin muncă și merit, în acel mai înalt loc la conducerea întreprinderii, în care brevetele înaltelor școli de poduri și șosele nu au nici un preț.

Se povestește, ca pildă, viața unuia dintre marii regi ai căilor ferate americane, fost simplu macagiu. Pentru că era posesorul a două acțiuni avea vot și glas în adunarea generală a societății. A fost remarcat pentru părerile ce și-a dat asupra creării unei linii noi și a cumpărării unor mine de cărbuni. Societatea a câștigat sume mari, urmând planurile acționarului macagiu, care s-a ridicat într-un timp scurt, trecând prin toate gradele, până la conducerea uneia dintre cele mai renumite companii din lume.

*

Străbatem vastul *bărăgan* al Far-West-ului american. Trenul taie în goană spațiul gol, câmpia moartă peste care plutește tristețea nemărginirii pustiului ocean. Puterile naturii, vijeliile zăpezilor de iarnă și vârtejurile aerului fierbinte de vară, se dezlănțuie neînfrânate pe scoarța netedă a pământului, în largul întinderilor nemăsurate și fără hotar. Imensul deșert, slobodul imperiu al bizonilor de altă dată, gol a rămas de mii și mii de ani, căci omul stepei americane a rămas veșnic același vânător pribeag, fără să ajungă a trece vreodată la treapta păstoriei.

Pământul acesta, virgin și rebel, fecundat astăzi de sudoarea muncii coloniștilor europeni, sobrii și taciturnii pionieri, se transformă sub ochii noștri ca să ajungă în scurtă vreme unul dintre cele mai îmbelșugate grânare ale omenirii. Așezările temeinice sunt încă rare. La mari distanțe apare câte-o gară, pierdută în monotonia întinderilor uniforme. În rânduri regulate se înșiră casele de lemn aliniate după imensele silozuri de cereale.

Uneori, prin undele tremurătoare, în arșița soarelui de vară, apar în zare pete sure ca niște insule pe întinsul mării: sunt turme de zeci de mii de vite, păzite și conduse de călăreții cowboy, oțeliții stăpânitori ai stepei.

Și-n goana năpraznică a trenului, zărim din când în când câte o linie lungă neîntreruptă, abia mișcând în depărtarea ștearsă. E o coloană de căruțe bizare sub coviltire de pânză ceruită, târându-se domol cu un șarpe fumuriu de praf rămas în urmă: e trista caravană a deșertului american.

*

Pe timpul nopții vagonul pullmann-palass-car se transformă într-un imens dormitor comun. Din banchete și spetezele lor se întocmesc în chip ingenios paturi suprapuse, mascate de perdele lungi încheiate cu nasturi.

Spațiul pentru dezbrăcare, după perdele, e așa de restrâns, încât lumea e nevoită să iasă la lumină în mijlocul vagonului sau să se dezbrace în cabinetul de toaletă și să vie de-acolo cu hainele pe mână.

Dimineața și seara e o defilare picanta de costume, pijamale, tricouri, cămăși, capoate în dantele și panglici de felurite culori și forme. Și în această bogată și intimă expoziție de albituri, Negrii de serviciu se învârtesc cu blândul lor surâs, întotdeauna discreți și serviabili.

Sunt perechi care iau un singur pat. Nici o privire indiscretă, nici o îndrăzneală de o parte și nici o jenă sau cochetărie de altă parte. Numai printre străinii surprinși de moravurile americane, se aud chicote înăbușite, murmure și glume în surdină, ca în fața unor distracții de carnaval.

*

În vagonul-restaurant se deschide vorba despre comerțul de cereale.

— La noi, spune un American, în cea mai mică stație, producătorul găsește o *magazie-siloz* unde-și depune recolta a doua zi după ce a ridicat-o de pe câmp.

Cu recipisa în mână, dă fuga la orice bancă. Numai așa, cu această organizație, putem scăpa de lăcomia mijlocitorilor care se îmbogățesc sugând din munca grea a producătorilor.

Ascultam în tăcere discuțiile asupra sistemului agricol american și, fără voie, gândurile îmi fugeau în urmă, departe, la gările în care grâul încolțește așteptând; la primitiva stare de anarhie agricolă; la cea mai bogată țară în cereale din vechiul continent.

Americanul care vorbise, un bătrân vioi, distins, veni să mă cunoască auzind ca sunt Român. Ne vizitase țara cu prilejul congresului petroliștilor. Nevasta, o femeie încă tânără, cu obrazul fraged, dar cu părul alb, tuns bărbătește, citea o carte religioasă pentru lecuirea bolilor prin credință. Când auzi vorbindu-se de România, se sculă brusc, săltată parcă de un resort nevăzut. Îmi întinse ambele mâini, începând să vorbească repede, abia putând să-și stăpânească un râs copilăresc.

Și eu am fost în România. Ce țară poetică și încântătoare. Păcat că n-are igienă. Ce frumos vorbesc Românii franțuzește. Și ce multe lucruri știu oamenii de-acolo. Pot vorbi despre orice cu o perfectă competență. Nu te superi dacă voi povesti sincer ce-am pățit cu România d-voastră.

Și după ce-și aprinsese o țigară parfumată, începu:

— Despre România aveam cunoștințe vagi, așa ca despre Rumelia, Macedonia, Albania. Auzeam mereu de revoluție, bande, tulburări care se țin lanț acolo în Peninsula Balcanică.

Când mi-a spus într-o zi bărbatul meu că vrea să meargă la un congres de petrol în România, mi-a venit să plâng. După ce am studiat o săptămână întreagă atlasul geografic, m-am hotărât să-l însoțesc, gata să înfrunt orice pericol în acele părți îndepărtate din Europa, unde nu ai încă siguranța vieții. Am trecut oceanul și-am vizitat cele mai importante orașe din vechiul continent, dar mai jos de Budapesta am crezut că nu-i prudent să mă cobor. Am rămas acolo în așteptare. El, ca bărbat, putea mai ușor să străbată munții Carpați și să treacă în România.

După două zile, primesc o telegramă urgentă: „Vino imediat București, Hotel Splendid. Aci e bine de trăit. Perfectă siguranță. Bună țară.”

Am plecat în aceeași zi. Carpații i-am trecut foarte comod în vagonul restaurant al unui tren rapid. Am văzut frumusețile neuitate din Valea Prahovei. În sfârșit, trebuie să spun că mi-a fost rușine de părerile cu care intrasem în România. La nici un congres din lume, n-am fost mai bine primiți ca la d-voastră. Automobile, trenuri, vapoare, aveam la discreție. Cea mai ospitalieră și mai agreabilă țară din câte am cunoscut. Lumea amabilă, cultă și rafinată... ce păcat că n-are și igienă.

În fața ceștilor de ceai, vorbirăm mai mult asupra petrolului. Americanul zicea că el s-a născut petrolist. Tatăl său fusese printre primii aventurieri atrași de nebunia exploatării regiunilor petrolifere, descoperite întâi în jurul Pittsburgului. Indienii întrebuințau petrolul ca leac împotriva bolilor. Febra petrolului a ținut multă vreme. Aurul din California părea detronat de petrol. Setea de petrol aduna lumea din toate colțurile pământului.

Americanul își amintea din copilărie, de viața petrecută în cort, în mijlocul unor oameni lacomi și cruzi, care la orice minut puneau mâna pe revolver și cuțit.

Mai târziu, rămas singur, se stabilise în regiunea Pithole, unde în câțiva ani făcuse o avere însemnată. Sub

ochii lui se ridicase și căzuse această regiune petroliferă. Dintr-un *oraș-ciupercă*, Pithole a ajuns astăzi un *oraș-fosilă*. Regiunea a fost complet secată. Petrolul trecuse în alte părți.

Fiecare lucru, termină Americanul, își are epoca sa, de care trebuie să știi să te folosești. Cine știe dacă în curând nu va veni epoca altor surse de energie, pe care omenirea le va cuceri punându-le în exploatare ca: electricitatea atmosferică, căldura solară, forța valurilor sau căldura pământului...

Aur

Pe vapor, la întoarcere, auzeam vorbind printre călători că la clasa a doua este un tip original: un bătrân Evreu galițian, care se întoarce în patrie ducând într-un cufăr o mare cantitate de aur din Alaska. Stă mai toată ziua închis în cabină. Se plimbă rar pe punte. Numai seara îl vedeam luându-și ceaiul singur la o masă. Un bătrân puțintel, uscat, cu o bărbuță rară decolorată, un cap mare, chel, niște ochi mici sfredelitori cu pleoape roșii umflate și urechile vinete, degerate. Într-o seară ne-am cunoscut. După ce-a aflat că sunt Român și că am fost la Chișinău, bătrânul a început să povestească într-o moldovenească scâlciată și cântătoare.

— Și eu sunt din Chișinău. Dar de treizeci de ani am plecat. Vorbeam bine moldovenește că treceam des în România, la Galați și Brăila. Eu lucram la un birou de export de cereale și încărcăm marfa în vapoare la Dunăre.

Când a început pogromul cel mare la Chișinău, eu eram la Ismail. Lăsasem acasă nevasta și un copilăș de trei ani. Când am auzit ce grozăvii se întâmplă pe la noi, m-am întors la fugă înapoi. Dar n-am mai găsit nimic. Jaful și măcelul începuse chiar din mahalaua noastră. A fost atunci ceva care nu s-a mai pomenit. Femeile noastre fusesse spintecate și umplute cu puful pernelor.

Ce să-ți mai spun? N-am găsit nici nevasta nici copil. Trupurile celor măcelăriți au fost luate și îngropate noaptea pe câmp, toate la un loc, amestecate, ca să nu se cunoască nimic din ce-a fost.

Ah! D-le, ce-a fost... ce-a fost atunci!...

Așa o grozăvie de ce au trebuit ei să facă? Și cu ce-am fost noi vinovați?

Și glasul bătrânului se muie deodată, silabisind crispat câteva vorbe a căror înțeles nu le-am putut prinde. O clipă închise ochii clătinându-și capul pleșuv. După ce-și trecu degetele uscate prin barba-i rară și sorbi o înghițitură de ceai, urmă rar și stânjenit.

— Lasă... să nu mai vorbim de asta. Dacă am rămas singur pe lume, nu mai puteam trăi acolo. Am trecut în România și am lucrat în cereale la Galați. Am plecat la Rotterdam și de-acolo am emigrat la America. Țară liberă, nu pot zice nimic rău, poți să răsuflă slobod.

Am făcut de toate, dar numai avere nu. Tot în sărăcie rămâneam. Stam eu uneori și-mi făceam socoteala în minte:

„Dacă suntem noi urâți și persecutați de ce sunt loviți numai cei săraci? Ei suferă, plătesc și pentru cei bogați care nu sunt atinși, pentru că sunt temuți.

Și de ce asta? Pentru că sunt bogați. Averea îi apără. Pentru că toată lumea asta îi zidită pe bani, pe temelie de aur. Aur, aur, cât mai mult aur trebuie să ai. Știi d-ta ce înseamnă *gold-fever*?”

Ani plecat în tovărășie cu patru inși să căutăm aur. Numai eu sunt în viață. Toți ceilalți și-au lăsat ciolanele în pustietatea albă din Alaska.

Și bătrânul tăcu fixându-și privirea în vid.

Eu îl ispitesc din nou: — poți fi mulțumit, acum te întorci bogat și sănătos. Ce ai căutat ai găsit. Vii cu destul aur.

— Hm! făcu bătrânul schițând un surâs amar, crezi că aurul se găsește așa cum îl visează închipuirea nebună a omului însetat de pământul făgăduinței?

Crezi d-ta că eu am cules aurul acolo cu mâinile? Nu. Tot cu capul ista am izbutit să strâng ce am.

Și cu degetul arătător, uscat și tare ca un ciocănaș, lovi de două ori în creștetul capului pleșuv.

— Când am ajuns la Klondyke am găsit adunată acolo lume din toate colțurile pământului. La un han de scânduri, în jurul unei sobe de fier înroșite, se îngrămădeau oameni de toate neamurile, vorbind toate limbile — ca la turnul lui Babei. Toți veneau să caute aur. Dar alții veniseră înaintea lor. În jurul orașelor nu mai era nimic de făcut. Nici un metru de pământ nu mai era liber. Toate locurile erau răscolite și bordelite. Am plecat departe tocmai spre Bonanza. Eram în tovărășie șase inși. În patru sănii cu câte șase câini înhămați căram tot calabalâcul nostru.

Drumuri grele, munți prăpăstioși de gheață, păduri nepătrunse, pustietăți, întinderi albe de zăpezi veșnice.

Ne-am oprit pe malul unui pârâu într-o scobitură de munte. Un Irlandez care cunoștea locurile ne-a dus acolo asigurându-ne ca găsim praf de aur în nisipul apei. Doi oameni s-au întors la oraș să scoată permisul de exploatare, pentru care am plătit câte două sute de dolari, dreptul statului.

Ce viață chinuită. Toată ziua făceam gropi de unde scoteam mineralul brut. Aprindeam focuri ca să dezghețăm pământul.

Noaptea dormeam în corturi, fără să ne dezbrăcăm, ne vâram în niște saci de blană. Mâneam numai conserve uscate de ni se răneau gingiile. La fiecare pas găseam cutii goale de conserve. Așa de multe sunt că niște Bapțiști au construit acolo o biserică punând în loc de cărămizi cutii de conserve umplute cu nisip.

Frigul până la 60 de grade, hrana proastă, și boala scorbutului îi curăță repede și pe cei mai tari oameni. Sunt rari acei care au norocul să găsească o vână mai bogată sau grăunțe de aur. Toți ceilalți muncesc din greu, sapă, vântură și spală mereu noroiul ca să scoată câteva fire de nisip de aur. Într-un cuvânt, e un fel de loterie. Unul câștigă lotul cel mare și toți ceilalți se frământă, suferă și mor cu nădejdea câștigului.

Dacă am văzut eu la fața locului cum merge treaba zic: pentru că tot am venit aici să fac și eu ceva. Ce afaceri pot fi în pustietatea asta? Am socotit eu că oricât se sălbăticește omul tot are nevoile lui. Și atunci am înjghebat cu doi tovarăși o cocioaba de lemn cu geamuri de țiplă, un fel de cantină-han, pe drumul săpat în gheață la poalele Yukonului. Am ochit noi un vad bun. Toți călătorii trebuiau să se oprească acolo. Săpătorii din apropiere tot la noi se repezeau pentru un tutun sau un strop de rachiu. Aveam ace, ață, conserve, mănuși, grăsime, tot ce trebuia oamenilor de-acolo.

Toți trei tovarăși făceam cu schimbul: unul vindea înăuntru, altul umbla după marfă, și al treilea sta de strajă cu pușca încărcată pe genunchi ziua și noaptea. Că veneau și mulți oameni răi, care purtau veșnic cuțitul în cizmă și revolverul la șold. Mulți poposeau noaptea în gazdă, dormeau pe jos înghesuiți ca sardelele în cutie. Un dolar de cap. Dar în loc de bani ne da praf de aur la cântar. Acolo în pustietatea ceea am făcut cheag umplând un săculeț cu praf galben. Dar ce încordare, ce viață de câine încolțit de lupi, gata să sfâșie la fiecare clipă în care nu te-ar simți treaz.

Când într-o bună zi am găsit în drum trupul unuia din tovarăși înghețat și cu urmele a trei gloanțe în cap, am lăsat cocioaba în știrea domnului, am luat săculețul plin cu praf de aur, și m-am coborât spre oraș.

În Dawson City am deschis un local, *saloon* cum îi spune acolo. Un fel de prăvălie locantă și café variété. Viața

este așa de scumpă acolo că banul nu are nici o valoare. Oamenii aceia așa sunt însetați de viață și orgie că pentru băutură, joc și femei, dau într-o noapte tot ce-au strâns într-un an.

Am stat acolo zece ani încheiați.

Și când mi-a venit așa un dor de ce-a fost odată, am lăsat tot și am plecat să mă întorc la Chișinău, să mai văd odată lumea veche.

Am îmbarcat aci pe vapor două vagoane de îmbrăcăminte, pentru săracii din Chișinău și Galați. Vreau să le împart cu mâna mea.

Urmă o tăcere lungă. Prin fumul albastru al pipei, observam capul acela mare, pleșuv și spiritualizat, înclinat de-asupra unui trup mic, încovoiat, care închidea o vâjnoasă energie concentrată printr-o voință de oțel.

— Ei, și pe urmă ce ai de gând? Te reîntorci în America sau rămâi la Chișinău?

Bătrânul, clătînându-și capul, vorbi rar, apăsător.

— La legea noastră zice: ceea ce a fost nu poate să mai fie. Ceea ce e frânt nu poate fi drept și ceea ce lipsește nu se mai poate număra.

Eu nu mai am pe nimeni. Am rămas singur. Ce să fac cu aurul? Îl dau tot pentru Sionism. Nu mai doresc decât să ajung până în Palestina.

Tare mult vreau să văd și eu Zidul Plângerilor unde se fac rugăciunile. Și bătrânul începu să clipească des chinuindu-și câteva fire din barba lui rară și decolorată.

După ce sorbi adânc ultima picătură de ceai, își ridică spre cer ochii lui cenușii, luminați parcă de-o viață lăuntrică.

Luna se ascunsese printre norii negri, care se vânzoleau sub imensa cupolă aeriană. Și sus, înfiptă, se zărea numai o singură stelută care scânteia misterios deasupra oceanului pustiu.

Între Români

Vaporul abia acostase la debarcader când îmi auzii numele strigat în zgomotul mulțimii de pe chei. De sus de pe punte mă uitam cercetând cu ochii lumea aceea necunoscută care se mișca pe platformele portului.

Cine ar putea să mă cunoască aci în *Cleveland*?

Pe când îmi pregăteam bagajele, un marinar negru, cu un zâmbet grațios, îmi pronunță foarte stâlcit numele, explicându-mi că o *deputăție* mă așteaptă pe chei.

— Cum? Pe mine? Nu se poate. Trebuie să fie o greșeală de nume. Nu cunosc pe nimeni în oraș. Vin aci de prima dată.

Nedumerit am plecat spre ieșire, aruncând din treacăt o privire în oglinda mare din sala de fumat. Cravata era strâmbă, șapca turtită.

Cine ar putea să mă aștepte? Ciudat lucru.

Când am ieșit din vapor, în lumea care aștepta pe chei, am deosebit deodată niște enorme cocarde tricolore. Tresărind m-am îndreptat într-acolo. Sunt Români...

Trei tineri surâzători s-au descoperit ceremonioși.

— Bine-ați venit sănătoși pe la noi. Vă așteptam de ieri. Gândeam că veniți pe uscat cu *țugul*.

Mișcat, nedumerit, le-am dat mâna întrebându-i cum se face că știu despre venirea mea.

— Apoi am primit noi o carte scrisă de la Societatea Bănățeană din Filadelfia precum că va sosi la noi un domn din țară. Și tare ne bucură când vine careva și pe la noi.

Își spune fiecare numele; I. R. mecanic, M. O. agent de birou și V. M. maseor.

— No, hai să merem, zise mecanicul. Și cu un automobil care zbura cu o viteză nebună ne-am îndreptat spre centru.

Cu greu i-am convins că prefer să merg pe jos, ca să văd mai de aproape orașul. Mergem în lungul principalei

artere de comunicații — Superior Street — care se pierde într-un parc bogat unde se înalță statuia măreață a generalului *Moses Cleveland*, fondatorul orașului.

O firmă enormă îmi atrage atenția: *Standard Oil*, celebra companie care urmărește monopolul petrolului din întreaga lume.

— Câți Români să fie în America? întreb eu.

— Cine poate ști? îmi spune mecanicul. Că noi venind cu pașapoarte austriece și ungurești suntem trecuți laolaltă. Cum poți să extragi din numărul global numai pe Românii adevărați? Dar după socotelile unora se zice că ar fi vreo sută de mii.

— Cum v-ați hotărât să părăsiți locurile voastre și să veniți aci, să vă înstrăinați?

— Apoi munceam pământul grofului ungur, care nu te lasă nici să mori, nici să trăiești. Și mai făceam și *cătănia* acolo. Era greu de tot. Și când am văzut noi că fug încoace, ca să scape de sărăcie, Sașii și Ungurii, am început a veni și noi tot mai mulți. Până se face dâra îi greu. Cei care sosesc și câștigă, pun ceva deoparte și se gândesc să-și aducă neamurile. Trimit carte scrisă acasă și parale ca să vie și alții aici.

De lucru găsește îndată Românul aici. Nu-i vorbă că-i vine greu la început ca să lucreze în fabrică, celui care până acum a muncit numai pământul, dar Românul prinde repede orice meserie.

Au început acum să se răspândească ai noștri și pe la țară; au unii pământ și ferme, adică gospodării întemeiate.

Mecanicul mă roagă frumos să-i fac cinstea ca să prânzim împreună acasă la el, că-i liber fiind zi de duminică.

Pe drum îmi povestește viața romantică a Românului George Pomuț, care a venit de tânăr în America, luând parte în războiul civil, ajunge până la gradul de general. Guvernul american îl trimite la Petrograd în postul de

consul general. Acolo a și murit. S-a scris mult, și sunt documente asupra acestui Român rătăcit în America înainte de venirea primilor emigranți Români prin părțile aceste.

Trecând pe lângă zidurile înnegrite ale uzinelor ajungem în cartierul muncitorilor români. Străzi drepte, uniforme, monotone. Case-n șir, la fel, cu aceeași fațadă de cărămidă aparentă, afumate, posomorâte.

Dintr-un pridvor, care dă în stradă, intrăm în casă. Un apartament cu șase camere. În trei camere locuiește mecanicul cu nevasta și doi copii. Celelalte trei camere sunt sub-închiriate la alți emigranți Români care lucrează la uzinele din apropiere.

Ne întâmpină în prag o femeie într-un capot albastru. Înaltă, zdravănă, cu obrazul palid și niște ochi mari negri. Îmi spune cu bucurie că a fost în țară, că are rude la Călimănești. Părinții ei stau aproape de graniță, la Boița, pe drumul Sibiului. Doi copii bălani, o fată și un băiat, mă spionează fără sa deschidă gura.

— De când i-am dat la școala americană nu vor să mai vorbească românește, mi se plânge femeia.

— Cum se poate, întreb cu mirare, au uitat așa de repede limba lor?

— Iaca așa pățim cu copiii aici, intervine stânjenit tatăl lor. Noi în casă doar vorbim românește, dar cum apucă să intre la școală nu mai e chip să vorbească limba părinților. Acu e vorba să întocmim o școală românească pe lângă biserica ce-am făcut o aici în apropiere.

Camera e spațioasă și curat ținută. Paturi de fier și cuverturi de bumbac. Nimic înăuntru nu-i românesc, doar niște ștergare vărgate prinse la ferești. Rămân cu ochii la ele. Femeia îmi spune oftând:

— Avem acasă scoarțe și lăicere mândre dar îi greu de adus. Nimic din zestrea mea n-am putut lua înapoi la venire.

Măneam slănină friptă și ochiuri românești. În fața mea stă un Român cărunț, cu mustăți stufoase. Fratele femeii, venit de doi ani în America.

— Acum, începu el, mă bate gândul să mă întorc înapoi să cumpăr cu banii strânși o bucățică de pământ pe malul Oltului.

— Dar cum v-ați deprins să lucrați la fabrică? îl întreb eu.

— De nevoie ce nu face omul? Suntem vreo cincizeci de Români la uzina asta. Și să vezi cum ne iubește Contra-Maistorul. Că ai noștri muncesc din greu, nu să codesc. Și uneori muncim și duminică. Ceilalți de alte neamuri nu lucrează sărbătoarea cu nici un preț, dar nouă, dacă ne roagă, ni-i rușine să zicem că nu vrem să lucrăm.

Nu putem zice nimica rău, ne ia cu binișorul. Când ieșim de la lucru plini de fum și cărbune trecem la spălat. Avem niște spălătoare curate de faianță, cu apă caldă și rece.

Pe dinafară ne spălăm noi frumos, dar pe dinăuntru nu-i chip. Scuipăm negru că tragem în piept praful de cărbune.

Mă prinde uneori așa un dor de pădure, că noi suntem din partea muntelui și ne place mult a pușca. Aveam un câine ciobănesc pe care-l învățasem la vânat...

Și ciobanul acela încărunțit în munții păduroși de pe malurile Oltului, acum pribeag în haosul negrelor uzine americane, începu o poveste lungă cu o sumă de peripeții despre câinele ciobănesc pe care nu-l putea uita, că-l învățase el să umble la căutat sălbătăciunile mai aer de cât cel mai bun câine de vânătoare...

Spre seară am plecat cu toții la un „saloon” — cârciumă — unde se adunau Românii. În drum îmi arătau cu mândrie firmele românești: O măcelărie, o drogherie și câteva cizmării. Fiind duminică erau închise toate prăvăliile. Ne oprim la un *saloon* românesc. *Salonerul*, un om vioi și luminat, îmi dădu lămuriri asupra societății

românești „*Carpatina*”, din care făceau parte mai toți Românii adunați acolo.

Un grup de tineri cu niște cocarde naționale în piept, cântau inimoși: „*Deșteaptă-te Române*”. Vreo câțiva oameni mar în vârstă citeau ziarul „*America*”.

— E cea mai veche și mai bună foaie a noastră, îmi spuse unul cu toată încrederea.

Ne-am retras la o masă mai în fund. Și oamenii, dezlegându-și limbile, au început să-mi spună din necazurile lor.

— Parcă-i blestem și mânia Domnului pe capul Românului ca să nu fie o unire și frăție între noi. Ungurii, Cehii, toți sunt uniți laolaltă. Românii nu-i chip să se strângă toți. Societăți de ajutor și cultură am făcut noi și foi scoatem mai multe, dar tot contra umblă o tabără împotriva alteia. N-am ajuns încă să facem o unire și o putere. Am cerut noi să ne vie oameni mai luminați. Avem nevoie de preoți și de *intelenți* ca să scrie la foile noastre. Apoi n-am avut noroc.

Mai toți care ne-au sosit, lacomi de bani, căutau să se îmbogățească pe spinarea noastră. Unii au intrat în diferite speculații dându-ne acțiuni tipărite frumos dar fără nici o valoare. S-au pierdut mulți bani din economiile noastre cu felurite înșelăciuni.

Alții s-au făcut pe ascuns agenți de emigrare și ne-au împins să mergem în Florida să căpătăm pământ de lucru.

Mulți săraci cu duhul s-au pierdut pe acolo. Acum oamenii nu mai au încredere. Avem încă noroc de foaia asta a noastră „*America*”; ea ne-a luminat și luptă să poată strânge într-o unire toate societățile răspândite pretutindeni unde se găsesc Români.

Târziu, când am părăsit Saloonul, mai rămăsese încă un grup de Români întârziați în jurul unei mese. Un om cu părul sur zicea cu dor din fluier niște cântece ardelenesti. Ceilalți ședeau în jurul lui tăcuți ascultând cu sfințenie.

Țara Minunilor

Se lumina de ziuă când trenul rapid Nord-Pacific se opri în gara Livingston. Debarcând, părăsim linia principală, care străbate continentul de la New York la San Francisco legând cele două oceane. După câteva ore, pe o cale ferată secundară care șerpuiește prin defileul strâmt numit Poarta Munților, printre stânci roase, poleite de vechi ghețari, pe fundul Văii Paradisului, intrăm în Wonderland — Țara Minunilor. Ultima stație de drum de fier e Gardner — limita lumii civilizate. Cinci trăsură mari, brecuri-poștalioane, cu câte șase cai înaintași, ne așteaptă în fața unei uriașe bolți de granit cu o inscripție săpată adânc: Yellowstone National Park — "pentru recreația și plăcerea poporului".

Nu există petec din scoarța pământului, pe care să fie grupate mai multe și mai ciudate minuni ale naturii ca în regiunea vulcanică a bazinului Yellowstone, în creierii Munților Stâncoși. Înălțimi gigantice ca valurile monstruoase ale unei mări petrificate de miriade de secole. Păduri virgine îmbracă poalele munților și ghețari veșnici albesc piscurile goale, strălucind în soare ca niște ziduri de cristal. Întâlnești la fiecare pas cratere de vulcani ca niște hornuri fumegânde... conuri de gheizere, din care țâșnesc spre cer coloane de apă clocotită... prăpăstii fără fund, cu pereții în straturi de calcar de felurite culori... stânci de sticlă naturală... coline de pucioasă și platouri de cretă... păduri rigide de arbori petrificați... — Un vast laborator vulcanic răspândit pe-o suprafață de zece mii de kilometri pătrați — cam cât două-trei județe de ale noastre.

O săptămână încheiată faci, călare sau cu trăsura, înconjurul acestei provincii, pe care guvernul american din 1872 a declarat-o proprietate națională, ca să i se păstreze caracterul intact. Trei escadroane de cavalerie păzesc această unică și ciudată țară, fără locuitori, protejând

oficial sălbăticia capricioasă a naturii. O întreagă țară goală, fără sate și orașe — căci n-are populație: nici o așezare, nici o exploatare nu este îngăduită. Mâna omului n-a schimbat aci nimic din orânduiala firească a jocului liber al naturii, rămasă singură stăpână pe aceste locuri, așa cum era și în depărtata vârstă a copilăriei pământului.

Un respect religios pentru natură conservă neștirbit acest colt de pământ. Nici o piatră nu se clintește din locul ei, nici un fir de iarbă nu se smulge, nici un arbore nu se ridică din locul unde putrezește căzut de bătrânețe.

Și pentru că plugul n-a tras încă nici o brazdă în acest pământ pustiu, iar ecoul depărtării n-a întors niciodată, în desișul acestor păduri virgine, bubuitura focului de pușcă sau bocănitul securii — lighioanele sălbatice de pretutindenii s-au strâns aici ca într-o Arcadie ferice, unde pot trăi în tihnă, fără teamă de tiranica prigoană a omului.

Aici și-a găsit scăparea, în exil, bizonul, regele detronat al pusteii americane. În singurătatea asta s-au retras, înțelepți și prudenți, ursul negru și lupul alb, cerbul maiestos cu coada neagră, berbecul sălbatic cu coarnele late, castorul meșter de locuințe lacustre, micul sconcs grațios și alte felurite neamuri de vietăți care trăiesc slobode și nesupărate în marea sălbăticie a naturii. Aici se înmulțesc ele în cea mai strașnică libertate și se sfâșie între dânsese în veșnica luptă a vieții.

Izvoarele fierbinți de la Mamut

La două mii de metri înălțime, în marginea unei păduri de pini seculari, pe malul torentului Gardner, e așezată administrația întregii regiuni: un hotel, o cazarmă și un grajd imens. Caravanele de turiști organizate aici fac înconjurul regiunii, ajungând după șapte zile tot în acest punct.

După amiază se pune în mișcare și caravana noastră — vreo treizeci de persoane. Ni se dă câte o pereche de ochelari albaștri, ca să ne apărăm de efectul orbitor al luminii răsfrânte de terenul alb de cretă.

În miezul zilei, sub ploaia razelor de foc, colina spre care înaintăm, de-o albeață supărătoare, apare ca o piramidă măreață, învelită în draperii de hermină. Vârful ei scânteiază în zare ca un ghețar azuriu în transparența domului arzător al cerului. Din blocul acela de zăpadă, luminos și confuz, se desprind linii și forme regulate, cu cât ne apropiem mai mult. Și-n mirajul depărtării îți amintești o clipă de colina sacră, cu silueta aeriană a Acropolei, văzută prin vălul diafan al zării.

La o distanță mai mică apare vederii un fel de scară gigantică, urcând parcă spre un castel himeric — asemenea rampei maiestose din fața palatului Trocadero.

În fiecare treaptă a scării, cioplită parcă pentru pași de titani, e scobit simetric câte un bazin minunat. Un amfiteatru feeric de terase sculptate cu o rară măiestrie... o serie de splendide bazine în etaje. Apa clocotită se scurge forfotind dintr-o cupă în alta, din vârf până la bază, ca într-o imensă cascadă artificială. Fiecare terasă suprapusă are altă culoare și alt nume: terasa lui Jupiter, a Cleopatrei, bucătăria Diavolului, baia lui Cupidon... Apa care izvorăște fierbinte din fundul bazinului, ia culoarea mineralelor din care sunt formați pereții de calcar în stratificări seculare. O cupă de apă clară, albastră ca peruzeaua... una verde ca smaraldul... alta portocalie... roză, indigo, aurie... E atâta bogăție de nuanțe în transparența apei, încât parcă ai în față un efect de lumină al unor lămpi electrice, ascunse undeva în fundul bazinelor smălțuite — ca în jocurile de apă din Versailles. Marginea fiecărui bazin e o sculptură cizelată dintr-o spumă pietrificată în festoane — lucrare lentă a forțelor minerale — o dantelă migăloasă cu străluciri de onix, ivoriu și alabastru. Apa care de veacuri se scurge

neîncetat în picături de diamant lichefiat, dintr-un bazin în altul, a sculptat ornamente în ciucuri de stalactite de opal și lungi șiraguri de perle minunate. Privești și admiri cu un fel de respect mistic, fermecat ca în fața unui lucru supranatural. Nu poți să te împaci cu gândul că asemenea gigantică, bizară bijuterie, a putut ieși desăvârșită numai din jocul capricios al naturii. Aceiași întrebare îți chinuiește într-una mintea: Ce arhitect genial a imaginat planul acestei feerice lucrări, care se înalță cutezătoare spre cer în proporții uriașe, într-o simfonie de culori și o simetrie de linii pline de grație și fantezie! Ce mână destoinică a cioplit, cu atâta artă, ornamentația bogată, frontoanele de arabescuri, cizelând în pietre prețioase această capodoperă de sculptură decorativă!

Ne întoarcem spre seară la adăpost. Lumina descompusă aruncă o umbră violetă pe draperiile albe care ne chinuise ochii. Pădurile de pini, ca niște pete negre, se înecă în negură pe povârnișul munților, iar conturul creștelor goale se rumenește aprins în purpura asfințitului.

Noaptea e așa de rece, că trebuie să faci focul la sobă ca în vreme de iarnă. Înainte de culcare, Mister Pek, ciceronele nostru, ne expune o teorie geologica savantă asupra formațiilor calcaroase, pe când noi stăm în jurul unei căldări cu grog fierbinte, care ne îmbată, încălzindu-ne într-o aromă de aburi parfumați. Depunerile care formează pereții bazinelor cu izvoare fierbinți, acele bogate sculpturi se datoresc unor mici organisme ce secretează în jurul lor o carapace calcaroasă. În apa termală se văd niște alge în formă de fibre lungi, care plutesc ca un evantai de fire de mătase. Masa viețuitoare moare și se descompune, iar calcarul rămâne și se pietrifică luând forme bizare în stratificări de silicate. Și, în cursul veacurilor, spuma s-a transformat în marmură. De când s-a distrus Terasa Pink din Noua-Zeelandă, în urma unui cutremur, n-au mai rămas decât două asemenea minuni pe fata pământului: aci la

Yellowstone și în Asia Mică la Hierapolis, celebra Pambuk-Kalesi — Castelul de bumbac.

Ne culcăm înveliți în păături de lână groasă. Luna care-mi bătea în geam, arginta creștetul unui munte pleșuv, deasupra căruia parcă se oprise. Am adormit târziu, visând toată noaptea palate de cleștar cu zmei și zâne, ca în poveștile pe care mi le spunea baba Ioana Chioara în copilărie, când dormeam pe prispă, în vremea culesului, la via de la Valea Adâncă.

Lacul Castorilor

O dimineată rece, umedă... Soarele nu izbutește să destrame pânzele de ceață ce acoperă goliciunea măreață a stâncilor printre care trebuie să ne strecurăm. Cei șase cai trag din greu la deal pe drumul tăiat în piatră. Intrăm într-un defileu sălbatic. Două rânduri de stânci drepte, ca niște ziduri de cetate, acoperite cu un fel de mușchi fin, mătăsos, cu tonuri aurii, care strălucește în razele soarelui — par acoperite cu un strat de poleială.

„Golden Gate!” — poarta de aur — mormăie printre dinți vezeteul nostru, care *șichează* cu poftă, sugând o bucată de tutun negru, fiert în miere.

La capătul defileului se deschide largă panorama marelui platou. Înainte de a începe coborârea muntelui, cuprindem cu vederea oceanul verde, ondulat, al pădurilor virgine, întins de la baza amfiteatrului gigantic al munților până la orizont, unde scânteiază în zare oglinda lacului castorilor.

Pe drumul neted, săpat în stâncă, roțile au un huruit răsunător și o pulbere de cristal se ridică de sub copitele cailor care merg tot mai încet, alunecând la fiecare pas. Trăsura se oprește. Ne coborâm toți. Mister Pek, râzând cu poftă de nedumerirea noastră, lovește cu bastonul în pământ.

— Trebuie să știți, domnilor, că mergeți pe un drum de sticlă.

Am ajuns la *Obsidian Cliff*. Muntele acesta e tot de sticlă naturală, formată prin răcirea bruscă a lavei unui vulcan, astăzi stins.

Ne aplecăm fiecare și pipăim, uimiți: Sticlă opacă, neagră,, cu muchii tăioase. Ca să se croiască drum pe aici, s-au făcut focuri ce înfierbântau sticla, peste care se turna apă rece: pereții plesneau desprinzându-se în blocuri. Din roca asta vulcanică Indienii își făceau unelte și arme de vânătoare.

O bucată bună de drum mergem pe jos. Oamenii, caii și trăsura, se văd mișcându-se, reflectați în peretele de sticlă al stâncii,, ca într-o oglindă fermecată.

După trei ceasuri de drum, prin întunericul pădurilor de pini, din coaja cărora picură lacrimi de rășină, răspândind o aromă amețitoare — ieșim la lumină într-o regiune mlăștinoasă de-o sălbatică măreție. În razele soarelui arzător de amiază, printre săbii de papură și evantaie de ferigă, sclipesc ochiuri mici de apă ca rețeaua platoșelor de oțel.

Drumul urmează șerpuiind cotiturile unui canal natural care leagă două lacuri. Lăsăm caii să răsufle la umbra unui buchet de plute argintii. Pe jos, cu băgare de seamă, înaintăm pe frontiera republicii liniștite a castorilor. Întâlnim pe mal trunchiuri de arbori retezați de la rădăcină de fierăstraiele ascuțite ale dinților de castor. Pe pământul umed, moale, călcăm încet, apropiindu-ne pe furiș, fără să fim simțiți de harnicii muncitori lacuștri, care lucrau la diguri.

La o cotitură, Mister Pek ne oprește, șoptindu-ne:

— De aici se poate vedea bine... Iată cum niște lighioane mărunte, numai prin munca lor singură, izbutesc să schimbe aspectul naturii.

Desigur că odinioară, pe aici a fost pădure deasă. Și toată rețeaua asta de canale și iezături e opera coloniei de castori, care-s lăsați să viețuiască în tihnă pe domeniile lor.

Un dig lung de vreo șaptezeci de metri, care taie în curmeziș canalul, silește apa să se mențină la același nivel constant, făcând-o să se scurgă numai pe lângă unul din maluri. Mai departe, un al doilea dig mai mic călăuzește apa făcând-o să inunde un teren jos. Un canal artificial e tăiat până aproape de un rând de arbori tineri.

Din locul unde stăm pitiți, spionând prin perdeaua de papură, zărim departe niște puncte negre mișcându-se pe mal și în apă de-a lungul digului. Cu toate că umblăm foarte încet, suntem descoperiți. Auzim un fel de şuierături și, ca la un semnal de alarmă, toți pașnicii locuitori ai coloniei, vestiți de primejdia care le amenința patria, se retrag înspăimântați în fundul apartamentelor din subsolul locuințelor lacustre.

Pășim de pe mal pe digul solid, care rezistă la orice greutate. S-ar putea merge și călare ca pe-o șoseluță bătută și netedă. Observăm cu atenție minunea aceasta de construcție hidraulică: Trunchiuri de arbori înțepeniți bine într-un val de pământ bătut și întărit cu pietre îngropate la linie.

Americanul ne explică în ce chip lucrează castorii digurile lor, care se pot compara cu cele mai reușite lucrări executate de cei mai savanți ingineri hidraulici. În locul instrumentelor moderne de lucru — elevatoare, cricuri, sonete — castorii au dinții, labele și cozile lor late și tari ca ciocanele.

Un Neamț colosal, inginer din portul Hamburg, își potrivește grav ochelarii și, cu o mică ruletă de buzunar, începe să-și facă în liniște măsurătorile digului. Înseamnă dimensiunile într-un carnet și se pierde în calcule tehnice cu radicale și formule complicate de matematici superioare. O Englezoaică uscată, sărind ca o capră de pe dig pe malul

opus, se așează pe un trunchi de copac tăiat și începe a desena pe o carte, făcând schița întregii regiuni de diguri și canale. Un bătrân inginer italian se apleacă, pipăie examinând cu de-amănuntul pereții digului, își face cruce și exclamă cu admirație :

— Credeți-mă, opera acestor mici lighioane mă minunează mai mult decât turnul de la Pisa și decât San Marco din Veneția.

Trecem de cealaltă parte, oprindu-ne în fața locuințelor lacustre. Pe mal, în marginea unei pădurici, e tăiată o cale în pantă dulce spre apă. O galerie în boltă duce la niște colibe mici, ca niște movilite lucrate în lemn și pământ bătut. Ne aplecăm să putem observa compartimentele regulate, ca niște cabine împărțite în etaje — camerele familiilor grupate într-o colonie. Dar unde sunt locuitorii? ne întrebăm nedumeriți. Americanul face haz și ne lămurește că cetățenii au fugit și ne pândesc de la distanță. Locuințele lacustre au două căi de retragere: un tunel lung, săpat pe sub mal, duce departe în pădure, iar o altă ieșire dă în fundul apei. Tocmai spre celălalt mal vedem apa tulburată la suprafață: câteva căpșoare negre apar și dispar repede, bălăcindu-se în forfotul apei.

*

Plecăm. În trăsură, pe drumul croit printr-o luncă de plopi albi, se încinge o discuție savantă pornită din glumă, pe când făceam haz pe socoteala inginerilor.

— La ce politehnică or fi învățat castorii hidraulica? Cunosce oare calculul integral și rezistența materialelor?

Bătrânul italian, care se minuna într-una, adaogă clătinând din cap :

— Ce instinct admirabil are acest mic animal!... E o enigmă pentru orice om de știință.

— De ce instinct și nu inteligență? îl întrerupe un profesor belgian, care șezuse tăcut tot timpul cu ochii pe-o carte.

— Pentru că numai omul are inteligență, animalele n-au decât instincte.

— Dar care-i bariera ce desparte inteligența de instinct? De ce animalele n-ar avea ca și omul: inteligență și instincte?

— Pentru că numai omul observă și meditează, adaugă altul. Belgianul zâmbi ironic. Apoi răspunse, vorbind din ce în ce mai aprins:

— Când castorii retează arborii de pe maluri așa ca să cadă întotdeauna pe apă, și nu spre uscat, pentru a-i putea duce mai ușor la digurile în construcție, nu-i asta oare o dovadă sigură că ei observă? Nu-i un act de inteligență? Când ei sapă canale anume până aproape de arborii pe care trebuie să-i taie și să-i transporte, până unde au nevoie — nu-i asta o dovadă de inteligență? Nu înseamnă asta că ei cunosc raportul dintre mijloc și scop? Nu e o dovadă de raționament? Arătați-mi unde încetează instinctul și unde începe inteligența... Nu, domnilor, instinctul și inteligența nu funcționează separat. E ridicolă vanitatea astă a omului, să se socotească de o altă esență, aparte, mai nobilă, mai aproape de divinitate, decât celelalte animale, mari și mici, în tovărășia cărora viețuiește, hrănindu-se din scoarța aceleași planete.

În bazinul gheizerelor

O zi rece, posomorâtă. Soarele rămâne ascuns tot timpul după cortina opacă a norilor de plumb. De trei ceasuri urcăm culmile stâncoase, pe un drum ce pare că duce drept în cer. Străbatem cea mai sălbatică și mai stearpă regiune din creierii Munților Stâncoși. Priveliști lunare. Un pustiu arid, cu relief fantastic. Masiv de stâncă

eruptivă. Piscuri conice, blocuri de granit și bazalt, dislocate, măcinate, ca ruinele zidurilor unei cetăți gigantice, întemeiate de ciclopi și distruse de groaznice explozii de dinamită Grămezile sfărâmurilor de pietre ruginite, colțuroase, par niște oseminte bizare, monstruoase, răspândite de loviturile unui ciocan uriaș.

O liniște de cimitir apasă pe natura asta moartă, stăpânită parcă de misterul primelor zile ale creației. Ochiul nu întâlnește nicăieri nici un suflu de viață animală sau vegetală. Lipsește lumea organică din tot cuprinsul împietrit al masei minerale, aruncată din măruntaiele pământului la suprafața prin craterele vulcanilor stinși azi. Te simți copleșit de priverile asta dezolantă, ca în trista și monotona singurătate a regiunilor polare. Ți-i dor de un colț de pădure, cu umbră și răcoare, de-un covor de pajiște, de-un fâlfâit de aripi, de aurul cald al holdelor de grâu, de-un ochi de apă să-ți amintească transparența cerului... de toate podoabele pământului care dau culori, mișcare și viață, fermecând ochii și sufletul călătorului. Ne aflăm în lumea rece și mută a regnului mineral; un peisaj din lună văzut prin sticlele unui telescop.

Pe creastă, înainte de a începe coborârea, ne oprim ca să privim în zarea depărtată marele platou al gheizerelor.

De la distanță apar ochiului, prin pânzele de neguri, niște pete negre de pădure întretăiate de alte pete albe, lanțuri de coline de cretă ca niște valuri pietrificate în timpul unei furtuni. Deasupra întregii regiuni plutesc nori de aburi și coloane de fum se înalță cu încolăcirii de balauri, purtați de vânt prin văzduhul întunecat. Până la orizont se desfășoară vederii marele platou, asemenea unei vaste regiuni metalurgice. Un amestec confuz de uzine, turnătorii, furnale înecate în valuri de fum; o adunare de mii de locomotive gata de plecare, zbucnind sub presiunea aburilor supraîncălziți.

Înaintăm pe jos, călcând cu teamă pe un teren nesigur, spongios, un fel de clisă umedă și caldă, amestec de cenușă, cretă și pucioasă topită. Picioarul se afundă și simți pământul tremurând în zguduirii sacadate; se aud izbituri repetate; un hureit surd ca la gura unei mine, un forfot și pocnituri de pompă cu motor, care lucrează nevăzută undeva, sub pământ. Te crezi pe puntea unui vapor ce trepidează de mișcările pistoanelor în cilindrii unei mașini sub presiune. Când sfredelești c-un băț pământul, țâșnește, după câteva minute, o jerbă de aburi arzători, ca dintr-o supapă deschisă fără veste.

În platoul acesta vulcanic răsufală câteva mii de cratere de felurite forme: hornuri, mameloane, cuptoare, izvoare fierbinți, bazine cu apă cristalină sau colorată. Toate forfotesc fumegând pe pământul acesta blestemat, care ascunde parcă un mister groaznic — un pământ chinuit de osânda iadului.

Înfrișat, cu pași șovăielnici, cu un mistic respect treci de la o minune la alta pe solul moale, elastic ca buretele. Bazinul Smaraldului, Bazinul Safirului, cu ape clare, irizate. Se văd în fund festoanele formațiilor de calcar și vegetația ca o dantelă fină, cu tonuri de un verde și albastru dulce și luminos. Bazinul-de-portelan, Oala-cu-vopsea, Călimara-satanei, Paleta pictorului... mici vulcani de noroi, ca niște marmite de pământ care fierb în clocot un fel de var în pastă catifelată de caolin. Într-o continuă forfoteală izbucnesc la suprafață baloane care crapă răspândind un fel de aluat roșu, alb, galben... ca gama de culori pe care o întinde un pictor pe paleta pregătită de lucru. Apa clocotită, izvorând din adâncime, trece prin diferite straturi pe care le descompune, aducând la suprafață această pastă minerală așa de minunat colorată.

Gigantul strănută

Mă cobor în surpătura unei coline de sulf. O fierbințeală mă lovește și-mi taie respirația ca într-o baie turcească. Cufund un dolar de argint în apa care-mi frige degetele; după câteva minute îl scot acoperit cu un strat de poleială — veritabilă apă de aur.

Pe când admiram minunea asta, simții sub picioare un lung huruit... Mă ridic înfiorat din fundul gropii. Mă văd singur — grupul din care făceam parte se depărtase... O iau la fugă înotând cu greutate prin valurile dunelor de cretă. Un vuiet surd se auzea venind parcă din alta lume, ca zgomotul unei cascade îndepărtate, ca huruitul roților a mii de tunuri și chesoane trase la trap pe o șosea pietruită.

Mister Pek făcea semne cu amândouă manele strigând disperat:

— Veniți cu toții!... pe aici... nu pe-acolo, că vă opărește... Gigantul e gata să strănute!

Pământul tremură ușor sub picioarele noastre... și deodată, din creștetul mamelonului, izbucnește o enormă coloană de apă clocotită, cu o groaznică detunătură, ca într-o explozie de dinamită. Jerbele de aburi țâșnesc cu presiune, fluierând ca o sirenă de vapor ; din norii albi care se zvârcolesc în văzduh, apa cade în picături de ploaie caldă, săgetată de razele soarelui, strălucind în culorile curcubeului.

După prima erupție zgomotele stridente slăbesc și o forfoteală mânioasă, ca o pulsație puternică, se repetă în gura gheizerului, din care se revarsă masa lichidă în fierbere inundând pereții de calcar smălțuit.

Gigantul s-a potolit. În aer plutește un miros înăbușitor de sulf. Norii de vapor se rup în pale și se răsfiră în fășii lungi, ca niște penaje albe, aninate de vârfurile pomilor rari ce fumegă în zare.

Înfricoșați privim tabloul acesta groaznic și grandios. Ne minunăm ca în fața unui fenomen supranatural, venit din necunoscut, dintr-o lume plină de mistere.

Încep explicări științifice, discuții savante asupra teoriei gheizerelor. Mister Pek, ridicând bastonul în sus, încheie schimbul părerilor dezlănate:

— Iată domnilor! dacă vă închipuiți că acesta-i un tub de metal plin cu apă, încălzit la partea de jos, desigur că apa din partea de sus a tubului se încălzește mai încet decât în partea de jos, unde este sursa de căldură. Tensiunea vaporilor formați în partea de jos, ridică în sus coloana lichidă mai puțin încălzită. Când triumfă asupra presiunii ce o suportă și revarsă pe sus o parte din apă, coloana devine mai mică deci și presiunea se micșorează. O ebuliție generală și violentă se declară în toată masa și ca dintr-o căldare căreia i s-a deschis o supapă, un amestec de vapori și apă țâșnește, până ce excesul de tensiune interioară a dispărut. Atunci calmul se restabilește... și asta urmează periodic.

În fața urșilor negri

Părăsind bazinul gheizerelor, luăm un drum îngust prin mijlocul unei păduri rare, spre adăpostul în care trebuie să rămânem pe noapte. Caii, care tot timpul umblaseră la pas, moleșiți de căldură, încep deodată să dea semne de neliniște: sforăiesc, ciulesc urechile și se opresc cu îndărătnicie.

Mister Pek ridică iar poruncitor bastonul cu țepușă de fier:

— Să ne oprim, domnilor. Caii au mirosul mai fin decât oamenii Trebuie să fie animale sălbatice prin apropiere. În regiunea asta sunt foarte mulți urși. — Se făcu deodată o liniște stăpânită. Nici o șoaptă nu se auzea și toate privirile

se ațintiră spre inima pădurii. Simțind încleștarea unei mâni uscate în umărul meu, auzii deodată o exclamație răgușită:

— *Oh! a bear!* și toți își fixară privirile la vârful umbreluței, pe care bătrâna *miss* o ridicase ca pe o armă în dreptul ochilor, ca să arate direcția în care un punct negru se vedea mișcând printre copaci.

— Adevărat, e un urs! afirmă zâmbind Mister Pek, pe când își potrivea binoclul în dreptul ochilor.

În câteva secunde grupul nostru se dizolvă; fiecare își alese câte un copac cu trunchiul gros, de după care să poată privi, pitit în siguranță. În drum nu rămânem decât vreo patru inși, care trebuie să ținem și să stăpânim caii ce se frământau enervați.

Cei doi soldați americani, care însoțeau continuu convoiul nostru, se apropiară cu caii la mână și carabinele în bandulieră.

— N-aveți nici o teamă. Numai să nu zădărați animalele. Ursul negru nu atacă omul, dar nici nu fuge de el...

Un urs voluminos, într-o bogată blană neagră ca pana corbului, călcând greoi și rar, trecea printre copaci, liniștit, posac chiar, cu capul în jos, părând că meditează ceva în legea lui. Nu s-a jenat să treacă drumul de-a curmezișul, fără să-și schimbe mersul, la depărtare de vreo cincizeci de metri. Când a ajuns în dreptul nostru, ne-a măsurat în treacăt numai cu un ochi, apoi și-a întors capul, cu dispreț parcă, și a trecut grav de cealaltă parte a pădurii, mergând întins spre un izvor ce sticlea la piciorul unei stânci.

Pe când toți ochii îl pândeau urmărindu-i pașii printre copacii rari, unul dintre soldați șopti:

— Încă unul! Asta-i desigur ursoaica...

Din aceeași direcție venea agale și ursoaica, mai mică și rotundă, călcând cu grijă în mișcări elastice. Când ajunse aproape de noi, un cal speriat se ridică, sforăind, în două picioare. Ursoaica se opri, își întoarse capul curioasă și,

sculându-se în două labe, smiorcăi de câteva ori pe nări; apoi o luă înainte, intrând în pădure, într-un galop mărunț și comic.

Cu binoclul se vedea bine prin răriștea pădurii locul unde se oprise urșii. După ce și-au astâmpărat setea cu apă rece de munte, au intrat încet, cu prudență, în balta formată de izvorul care se prelingea pe sub stâncă. S-au afundat în apă până la gât și cu capetele afară ne priveau nepăsători de la distanță. Iar noi, încălziți și plini de praf fin de cretă, ne uitam cu invidie la urșii care se bălăceau cu deliciu în apa limpede a izvorului de munte.

Am plecat la drum, lăsând perechea fericită tot în baia pe care, probabil, o luau de obicei nesupărați la aceeași ora.

— Ce păcat că n-am avut costum de baie — zise americanul — că aveam grozavă poftă să mă răcoresc și eu!

Pe bătrâna *Miss*, de obicei foarte serioasă, o apucase un râs nervos, care comunică întregului grup o veselie nestăpânită. După un schimb de glume și vorbe de spirit asupra neașteptatei întâlniri din pădure, profesorul belgian, cu multă gravitate, pronunță sentențios:

— Omul trebuie să respecte animalele, dacă vrea să fie respectat de ele...

Pe lacul Yellowstone

Pe nesimțite ne-am ridicat la două mii cinci sute metri înălțime. Lacul, unul dintre cele mai mari de pe glob, are forma unei mâini uriașe cu degetele rășchirate. Aici e locul din munții Stâncoși unde se despart apele, scurgându-se pe pante opuse spre cele două oceane: unele către Atlantic și altele către Pacific.

Ne imbarcăm într-o barcă mare cu motor. Echipajul foarte redus: la provă un băiețel, negru, pe jumătate gol, cu un păr creț, ca o blană de miel, ne privește arătându-și dinții albi, lucitori; la mașină un bătrân posomorât cu pipa

între dinți; la cârmă o fată blondă, zdravănă, îmbrăcată într-un surtuc de piele cafenie, purtând în bandulieră o lunetă de mare distanță.

Negrul ia în primire coșurile cu provizii. Înainte de a ne așeza bine pe băncile de la pupă, barca, fără nici o comandă, zvâcnește deodată plecând din loc cu o viteză nebună. Cădem buluc în fundul bărcii; toți fac haz afară de femeia-pilot, care privește țintă înainte, încruntată, cu mâinile țepene pe roata cârmei.

O privim cu atenție. Ea nici nu ne bagă în seamă. Nu-i urâtă — trăsături regulate, dar severe — pielea arsă de soare și de vânt; are ceva impunător în privirea ei rece, în tonul de comandă, conștientă de rolul ce îndeplinește. Bătrânul inginer Italian de lângă mine privește cu coada ochiului la galonul de aur de la cascheta ei, pe care o poartă îngropată într-o claie de păr roșu aprins. După un salut respectuos, o întreabă discret:

— De când comandați vasul acesta?

— De doi ani.

— Dar din ce parte sunteți?

— Din Wyoeming.

— A! acolo femeile au dreptul să voteze.

— Și dreptul de a fi alese în parlament, adaugă scurt și apăsător femeia-pilot, fără a-și întoarce privirea pironită înainte.

Barca ușoară, cu un motor ca un ceasornic, zboară sfâșiind cu boțu-i ascuțit oglinda apei. În urma noastră valurile scânteiază ca niște brazde albastre de oțel. Pale de abur fosforescent se încovoae plutind în depărtare la poalele munților.

Urmărim cu luneta în zare piscurile albite de zăpadă. Ghețarul Marelui Teton, la înălțime de patru mii de metri, sclipește feeric în lumina soarelui. Un lanț ciudat de creste stâncoase, Indian Sleeping — Indianul care doarme — are înfățișarea unui om uriaș culcat pe coamele munților,

dormind cu fața în sus. Se disting bine: capul, nasul, bărbia, pieptul. Gigantica și misterioasa figură, proiectată pe bolta cerului, face o stranie impresie călătorului care privește înfricoșat și nedumerit la jocul bizar al naturii.

În depărtare se vede malul jos, alb, acoperit parcă de un strat de ninsoare. Sunt cârduri de mii de pelicani. Lacomii gușați, lăsați în voie, distrug fără cruțare popoarele de pești din apele acestea nestăpânite.

— Jos! toată lumea jos! Împiedecați vederea la provă, comandă sever femeia pilot.

Ne supunem. Nimeni nu crâcnește. Barca micșorează viteza. Plutim alunecând de-a lungul unui mal păduros. O vegetație bogată, sălbatică; felurite ierburi de apă împletite cu niște rețele verzi de frunziș umed, prin care joacă razele soarelui arzător.

Ocolim bancuri plutitoare de nufăr și plante agățătoare încâlcite printre trunchiuri și rădăcini de arbori bătrâni, putreziți pe locul unde au căzut de bătrânețe. În mijlocul acestor ruini vegetale, se simte viața bogată și misterioasă a miriadelor de vietăți de baltă, furnicând în limpezimea apei, răscolită de învârtirea elicelor în mers. Barca aluneca din ce în ce mai încet. Deodată, negrul, în picioare la provă, face un semn cu mâna — ochii lui ageri descoperise ceva în desișul malurilor. Femeia-pilot dă o comandă scurtă: *stop*. Mașina se oprește brusc, barca mai alunecă încă fâșăind molcom. Negrul, cu ochii scânteietori, cu mâinile pâlnie la gură, repetă clar: bu-fa-lo! bu-fa-lo!...

Se face liniște peste tot.

— Să trecem subț vânt, șopti Mister Pek, să nu ne simtă, că bestiile au mirosul grozav de fin.

O mișcare de cârmă și câteva învârtituri de elice puseră barca într-o poziție potrivită. Urmărim cu ochii ațintiți în luminișul canalului niște pete sure ce vin încet spre apă. O turmă de bizoni la adăpat. Câțiva ies la lumină; se văd bine cu ochiul liber.

Ce fioroasă înfățișare are animalul acesta privit din față! O blană lăptoasă îi îmbracă partea de dinainte a trupului căzându-i până deasupra copitelor. Cu capul în pământ, are parcă o căutătură piezișă. Coarnele scurte îi ies prin părul negru, stufos, care-i acoperă fruntea. Subt botul scurt și fin o țcălie de păr ca o barbă ascuțită de satir. Odinioară erau așa de mulți, că trecerea turmelor oprea în loc trenurile și vapoarele pe Misisipi trebuiau să ancoreze.

Lăcomia vânătorilor albi a distrus această rasă de animale, care dădea în trecut hrană și îmbrăcăminte Indienilor. Bizonul, ca și Indianul, stăpânul său, a avut aceeași soartă; cu toată ocrotirea ce o dă azi guvernul american, rasa bizonilor dispare înainte de a se fi domesticit, și Indienii de rasă roșie se sting fără să se fi civilizat.

Negrul atinse sirena bărcii. La zgomotul strident, care izbucni sfâșiind liniștea lacului, bizonii, nebuni de spaimă, cu coamele zburlete, o luară la goană, pierzându-se prin desișul pădurii.

Barca s-a pus în mișcare. Ne îndreptăm spre larg, către un punct negru care se zărea pe luciul lacului ca un creștet de stâncă ieșind din sânul apei. O mică insulă de granit. Acostăm și debarcăm proviziile. E vremea prânzului. Se întinde masa pe un bloc de piatră roasă, în formă de ciupercă uriașă. Alături e un izvor de apă clocotită, limpede ca lacrima; un bazin natural scobit parcă anume într-o stâncă roșie.

Negrul, în pielea goală, intră în lac și aruncă la adânc o plasă — un fel de prostovol — ținând un capăt de frânghie între dinți. După trei aruncături răstoarnă pe mal o găleată de pânză plină cu pești lucitori — un fel de păstrăvi argintii cu pete roșii.

Pentru gătitul mâncării nu se face foc; fierbem peștii pe loc, ca într-o oală, în bazinul natural cu apă clocotită. Tot fără foc ne pregătim ceaiul și cafeaua.

Pe timpul când noi stam la masă, femeia-pilot se îngrijește de barcă. Felurite ierburi de apă se învârtiseră în jurul axului elicei. Negrul intrase ca să le taie. Femeia-pilot îi dă ordin de pe mal și, deodată, o vedem că-și scoate surtucul de piele, trece repede după o salcie bătrână și începe a se dezbrăca. După câteva minute apare într-un tricou foarte scurt și străveziu. Cu un salt îndrăzneț se aruncă în apă; se dă la fund și apare departe la suprafață, înotând grațios pe spate, se întoarce până la barcă; cu o mână se ține de cârmă, cu alta curăță elicea de ierburile adunate în drum.

Noi, din jurul mesei, priveam de departe, surprinși, fără să scoatem o vorbă, fără să avem curajul de a ne apropia de mal. După câteva minute sirena iese din apă, și călcând hotărâtă pe pământ se îndreaptă spre salcia unde-și lăsase hainele. Cu spatele spre noi își scoase repede tricoul ud lipit de pielea albă, care luci în lumină, câteva clipe numai rămase în costumul Evei, până ce se îmbracă repede. Încheiată corect, femeia-pilot se așază la masă. Mister Pek o întreabă zâmbind:

— A fost bună baia?

Foarte serioasă, ea răspunse scurt:

— Apa e foarte caldă.

Mai târziu, pe drum, se schimbă păreri în șoaptă asupra acestei întâmplări. O americană uscată, Miss Prey, căuta să-l facă să înțeleagă pe italianul bătrân de lângă mine că femeia-pilot nu avea de ce să se jeneze.

— A! Dacă ar avea un corp urât, înțeleg să-l ascundă. Dar trebuie să recunoașteți că are forme frumoase; cu un asemenea corp, admirabil proporționat, poate să umble goală și pe stradă.

Peile roșii.

Ajung seara printre cei din urmă la casa de adăpost. O construcție bizară în mijlocul unei păduri seculare. Un palat construit tot numai din lemn necojit. În capul scării găsesc un grup strâns în jurul unor buccle desfăcute: blănuri, țesături multicolore, papuci indieni — mocasini — din piele de cerb... o întreagă industrie casnică indiană.

În apropiere, în ultimele văi ale munților stâncoși, e una din acele regiuni rezervate de guvernul american pentru triburile rămase din rasa vechilor stăpânitori ai continentului american. Unii, mai întreprinzători, străbat munții și ajung la primele stații de cale ferată, unde-și desfac industria lor primitivă și originală.

Doi Indieni din tribul *Picioarelor negre*, plecați de cinci zile pe drum, mai au încă vreo patru zile de străbătut regiunea Yellowstone până la prima stație de cale ferată. Îi privim cu o avidă curiozitate, ca pe niște animale de-o specie rară.

Figuri serioase, trăsături regulate, severe, o expresie de energie și răceală în ochii lor negri, metalici. Obrajii osoși, cu pomeții ieșiți, au culoarea cărămizii. Nasul acvilin, părul lins, negru ca păcura. Figuri imobile; nu au surâsul umil al Negrului și nici acel veșnic fals surâs al Chinezului. Măști de aramă. În privirile fixe și grave au ceva dur, rigid, de statui antice.

Candida noastră tovarășă de drum, Miss Prey, le vorbește limba, înțelegându-se foarte bine cu ei.

Ne minunăm, întrebând-o de unde a învățat limba Pieilor roșii.

— Am stat trei ani între ei, răspunde cu mândrie. Am organizat acolo o școală de infirmiere vizitatoare. Aveam șaptezeci de eleve.

Nici nu vă închipuiți ce oameni simpatici și gentili sunt acești sălbatici. Cât am stat acolo n-am văzut bătaie, certuri,

furturi, înșelăciuni. Deși n-au legi scrise, interesele comunității se regulează prin obiceiuri mai puternice la ei decât legile.

Și Miss Prey, la început cam intimidată de stăruințele noastre, se încălzea din ce în ce povestind viața în *rezervele indiene*. La urmă se declară aprigă apărătoare a rasei roșii.

— Ospitalieri și solidari, acești sălbatici nu au, ca noi, egoismul feroce al proprietății individuale. Al *meu* și al *tău*, bogăție și sărăcie, stăpân și slugă, toate aceste reci frumuseți ale civilizației, ei nu le înțeleg ca noi. În schimb ce calități morale și ce forță de caracter au acești oameni! Liniște, demnitate și stăpânire de sine, pe care numai stoicii antici au putut să le aibă.

Timp de două ore, după masa de sară, Miss Prey ne vorbi de obiceiurile, eresurile, jocurile, de sărbătoarea soarelui când Indienii își îmbracă vechile costume împodobite cu pene... de felul cum femeile își poartă copiii legați pe o scândură și îi pun în cuier la ușa bisericii pe timpul cât ele își fac rugăciunea în biserică.

— Ce puțin sunt cunoscuți oamenii aceștia — spunea ea — de lumea civilizată, căci alții nici n-au voie să se așeze în *regiunile rezervate*. Numai când trăiești între ei poți înțelege opera celui mai mare artist pe care l-a produs America. *Fenimore Cooper*, cu scrierile lui, a întocmit Iliada rasei roșii și, cu drept cuvânt, se zice că a compus și epitaful acestei rase care se stinge. Căci e sigur, rasa aceasta admirabilă se pierde, învinsă, resemnată, moare înăbușită de cruda și lacoma noastră civilizație.

— Fatal trebuie să dispară această rasă, interveni Mister Pek, care ascultase tot timpul surâzând ironic.

După ce își aprinse din nou luleaua stinsă demult, începu:

— Mă rog, să punem chestia la punct. E de prisos să ne pierdem în regrete eterne. Rasa roșie n-a fost distrusă prin războaie; triburile s-au luptat totdeauna între ele; guvernul

american n-a fost niciodată crud cu Indienii; acte de violențe, masacre n-au decimat această populație. În interesul păcii, guvernul le-a rezervat anumite regiuni, în care albi n-au voie să se așeze; cu multă bunăvoință sunt ajutați; li se fac școli, spitale, mori, caută să-i convertească la agricultură, li se trimit în fiecare an vite, haine, pături. Dar Roșii sunt rebeli la orice transformare, pe când Negrii se civilizează cu repeziciune.

Omul roș are o puternică personalitate; un caracter aparte, cu totul diferit de omul alb, galben și negru.

Cheia enigmei rasei roșii trebuie căutată în modul de trai pe care-l duce rasa asta, la fel de zece, poate douăzeci de mii de ani. Ea n-a trecut ca celelalte rase de la vânat la păstorit, agricultură și industrie. Și omul alb și omul roș au trăit odată la fel, vânând animalele sălbatice cu silexul. Pe când unul s-a tot modificat ajungând până la telegrafia fără fir, celălalt a rămas pe loc tot ca în vârsta pietrei. De ce unul s-a modificat și celălalt nu? Poate că în Europa și Asia vânatul a dispărut mai repede. Necesitatea a împins pe omul alb să caute alte mijloace de trai. Fapt e că vânatul și azi încă e mai bogat în America decât oriunde. Lovitura de moarte a rasei roșii s-a dat numai prin contactul cu civilizația; ea moare sufocată. A fost de ajuns numai schimbarea bruscă a condițiilor de viață, căci gheața se topește atinsă de o ploaie caldă și o plantă de munte se veștejește repede într-o seră încălzită.

Toți ascultam cu atenție, numai profesorul belgian clătina din cap cu îndoială după fiecare păhărel de piperment.

— Și totuși, întrerupse el, această rasă a avut o civilizație splendidă: Mexicul, Perul, Aztecii, Imperiul lui Montezuma...

— A! Dumneavoastră cei din Europa ați rămas tot la povestea lui Montezuma — și Mister Pek începu să râdă cu poftă.

O undă de roșeață se ridică în obrajii Belgianului. Dar se stăpâni, întrebând scurt:

— Cum? negați existența civilizației antice, a cărei urme se găsesc încă în noul continent?

— Nu o neg, dar o reduc la justa valoare, răspunse repede Americanul, potolindu-și râsul într-un zâmbet ironic. Să ne lămurim. Până acum n-am vorbit decât de triburile din America de Nord. E drept că în America centrală, în Mexic și Peru se găsesc urmele unei populații mai înaintate. Dar civilizația Imperiului lui Montezuma, așa cum ne-a fost cântată până acum, nu-i decât o poveste fantastică plină de minciuni și contradicții.

Istoria Egiptului, a Atenei, a Romei a fost scrisă studiindu-se la fața locului. Istoria Mexicului s-a scris de la distanță. Abia acum s-a ajuns ca să se poată separa istoria de povestire. Tot ce le spunea de Montezuma nu era decât *roman istoric*, după texte vechi spaniole. Cortez, călugării și toți conchistador aveau tot interesul să exagereze opera lor de cucerire în ochii guvernului spaniol.

S-a creat o legendă exploatată de o sumă de savanți de birou care nici n-au văzut măcar Mexicul. Ultima anchetă științifică riguroasă, făcută de Anderson Wilson, a dovedit că celebrele cetăți ale lui Montezuma nu erau decât niște mari sate indiene; clădiri de cărămidă nearsă și construcții lacustre pe piloți. Nu au rămas ruini de piatră ca în Egipt și Grecia, deși până azi de la cucerirea spaniolă nu sunt decât vreo câteva sute de ani. Vă puteți închipui o civilizație fără arme de metal și fără monedă? Aztecii, Montezuma, pe care călugării spanioli îl credeau Maur, nu erau decât urmașii unui puternic trib indian care emigrând de la Nord se stabilise pe platoul mexican. Belgianul nu se lasă convins.

— Dar ruinele găsite în Yucatan, urmele construcțiilor ciclopice în stilul piramidelor egiptene, nu dovedesc o veche și grandioasă civilizație?

— Desigur; însă această civilizație nu are nimic comun cu Pieile roșii; este cu mult mai veche. Toate discuțiile și teoriile n-au arătat încă în lumină vechea populație a Americii. Au fost pe-aici Fenicienii? Au fost Chinezii? Cine știe? Poate într-o zi se vor descoperi în fundul oceanului Atlantic urmele acelei legendare civilizații de care a vorbit Platon.

Dacă a existat odată *Atlantida*, acel continent prăbușit prin cine știe ce cataclism, era firesc ca focarul său de civilizație să radieze spre țărmurile celorlalte, continente. Cum s-ar explica asemănarea ce există între urmele de civilizație găsite în Mexic, Peru, la fel cu cele din Libia, Etruscia, Egipt?

Știința nu și-a spus încă ultimul cuvânt. La Washington este un mare așezământ: *Institutul Simthsonian*, întemeiat cu banii unui bogat savant englez, pentru cercetări științifice în legătură cu trecutul, populația și vechea civilizație americană. Dar trebuie să mărturisim că, după atâta cheltuială și muncă depusă, lumină nu s-a făcut încă. Nepătruns a rămas misterul trecutului și nedelegată-i până azi *enigma istorică a noului continent*.

SFÂRȘIT

Cuprins

În biroul Nord-Lloydului German din Brema.....	4
Îmbarcarea pe „Kaiser-Wilhelm” și plecarea din Kaiserhaven.....	9
În larg.....	12
Patru Iulie — Sărbătoarea națională americană.....	15
Emigranții.....	20
La țărmul american.....	27
New-York: Zgârie-nori.....	30
La Bursă.....	33
De vorbă cu un prieten.....	38
Reporterul american.....	46
La Academia militară americană.....	51
În ghetto-ul american.....	58
Pittsburg, țara oțelului.....	64
În cartierul școlilor lui Carnegie.....	66
Privind din Paradis în Infern.....	68
La o fereastră din etajul al optsprezecelea.....	72
O seară în lumea galbenă din Chicago.....	76
La Niagara.....	80
Minciunile lui Chateaubriand și Literatura Americană.....	84
Pe Missisipi.....	88

Pericolul negru.....	92
Între Atlantic și Pacific.....	97
Aur.....	102
Între Români.....	106
Țara Minunilor.....	110
Izvoarele fierbinți de la Mamut.....	111
Lacul Castorilor.....	113
În bazinul gheizerelor.....	116
Gigantul strănută.....	118
În fața urșilor negri.....	119
Pe lacul Yellowstone.....	121
Peile roșii.....	124
Cuprins.....	130

